

T. C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP ERGENLERE VERİLEN PSİKOEĞİTİMİN
OLUMLU KİŞİLERARASI İLİŞKİLER GELİŞTİRME TARZLARINA ETKİSİ**

Tezi Hazırlayan
Özlem TEKTAŞ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nalan Gördeles BEŞER

Hemşirelik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2022
NEVŞEHİR

T. C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP ERGENLERE VERİLEN PSİKOEĞİTİMİN
OLUMLU KİŞİLERARASI İLİŞKİLER GELİŞTİRME TARZLARINA ETKİSİ**

Tezi Hazırlayan
Özlem TEKTAŞ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nalan Gördeles BEŞER
Doç. Dr. Zehra ÇALIŞKAN

Hemşirelik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2022
NEVŞEHİR

Doç. Dr. Nalan GÖRDELES BEŞER (I. Danışman) ve Doç. Dr. Zehra ÇALIŞKAN (II. Danışman) danışmanlığında Özlem TEKTAŞ tarafından hazırlanan “**Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlere Verilen Psikoğitimin Olumlu Kişilerarası İlişkiler Geliştirme Tarzlarına Etkisi**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

25.08.2022

JÜRİ

İMZA

Başkan : Doç. Dr. Gülay TAŞDEMİR YİĞİTOĞLU

Üye : Doç. Dr. Aynur KIZILIRMAK

Üye : Doç. Dr. Nalan GÖRDELES BEŞER

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun.....tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../20..

Prof. Dr. Şahlan ÖZTÜRK
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİM SAYFASI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yer alan bütün bilgilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu ve bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Özlem TEKTAŞ

TEŞEKKÜR

Tezimin oluŐması için bilimsel yardım ve katkılarını, ayrıca manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, hocam olduğu için gurur ve mutluluk duyduğum, aynı zamanda mesai arkadaŐım, çok kıymetli Doç. Dr. Nalan GÖRDELES BEŞER'e,

Tezimin uygulaması sırasında bana görüŐ, öneri ve kaynaklarıyla destek olan, öğrencileriyle buluŐturan, çalıŐmam için her zaman uygun ortamı sağlayan Niğde Atatürk Anadolu Lisesi rehberlik ve psikolojik danışmanı Hüseyin AKGÜMÜŐ'e,

Tezimin uygulamasında temel amaç ve özne olan Niğde Atatürk Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören sevgili öğrencilere,

Her zaman beni destekleyen biricik eŐim, anne-babam ve kardeŐlerime,

En değerli varlıklarım, çocuklarım Nehir'e ve GüneŐ'e

Sevgim, saygım ve teŐekkürlerimle.

Özlem TEKTAŞ

PARÇALANMIŞ AİLEYE SAHİP ERGENLERE VERİLEN PSİKOEĞİTİMİN OLUMLU KİŞİLERARASI İLİŞKİLER GELİŞTİRME TARZLARINA ETKİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Özlem TEKTAŞ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2022

ÖZET

Bu araştırma parçalanmış aileye sahip ergenlere verilen psikoeğitimin olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme tarzlarına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Niğde İl Merkezinde bulunan, Niğde Atatürk Anadolu Lisesi'nde 2021-2022 eğitim öğretim yılında öğrenim gören parçalanmış aileye sahip 11-18 yaşları arasındaki 35 ergen oluşturmuştur. Araştırma öntest-sontest desenli yarı deneysel tiptedir. Örneklem seçimine gidilmemiş araştırmaya ve eğitimlere katılmayı kabul eden ebeveynlerinin izin verdiği mental yetersizliği olmayan ergenlerin tamamı dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak; literatür taranarak hazırlanan sosyodemografik bilgileri içeren "Ergen Tanıtım Formu" ve "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler SPSS 23.0 istatistik paket programında (Statistical Package for Social Sciences) değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı ve analitik istatistikler kullanılmıştır. Veri toplama araçlarından elde edilen veriler sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri ile incelenmiştir. "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği'nin" eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki (ölçümlerinden alınan) puan ortalamaları, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmıştır. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği'nden" aldıkları puanlar "Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi" ile değerlendirilmiştir. Tekrarlanan ölçüm seviyeleri arasında varyansların eşit olup olmadığını test etmek için "Mauchly's Küresellik Testi" kullanılmıştır (Mauchly's Sphericity). Test verileri %95 güven aralığında değerlendirilmiş olup, istatistiksel anlamlılık değeri olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği" besleyici ilişki tarzı puanı eğitim öncesi $33,91 \pm 6,91$, eğitim sonrası $33,17 \pm 8,87$ ve eğitimden altı hafta

sonra $36,11 \pm 7,10$ olarak; zehirleyici ilişki tarzı puanı ise eğitim öncesi $12,02 \pm 8,77$, eğitim sonrası $10,29 \pm 6,07$ ve eğitimden altı hafta sonra $9,02 \pm 5,42$ olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre; ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalaması eğitimden sonra düşmüş, altı hafta sonraki ölçümde yükselmiştir. Ancak bu puan artışı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalaması ise eğitim sonrası ve altı hafta sonraki ölçümde düşmüş olup, bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,05$). Bu bulgulara göre olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirebilmeleri için verilen iletişim becerileri eğitiminin faydalı olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Parçalanmış Aile, Kişilerarası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nalan Gördeles BEŞER

Sayfa Adeti: 137

**THE EFFECT OF PSYCHOEDUCATION TO DEVELOP POSITIVE
INTERPERSONAL RELATIONSHIP STYLES OF ADOLESCENT IN
SHATTERED FAMILIES**

(M. Sc. Thesis)

Özlem TEKTAŞ

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF
NATURAL AND APPLIED SCIENCES**

August 2022

ABSTRACT

This research was conducted to examine the effect of psychoeducation given to adolescents with broken families on their styles of developing positive interpersonal relationships. The population of the research consisted of 35 adolescents between the ages of 11-18 with broken families, who were studying at Niğde Atatürk Anatolian High School in Niğde City Center in the 2021-2022 academic year. This research is quasi-experimental with pretest-posttest pattern. All of the adolescents without mental retardation, who accepted to participate in the study and trainings, and whose parents gave permission, were included. As a data collection tool in the research; "Adolescent Introduction Form" and "Interpersonal Relationship Scale", which contain sociodemographic information prepared by scanning the literature, were used. The data obtained in the study were evaluated in the SPSS 23.0 statistical package program (Statistical Package for Social Sciences). Descriptive and analytical statistics were used in the evaluation of the data. The data obtained from the data collection tools were analyzed with number, percentage, mean and standard deviation values. The mean score, standard deviation, minimum and maximum values of the Interpersonal Relations Scale taken before the education, after the education and six weeks after the education were calculated. The socio-demographic characteristics of the adolescents and the scores they got from the "Interpersonal Relationship Scale" were evaluated with the Analysis of Variance in Repeated Measurements. Mauchly's Sphericity Test was used to test whether the variances were equal between repeated measurement levels (Mauchly's Sphericity).

Test Data were evaluated at 95% confidence interval and $p < 0.05$ was accepted as statistical significance value. The Interpersonal Relationship Scale nurturing relationship style score of the individuals participating in the study was 33.91 ± 6.91 before the education, 33.17 ± 8.87 after the education and 36.11 ± 7.10 six weeks after the education, and the toxic relationship style score was 12 before the education. It was found to be 12.02 ± 8.77 , 10.29 ± 6.07 after the training, and 9.02 ± 5.42 , six weeks after the training. According to these results; Adolescents' mean nurturing relationship style score decreased after education and increased at the measurement six weeks later. However, this score increase was not statistically significant ($p > 0.05$). The mean toxic relationship style score decreased after the training and in the measurement six weeks later, and this score difference was found to be statistically significant ($p < 0.05$). According to these findings, it is possible to say that the communication skills training provided for them to develop positive interpersonal relationships is beneficial.

Keywords: Adolescence, Shattered Family, Interpersonal Relations

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Nalan Gördeles BEŞER

Number of Pages:137

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
TEZ BİLDİRİM SAYFASI	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
SİMGELER ve KISALTMALAR	xv
I.BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
2. BÖLÜM	4
GENEL BİLGİLER	4
2.1. Aile Kavramı ve Tanımlar.....	4
2.1.1. Ailenin işlevleri	7
2.1.2 Aile tipleri.....	8
2.2. Parçalanmış Aile.....	9
2.2.1. Ailede parçalanma şekilleri	10
2.2.1.1 Ölüm	10
2.2.1.2 Ayrılık-terk etme	10
2.2.1.3 Boşanma	11
2.3. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri.....	12
2.3.1. Boşanmanın çocuklar üzerindeki kısa süreli etkileri.....	13
2.3.2 Boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkileri	14
2.4. Ergenlik Dönemi	14

2.4.1.	Ergenlik dönemi ve aile.....	17
2.4.2.	Ergenlik döneminde kişiler arası ilişkiler.....	18
2.5.	Parçalanmış Aileye Sahip Olmanın Ergenlerdeki Etkileri.....	19
2.6.	Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlere Ruh Sağlığı Hemşireliği Açısından Yaklaşım.....	22
3.	BÖLÜM	27
	GEREÇ VE YÖNTEM	27
3.1.	Araştırmanın Tipi	27
3.2.	Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri:.....	27
3.3.	Araştırmanın Evren ve Örnekleme.....	27
3.4.	Veri Toplama Araçları.....	28
3.4.1.	Ergen tanıtım formu	28
3.4.2.	Kişilerarası ilişkiler ölçeği.....	28
3.5.	Ön Uygulama.....	29
3.6.	Uygulama	29
3.7.	Eğitim Rehberi.....	30
3.8.	Verilerin Değerlendirilmesi.....	32
3.9.	Araştırmanın Sınırlılıkları	32
3.10.	Araştırmanın Etik Yönü	32
4.	BÖLÜM	33
	BULGULAR.....	33
5.	BÖLÜM	73
	TARTIŞMA	73
5.1	Ergenlerin Eğitimden Önce, Eğitimden Sonra ve Eğitimden Altı Hafta Sonra Kişilerarası İlişki Tarzı Ölçeği ve Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarının Tartışılması.....	73

5.2.	Sosyodemografik özelliklere Göre Kişilerarası İlişki Tarzı Puan Ortalamalarının Tartışılması.....	76
6. BÖLÜM	102
SONUÇ ve ÖNERİLER	102
KAYNAKLAR	104
EKLER	119
EK-1	120
EK-2	122
EK-3	124
EK-4	126
EK-5	128
EK-6	129
EK-7	130
ÖZGEÇMİŞ	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1.	Ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı.....	33
Tablo 4.2.	Ergenlerin aile özelliklerine göre dağılımı	35
Tablo 4.3.	Ergenlerin sosyal ilişki özelliklerine göre dağılımı.....	36
Tablo 4.4	Kişilerarası ilişkiler ölçeğinin eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki ölçümlerinden alınan puan ortalamalarının dağılımı...37	
Tablo 4.5.	Kişilerarası ilişkiler ölçeğinin eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki ölçümlerinden alınan puan ortalamalarının karşılaştırılması.....	39

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 4.1. Cinsiyete göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 41
- Şekil 4.2. Cinsiyete göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.... 42
- Şekil 4.3. Yaşa göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 43
- Şekil 4.4. Yaşa göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 44
- Şekil 4.5. İkamet edilen yere göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 45
- Şekil 4.6. İkamet edilen yere göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 46
- Şekil 4.7. Kiminle yaşadığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 47
- Şekil 4.8. Kiminle yaşadığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 48
- Şekil 4.9. Kardeş sayısına göre besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı..... 49
- Şekil 4.10. Kardeş sayısına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.... 50
- Şekil 4.11. Gelir durumuna göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.... 51

Şekil 4.12.	Gelir durumuna göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	52
Şekil 4.13.	Okul başarısına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı....	53
Şekil 4.14.	Okul başarısına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı....	54
Şekil 4.15.	Anne eğitim seviyesine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	55
Şekil 4.16.	Anne eğitim seviyesine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	56
Şekil 4.17.	Baba eğitim seviyesine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	57
Şekil 4.18.	Baba eğitim seviyesine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	58
Şekil 4.19.	Anne mesleğine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı....	59
Şekil 4.20.	Anne mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	60
Şekil 4.21.	Baba mesleğine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı....	61
Şekil 4.22.	Baba mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	62

Şekil 4.23.	Aile içi ilişkileri nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı	63
Şekil 4.24.	Aile içi ilişkileri nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı	64
Şekil 4.25.	Arkadaş ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı	65
Şekil 4.26.	Arkadaş ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı.....	66
Şekil 4. 27.	Öğretmenleriyle ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	67
Şekil 4.28.	Öğretmenleriyle ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı.....	68
Şekil 4.29.	Sorunlarını kiminle paylaştığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı	69
Şekil 4.30.	Sorunlarını kiminle paylaştığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı	70
Şekil 4.31.	Gelecekle ilgili düşüncelerine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı.....	71
Şekil 4.32.	Gelecekle ilgili düşüncelerine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı.....	72

SİMGELER ve KISALTMALAR

Min-Max	En küçük, en büyük değer
n	Frekans
p	Anlamlılık Düzeyi
%	Yüzde
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
W	Mauchly's Test
\bar{X}	Aritmetik ortalama
$\pm SS$	Artan ya da azalan standart sapma
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

I.BÖLÜM

GİRİŞ

İnsan hayatının en önemli evrelerinden biri olan ergenlik dönemi fiziksel büyüme, cinsel gelişme ve psikososyal olgunlaşmanın meydana geldiği çocukluktan yetişkin hayata geçiş dönemidir [1]. Dünya Sağlık örgütü 10-19 yaş grubunu adolesan, 15-24 yaş grubunu genç olarak tanımlamıştır [2]. WHO verilerine göre dünya nüfusunun beşte birini ergenler oluşturmaktadır ve yaklaşık 1,2 milyar civarındadır. Ülkemizde Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA 2018) verilerine göre, yakın geçmişteki yüksek doğurganlık ve hızlı nüfus artışının sonucu olarak ülkemizde de genç nüfus giderek artmaktadır[3].

Ergenlik dönemi; büyümenin hızlandığı, bir taraftan aileye bağımlılık devam ederken diğer taraftan bağımsızlığını kazanma mücadelesinin verildiği ve ergenin toplumdaki yerinin henüz net olarak belirlenemediği sorunlarla dolu fırtınalı bir dönemdir [4]. Kendisine bir kimlik oluşturmaya çalışan ergen için bu dönemde aile desteği oldukça önemlidir. Oldukça hassas olan bu dönemde ergenlerin sevgi dolu bir aile ortamında destekleyici ve yapıcı anne baba tutumları ile desteklenmesi önem kazanmaktadır. Aile ortamında hem anne hem de babanın ebeveynlik rolleri birbirinin tamamlayıcısıdır [5]. Aile, değer sisteminin ve davranış örüntülerinin şekillendiği yer olarak önem taşımaktadır. En küçük toplumsal kurum olan ailenin yasalarla ve geleneklerle belirlenen çeşitli görevleri arasında, çocukları ruh ve beden sağlığıyla yetiştirme ve kişiliklerinin gelişimini sağlama işlevi de önemli bir yer tutmaktadır [6]. Ergenlerle yapılan çalışmalarda ergenlerin hızlı ve kritik gelişim süreci desteklenmediği takdirde yetersiz veya tehlikeli fiziksel aktivite, yanlış beslenme, obezite, aşırı risk alma, bilinçsiz cinsel aktivite, şiddete eğilim, madde bağımlılığı, zihinsel ve ruhsal sağlık sorunlarının meydana geldiği ve toplumu ilgilendiren istenmeyen sonuçlar ortaya çıktığı belirtilmektedir [7]. Bu süreçte ergenin içinde bulunduğu ve yaşadığı çevre, sosyal grubun ve koşullarının dikkate alınması gerekmektedir. İşte bu noktada aile ergenin yaşamında çok büyük önem taşımaktadır. Aile çocuk ve ergenlerin hayatında en büyük ve en önemli destek faktörü olduğu gibi, parçalanmış aileye sahip olma, istismar ve ihmale maruz kalma ve çalışmak zorunda olma gibi bazı riskli durumlar da ergenler için ayrıca problem nedeni olarak ortaya çıkmaktadır [8].

Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın ortalarına kadar boşanma oranı %5 civarındayken son yıllarda ilk evliliklerin yaklaşık yarısının bittiği belirtilmektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de de son yıllarda boşanma oranında büyük artışlar olduğu görülmektedir [5]. Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) verilerine göre 1990'lı yıllardan başlayarak boşanma oranı giderek artmıştır. 2011 yılında boşanan çiftlerin sayısı bir önceki yıla göre %1,3 artarak 120 bin 117'ye yükselmiştir. Kaba boşanma hızı 2011 yılında binde 1,62 iken, 2021 yılında 174 bin 85 sayı ile binde 2,07 olarak gerçekleşmiştir [9]. Yirminci yüzyıl boyunca aile yaşamındaki tüm değişiklikler içinde en dramatik olanının boşanma oranındaki hızlı artış olduğu bilindiğinden, ergenlerin aileye ilişkin yaşadığı sorunlar arasında en fazla parçalanmış aileye sahip olma ile ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü parçalanmış aileye sahip olan ergenler ebeveyn desteğini kaybettiği gibi aile içinde olan birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Bu alandaki literatür incelendiğinde; ailenin parçalanmasının çocuklar ve ergenler üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu, ebeveynlerin boşanmasının ergenlerin hayatında farklı değişikliklere yol açtığı ve onları olumsuz etkilediği görülebilmektedir. Parçalanmış aile, eşlerden bir diğerinin ölüm, boşanma ya da evden ayrılma gibi sebeplerden dolayı kaybı sonucu ebeveyn olarak annenin ya da babanın tek başına ailedeki işlerin yönetiminden sorumlu olduğu aile tipidir [10]. Aile birliği dağıldığında çocuklar zaman zaman devletin kurumlarında ya da akrabaların yanında yetişmek durumunda kalabilmektedir. Ülkemizde parçalanmış aile çocukları ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır [6, 11-13]. Yapılan araştırmalar, parçalanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk ve çeşitli davranış bozukluklarının ergenlik çağındaki gençlerde yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Boşanma sürecinde yaşanan gerginlikler, çocuğun içe kapanmasına, sevilmediğini düşünmesine, gerginliklerin sorumlusu olarak kendisini görmesine, yoğun suçluluk duygusu hissetmesine neden olabilir. Bu sorunları yaşayan çocuklar, olumlu düşünemeyen, hedef koyma ve strateji oluşturmada yetersiz, kişiler arası ilişkilerde sorunlar yaşayan, dürtülerini kontrol edemeyen, sınırlarını kestiremeyen, savunma mekanizmalarını sık ve yanlış kullanan, suç işlemeye eğilimli bir kişilik yapısına sahip olabilmektedirler[14]. Oysaki sosyal bir varlık olan insan, yaşamının her döneminde her daim diğer bireylerle sağlıklı bir ilişki kurma gereksinimi duymaktadır. Kendini ifade etme, arkadaşları, öğretmenleri ve ailesi ile doyumsuz bir ilişki kurma, istekte bulunma, sosyal ve hukuki haklarını bilme ve hakları talep etme ve yaşamını mutlu bir birey olarak idame ettirme hakkına sahiptir. Mutlu, sağlıklı ergenler geleceğin sağlıklı yetişkinleri,

gelişmiş bir toplumun öznesi ve iyi çocuklar yetiştirecek ebeveynler demektir. Ancak bu durum parçalanmış aileye sahip ergenlerde farklı şekillerde gelişebilmektedir. Yapılan çalışmalarda parçalanmış aileye sahip ergenlerin iletişim problemi yaşadığı, kendini ifade edemedikleri dolayısıyla mutsuz oldukları, yaşam doyumlarının düşük olduğu bildirilmektedir [12, 15, 16]. Literatüre göre; parçalanmış aileye sahip ergenler pek çok açıdan risk altında olduklarından sağlıklı bir yaşam sürmeleri için etkin danışmanlık almaya, doğru etkileşim rol modellerine ve uygun yönlendirilmeye gereksinim duymaktadırlar [17]. Söz konusu danışmanlığı ve psikoeğitimi yapmak, ergenlerle çalışan psikiyatri hemşirelerinin görev yetki ve sorumlulukları arasındadır. Yapılandırılmış grup içi psikoeğitim ile ergenlere etkili iletişim kurma, kendini ifade edebilme, problem çözme stresle baş etme becerisi kazandırabilir. Böylece ergenler, parçalanmış aileye sahip olmakla ilgili yaşadıkları sorunlarda problem çözme ve etkili iletişim kurma becerileri kazanarak psikolojik sağlamlık düzeylerini artıracaklardır. Sağlıklı gençlerin sağlıklı toplumu ve nesilleri oluşturacağı düşüncesinden hareketle, yaşamın en zorlu dönemeçlerinden olan ergenlik döneminde bireyler gözetilip korunmalı ve risk faktörü olarak gördüğümüz aile desteğinden uzak kalanlara özellikle gereksinim duydukları ilgi ve destek birlikte yaşadıkları aile üyelerinin yanı sıra profesyonel anlamda, okulda öğretmenleri, rehberlik ve psikolojik danışmanlar, psikologlar ve ruh sağlığı hemşireleri tarafından sunulmalıdır. Bu bilgiler ışığında bu çalışma ile parçalanmış aileye sahip ergenlere verilecek psikoeğitim sayesinde onların olumlu ilişkiler geliştirmesine yardımcı olmak, onların önemli ve zor dönemlerinde destek olmak ve yaşamlarına değer katmak aynı zamanda da literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

2. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

2.1. Aile Kavramı ve Tanımlar

Aile, içine doğulan ve bireylerin yaşamını şekillendiren, toplumun özünü oluşturan en küçük birimi, geçmişi en eskiye dayalı evrensel ve önemli bir kavramdır [18, 19].

İnsanın bağımsızlığını kazanarak kendini idare edecek kadar büyümesi için diğer canlılardan farklı olarak uzun süre bakıma ihtiyaç duyması, aile kurumunun oluşumu ve devamı açısından önem arz eder. Bu durum, insanı en küçük çatı olan aile kurumunun varlığına muhtaç kılmış ve bu bağlamda, aile kurumuna da çeşitli işlevsel görevler yüklemiştir [20, 21]. Dünya çapında örneklere bakıldığında aile kurumunun yapı ve şekil bakımından farklılık göstermesi nedeniyle evrensel bir tanım yapılması oldukça güçtür. Literatürde aile ile ilgili tanımlara bakıldığında her tanımın aileyi farklı bir açıdan değerlendirdiği görülmektedir. Yapılan tanımlar incelendiğinde kimisi aileyi bir grup olarak tanımlarken kimisi de sosyal bir kurum, bir örgüt hatta sosyal yapı olarak tanımlamaktadır [13]. Türk Dil Kurumu'nun yaptığı tanıma göre aile "Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir" [22]. Kabasakal (2020) aileyi "Biyolojik ilişkiler sayesinde soyun devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin başladığı, ilişkilerin kurallara bağlandığı ve her türlü kültür ögesinin gelecek kuşaklara aktarıldığı, biyo-psiko-sosyolojik, ekonomik ve hukuki yönleri bulunan toplumsal yapıdır" şeklinde tanımlamaktadır [21]. Murdock yaklaşık iki yüz elli ayrı toplumu inceleyerek ailenin tanımı ve işlevleri üzerinde çalışmıştır. Murdock'a göre aile; "Her iki cinsiyetin yeniden üretildiği, ekonomik dayanışmanın, çocuk yetiştirmenin en iyi şekilde sağlandığı ve eşler arasındaki cinsel beraberliğin toplum tarafından onaylandığı bir gruptur."(akt. Doğan 1996) [23, 24]. Gökçe (1976) ise aileyi "Ana baba-çocuklar ve tarafların kan akrabalarından oluşan ekonomik ve toplumsal bir birliktir" şeklinde tanımlamaktadır [25]. Nirun'un (1994) aile tanımı "Himayesindeki bireyler arasındaki ilişki ve etkileşim açısından sosyal bir grup, ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından bir bütünlük, sosyal yapının içinde küçük bir topluluk, bireylerin beslenme, barınma, korunma, sağlıkla yaşama gibi temel ihtiyaçlarının devam ettirilmesi için düzenli kurallara sahip sosyal bir kurum" olarak bildirilmiştir [26].

Görüldüğü üzere ailenin pek çok tanımı yapılabilmektedir. Bu tanımlarda da açıklanmaya çalışıldığı gibi aile kurumuna toplumda temel görevler atfedilmiştir. Aile kurumu; çocuk sahibi olup onları yetiştirerek neslin devamının sağlanması; bireylerin yeme-içme, barınma ve cinsellik gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarının; sevgi – saygı, aidiyet ve güven gibi psikolojik ihtiyaçlarının; eğitim, kendini gerçekleştirme gibi entelektüel ihtiyaçlarının, paylaşma ve sosyalleşme gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, şeklinde aydınlandırılabilir işlevlere sahiptir. İlave olarak tüm bu işlevleri yerine getirirken daima dengeyi de koruması gerekmektedir.

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren varlığının özünü aile ortamında geliştirir [27]. Aile bir çocuğun iletişimde bulunduğu, ilk ilişki kurduğu ve toplumsal hayata uyum kalıplarının geliştirildiği kurumdur. Toplumsal değerlere ve niteliklere uygun bir şekilde çocuk yetiştirilebilmesi öncelikle aile içerisinde sağlanan yetiştirme tarzıyla mümkündür. Aile üyeleri arasında kurulan ilişkiler ve aile ortamı, bireylerin psikososyal yönden gelişmesine katkı sunar. Aile içindeki bu ilişkiler, bireyin kendisini güvende hissetmesine, kendine ve diğer insanlara sevgi ve saygı duymasına, özgüvenli olmasına, kendine has bir kimlik ve karakter geliştirmesine, toplum içerisinde kolay yaşayabilmesi için sosyal beceriler geliştirmesine yardımcı olur [28-30].

Ebeveynlerin, çocuklara bir şeyler öğretmeleri yaşamdaki tutum ve davranışlarıyla onlara rol model olmaları şeklinde gerçekleşir. Çocuklar, herhangi bir olay karşısındaki duygu ve tavırlarını yetiştikleri aile içindeki yapıya uygun şekilde davranarak gösterirler. Çocuklar ailede en çok anne-baba arasındaki ilişki modelini örnek alırlar. Bu bağlamda ailedeki bireylerin iletişim örüntüsün aslında çocukların dünyayla iletişim tarzını ve olaylar karşısında gösterdikleri duygu, tutum ve davranışların genel hattını oluşturduğu söylenebilir [28, 31, 32].

Çocuğun içinde doğduğu, birlikte yaşadığı ailesi, onun sağlıklı bir şekilde büyümesini sağlayan, fiziksel ve ruhsal her türlü ihtiyaçlarını gideren toplumun temel kurumudur. Bu kurumun sağlıklı ilişkiler içinde olması toplumun ruh sağlığına en önemli katkıdır. Genel olarak çocuk ve ergenler için sağlıklı bireyler olarak büyümek, hayata sağlam şekilde hazırlanmak sağlıklı bir aile yapısına sahip olmayı gerektirir. Bu noktada hem anne-babanın aralarındaki ilişkinin, hem de diğer bireyler ile olan iletişimlerinin dengeli bir yapıya sahip olması gerekmektedir [28, 31].

Görüldüğü gibi aile kapsamlı ve çok değişkenli bir kavramdır bu yüzden basit ve tek bir tanımının yapılması kolay değildir. Aile yaşayan, gelişen, toplumdan topluma farklılık gösteren ve sürekli değişen bir organizma gibidir. Aile geçmişten bugüne genelde anne baba çocuklardan oluşan birimi ifade ederken günümüzde bu yapının dışına çıkan aile örnekleri de görülmektedir. Aile kavramının değişik zaman ve yerlerde değişik şekillerde karşımıza çıkmasının kültürel farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Aile süreçlerinde yaşanan problemler, ailenin dağılması veya parçalanması ebeveynlerin rol karmaşası, yetki ve sorumluluk dengesinin bozulması, yanlış kullanılması gibi durumlarda dengeler bozulmakta, sağlıksız aile ilişkileri ortaya çıkmaktadır [33, 34]. İstendik normlardan sapan bu sağlıksız ortam ise çocukların, ruhsal, bedensel ve zihinsel gelişimini ve kişilerarası iletişiminde olumsuz yönde etkilemektedir. Dengesi bozulmuş aile süreçlerinin boşanma ile sonuçlanması durumunda da çocuğun bütünlüğü olumsuz olarak etkilenebilmektedir. Çünkü aile parçalandığında aile birliği yitirilerek ve sonucunda çocuğa verilebilecek sosyal - psikolojik destekler ve bakım ihtiyacının karşılanması yetersiz kalmaktadır [33].

Ailenin çocukların gelişimindeki önemi göz önünde tutulduğunda çocukların iki ebeveynle birlikte büyümelerinin onların gelişimleri için daha olumlu olduğu sonucuna varılabilmektedir. Ancak bazı durumlarda kötü giden ve çocuklara zarar veren, zoraki sürdürülen evliliklerin bitirilmesi olayı daha iyi yöne çekebilmektedir. Bu bağlamda sorunlu bir evliliğin sürdürülmesinin mi ya da ailenin parçalanmasının mı çocuk üzerinde daha büyük ve olumsuz etkiler yaptığı konusunda genel bir kaniya varmak kolay olmamaktadır [28, 35, 36].

Sonuç olarak aile neslin devamını sağlayan, toplumsal yaşamı düzenleyen, sahip olduğu çocukların fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan bir mekanizmadır. Çocukların karakter gelişimlerinin ilk olarak aile ortamında başlayıp sürdüğü düşünüldüğünde aile kavramının önemi de yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda aile, toplumsal normlara uygun çocukların yetiştirilmesi, eğitilmesi, her açıdan gelişimlerini en iyi şekilde tamamlayarak, kendilerine ve topluma faydalı bireyler olmaları, yaşam içerisinde karşılaştıkları problemleri çözebilmeleri ve en sağlıklı iletişim biçimlerini kullanabilmeleri açısından en önemli kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.1. Ailenin işlevleri

İşlev bir nesne veya bir kişinin gördüğü iş anlamına gelmektedir. Ailede işlev ise; onun var olması ile beraber içinde bulunduğu topluma uyumlu bir biçimde yaptığı katkıyı anlatır [26]. Aile; bireylerin şekillenmesi ve toplumsal yapının sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir mekanizmadır. Kültürel öğeleri yeni nesillere aktarmada bir araçtır. Toplum fonksiyonlarını aileler sayesinde gerçekleştirirken aileler de sahip oldukları işlevler üzerinden bireyleri toplumsal hayata hazırlamaktadır [21]. Aile işlevlerinin toplum bilimciler tarafından farklı açılardan tanımlanıp kategorize edildiği görülmektedir. Genelde bu yaklaşımların temelini cinsellik, doğurganlık ve toplumsallaşma odakları oluşturmaktadır [37]. Örneğin Nirun'un (1994) aile işlevlerini "Nesillerin devamı, çocukların kişilik kazandırılarak yetiştirilmesi, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, aile bireylerine sosyal, kültürel ve psikolojik ahengin oluşturulması, fertlerine yuva içi sığınağın kurulması" şeklinde açıkladığı bildirilmektedir [21]. Ackerman (1958) ise ailenin işlevlerini 'biyolojik', 'sosyal', 'psikolojik' ve 'ekonomik' olmak üzere dört başlıkta toplamaktadır [26]. Ünlü sosyal bilimci Ogburn (1963), ailenin işlevlerini, daha bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Ogburn'a göre, ailenin işlevleri; neslin devamını sağlamak, ekonomik gereksinimleri karşılamak, statü sağlamak, çocuklara eğitim vermek, dini bilgi ve inançlarını kazandırmak, boş zamanı değerlendirecek etkinlikler gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini kollamaları, karşılıklı sevgi ortamı meydana getirme ve cinsel doyumu sağlamak için meşru ortam oluşturmak üzere alt kategorilerde toplanabilmektedir [26, 38, 39]. Elliot ve Merrill (1961) Ogburn' un sınıflamasına bir işlev daha ekleyerek; biyolojik, ekonomik, koruyuculuk, psikolojik, eğitsel, dini, boş zamanı değerlendirme ve saygınlık sağlama şeklinde sınıflandırmışlardır [21, 26].

Yapısal fonksiyonel yaklaşıma göre ailenin işlevleri aşağıda belirtildiği şekilde sınıflanabilmektedir:

1-Biyolojik işlev: Cinsel güdüyü doyurma veya cinsel arzuların tatmini ve neslin devamını sağlama işlevi.

2-Psikolojik işlev: Aile üyelerini duygusal bağlarla birbirine bağlayan çocukların biyolojik bakımdan olduğu gibi, psikolojik bakımdan da korunması, yetiştirilmesi, sevgi, saygı ve sığınma gibi ihtiyaçlarının giderilmesi işlevi.

3-Toplumsal işlev: Toplumsal hayatta yer edinebilme, kendisini güvende hissederek sosyal bir varlık olabilme, sosyal bir statüye sahip olabilmesini sağlam işlevi.

4-Eğitim işlevi. Temelini ailede atarak devamında okulda getirdiği, hayata hazırlama ve bir meslek edindirme işlevi.

5-Kültürel işlev: Bilgi, beceri, sanat, teknoloji, gelenek, görenek, din ve alışkanlıkların karmaşık bir bütünü olan kültürün yeni nesillere aktarılması işlevi.

6-Ekonomik işlev: Üretim, değişim, dağıtım ve tüketim gibi ekonominin temel öğelerinin gerçekleştirildiği; tasarruf, girişim, emek gibi beceri ve donanımların kazandırılması işlevi [26, 31, 37, 40].

2.1.2 Aile tipleri

Aile yapıları dinamik bir değişim sürecindedir. Literatürde aile tipleri ile ilgili farklı sınıflandırmalara rastlanabilmektedir. Eş sayısı (tek eşlilik- çok eşlilik), yerleşim yeri, yetki örüntüsü, geçirilen sosyoekonomik aşamalar ve ailenin yapısı ve büyüklüğü bu sınıflandırmalarda odak noktaları teşkil eder [37]. Yerleşim yerine göre yapılan sınıflandırmada aile tipleri gecekondü ailesi köy ailesi, kent ailesidir. Sosyoekonomik aşamalara göre aile türleri; sanayi öncesi aile, sanayi ailesi, sanayi ötesi toplum ailesidir [21, 41]. Yetki örüntüsüne göre eşitlikçi, ataerkil, anaerkil aileler karşımıza çıkmaktadır [37, 42]. En sık rastlanan ise ailenin yapı ve büyüklüğüne göre yapılan sınıflandırmadır. Buna göre:

1-Geleneksel geniş aile: Genellikle kırsalda tarıma dayalı toplumlarda yaygın görülen, akrabalık bağları güçlü, erkeğin kadın, yaşlının genç üzerinde otorite uyguladığı, eşitlikçi olmayan aile tipidir [21, 37]. Geniş aile; “anne-baba, büyükanne-büyükbaba, çocuklar, torunlar, amca, teyze, kayınlar ve kuzenler gibi pek çok akrabanın bir arada yaşadığı aile tipidir [20].

2- Çekirdek aile: Sanayileşme ile beraber ortaya çıkan, modern toplumlarda görülen genellikle anne-baba ve çocuklar olmak üzere az sayıda kişiden oluşan aile tipidir. Otorite örüntüsü eşitlikçidir [20, 41]. Bu tip ailelerde aile ekonomik üretim birimi olmaktan çıkmış, bireyler pek çok açıdan bağımsız hale gelmiştir. Evlenme yaşı yükselmiş ve ailenin en önemli görevleri- örneğin çocuk bakımı- aile dışı kurumlara itilmiştir.

Toplumsal yaşamın hareketliliğinden payını alan bu aile tipinde aile örüntüleri bireysel gelişmeye imkân tanımaktadır [20, 37].

3- Geçiş ailesi: Bir yanı geleneksel bir yanı kentli olan geçiş tipi ailelerin gecekondü bölgelerine yerleşerek kentli oldukları, modern ailelerin arasına katılıp şehre tam adapte olamadıkları belirtilmektedir. Bu aile tipinde ataerkil yapı çözülmekte, iki kültürün etkisi de gözlenmektedir. Özellikle çocuklar modernlikle kırsallık arasında yetişmektedirler [11, 43, 44].

4- Parçalanmış aile: Boşanma, ölüm, ayrı yaşama sebepleriyle eşlerden birinin ya da her ikisinin bulunmadığı aile şeklidir. Genellikle çocuklar anne ya da babasından birisiyle yaşamaktadır. Bununla beraber evlilik bağı olmadan bir arada yaşayan kişilerin oluşturduğu eksik ya da tamamlanmamış aile de aynı anlama gelmemek suretiyle parçalanmış aile sınıfında sayılmaktadır [6, 41].

2.2. Parçalanmış Aile

Ailenin bir takım sebeplerden dolayı bölünmesine parçalanmış aile denir. Bunu oluşturan sebepler; ölüm, boşanma, ayrı yaşama/terk etme şeklinde sınıflandırılabilir. Parçalanmış ailelerde anne babadan birinin uzun süre ailenin diğer üyelerinden ayrı kalması, ortaya çıkan ölüm veya hastalıklar, aile bireylerinin sosyal ve duygusal durumlarına ve kişiler arası iletişimlerine negatif etki yaparak aile bütünlüğünü ve sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir [45].

Literatürde bazı kaynaklarda bildirilen aile bütünlüğünün sağlanamadığı “tamamlanmamış ya da eksik aile ” olarak nitelendirilen aile şekli ise infertilite, çocuk sahibi olmak istememe, gayrimeşru ilişkiden doğan çocuklara sahip olma gibi sebeplerden dolayı çekirdek aile tipinin tam olarak gerçekleşmemiş biçimi olarak tanımlanmaktadır [11, 46]. Küreselleşen dünyada sosyokültürel ve ekonomik anlamda meydana gelen değişimler alışlagelen aile yapısını etkilemiş aile içinde yaşanan sorunlar ailelerin dağılmasına ve parçalanmış aile sayısının artmasına neden olmuştur [15, 47]. Aileler çocuklarının fiziksel, psikolojik ve zihinsel gelişimini desteklemekle yükümlü olup tüm ihtiyaçlarını da karşılamak ve toplum içinde sosyalleşmesine katkıda bulunarak hayata hazırlamak durumundadır. Bu sebeple bir ailenin parçalanması duygusal etkileşimin azalması, zihinsel ve bedensel gelişimin etkilenmesi nedeniyle en çok

çocukları etkilemektedir. [11, 45]. Bu açılardan riskli ailelerin erken tanınması, erken müdahale, rehberlik ve destek hizmetleri için önemlidir. Hemşireler bu anlamda bütüncül bir yaklaşımla sağlığın korunmasına ve geliştirilmesine yönelik hemşirelik stratejileri geliştirebilirler [48].

2.2.1. Ailede parçalanma şekilleri

Ailede parçalanma ailenin genel ve normal yapısındaki değişimi açıklamaktadır. Literatüre göre ailede parçalanma ölüm, ayrılık/ terk etme, boşanma şeklinde açıklanmaktadır [13].

2.2.1.1 Ölüm

Ölüm, ailenin parçalanmasına neden olan bir dış faktör olarak değerlendirilmektedir. Çünkü ölüm, aile üyelerinin özgür iradesinde olamayan ve kader kavramıyla da ilişkilendirilen bir durumdur [11, 13]. Ebeveynlerden herhangi birinin hayatını kaybetmesi, sosyolojik ve psikolojik açılardan aileyi ciddi bir şekilde sarsmaktadır. Eşlerden herhangi birinin ölümü sonucunda gerçekleşen aile parçalanması, hayatta kalan eşi dul bırakırken, çocukların da yetim veya öksüz kalmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda çoğu zaman yeni bir evlilik gerçekleşmezken, maddi ve manevi açıdan aile dinamikleri oldukça olumsuz etkilenmektedir. Bu durum en çok çocukları etkilemektedir [42, 49]. Yetişkinlikten önceki dönem olan ergenlik dönemi, kişinin karakter oluşturduğu, her olayı ve durumu ayrıntılarıyla düşündüğü önemli bir evredir ve yaşanan ebeveyn kaybı ile durumun ortaya çıkardığı eksiklik, bu dönemde ergenleri daha fazla etkilemektedir.

2.2.1.2 Ayrılık-terk etme

Ebeveynlerden birinin hastalık; doğal afet; işsizlik, yoksulluk, göç, uzak bir yerde iş bulma gibi sebeplerden ötürü evden ayrılması gerektiğinde çocuklarla aynı evde uzun süre yaşamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bazı durumlarda boşanma olmaksızın ayrı yaşamayı tercih ettiğinde de aile dinamikleri bozulmakta aile parçalanmaktadır [13]. Sonuçta anne ya da babanın ayrılması halinde, ailenin fonksiyonlarını yerine getirmesi zorlaşmaktadır [11]. Genellikle iş veya hastalık nedeniyle meydana gelen geçici de olsa ayrılıklar çocuk ve aile için gerginlik yaratır ve aile ilişkilerinde bozulmalara neden olur. Ayrılığın süresi uzadıkça çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri de artış gösterir [6].

2.2.1.3 Boşanma

Eşler arasındaki duygusal ve kişisel beraberliğin yani evlilik kurumunun hukuki açıdan sonlandırılması boşanma olarak kabul edilmektedir [13]. Evlilik birliği sarsıldığında ailenin dağılmasına sebep olan ve genelde gerçekleşmesi arzu edilmeyen boşanma, aile bireylerini zorlayıcı ekonomik, kültürel, toplumsal sonuçları olan bir durumdur [13]. Kadın haklarının yükselmesi, kadının çalışma hayatında yer alması ile aile içindeki rollerin ve büyük resimde toplumsal yapının değişmesi, ailenin işlevlerini etkileyerek ailelerin parçalanmasını artırıcı faktörler olarak görünmektedir. Boşanmanın yıkıcı etkileri çocuk ve ergenleri önemli derecede etkilemektedir [50]. Literatürde yer alan boşanma ile ilgili pek çok çalışmada, hem ebeveynlerin hem de çocukların boşanma sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları zorluklar ve sorunlar üzerinde durulmaktadır [5, 45, 51-53]. Bu araştırmalarda boşanmış aileye sahip çocukların diğerlerine göre daha fazla psiko-sosyal sorunlar yaşadıkları ve okul başarılarının etkilenebildiği ortaya konmaktadır [11, 50, 54]. Nedenlerine bakıldığında aldatma, çocuk sahibi olamama, sorumsuzluk, madde bağımlılığı, ekonomik problemler, yüz kızartıcı suç işlemiş olmak, aile içi şiddet, ailelerin evlilik kurumuna müdahalesi en sık karşılaşılan boşanma sebepleri olarak görülmektedir. Tüm bu sebepler karışık ve zorlayıcı bir sürece işaret ettiği için, boşanma toplumsal olarak daha yıpratıcı bir hal almaktadır [42]. Evlilik birliğine boşanma düşünülerek karar verilmediği gibi hukuki olarak boşanmaya karar verildiğinde de genellikle çiftler uzun zamandır çözemedikleri problemlerle uğraşmaktadırlar [55].

Boşanma bazı durumlarda evli çiftler açısından mutsuz ve sorunlarla dolu bir ortamdan kurtulmak gibi algılansa da bireylerin psikolojilerini, toplumsal rol ve statülerini ekonomilerini zorlayan ve bir kurumsal yapının sona ermesine neden olan durumdur [55]. Bu açıdan bakıldığında gerginliğin bitmesi iyi gibi görünse de aslında bir kurtuluş olmadığı aşikârdır [55].

Boşanma sürecini ailesinden destek gören ve ekonomik özgürlüğü olan kadınlar daha kolay atlattırken diğer grup kadınlarda içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir [56]. Yanı sıra mutsuz bir evliliği sürdürmektense iyi şekilde boşanmanın hem ebeveynler hem de çocuklar için daha yararlı olabileceği düşüncesi de yaygındır [36].

Amato 2000 ve 2010 yıllarında ve Nock 2000 yılında yaptığı çalışmalarda aile yapısındaki değişimleri değerlendirmiş ve boşanma hızındaki artışın oldukça dikkat

çekici olduğunu bildirmişlerdir. Kanada’da 2000 yılında evli çiftlerin yarısının, ABD’de üçte ikisinin boşandıkları ortaya çıkmıştır. Bu oldukça yüksek bir oran olarak görünmektedir. Ve her beş çocuktan ikisi ailelerinin boşanmasına maruz kalarak türlü sorunlarla baş etmek durumunda kalmışlardır [51, 57, 58].

Ülkemize bakıldığında da hemen hemen de aynı durumu gözlemek mümkündür. TÜİK verilerine göre 2010 yılında geçmiş yıllara oranla evlenme hızı oranı aynı kalırken boşanma hızında artış bildirilmektedir ve her on yılda bir boşanma oranında artış çarpıcı görünmektedir [9, 36, 44, 59].

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre ülkemizin nüfusu 2020 yılında 84 milyon ve bu nüfusun yaklaşık 23 milyonunu da çocuklar oluşturmaktadır (TÜİK, 2020). Daha önceki dönemlerle kıyaslayarak değerlendirmek gerekirse 1993 yılında Türkiye genelinde evli çiftlerin boşanma sayısı, 27bin 725 iken; bu sayı 2003’te 50 bin 10’a ve 2014 yılında ise, 59 bin 704’e yükselmiştir. 2020 yılında 136 bin 570 çift boşanırken, 2021 yılında bu sayıya 37 bin 515 çiftin daha eklendiği kaydedilmiştir. Bu rakamlar doğrultusunda ülkemizde kaba boşanma hızı 2021 yılında binde 2,07 olarak gözlenmektedir. Boşanan ailelerde çocukların velayeti %76,1 oranında annede, %23,9 oranında babada kalmıştır. 2021 yılında kayıtlara geçen boşanmaların %34’ü evliliğin ilk 5 yılında, %21’i ise evliliğin altıncı ila onuncu yılları arasında ortaya çıkmıştır [9, 36, 44] .

2.3. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Boşanma olgusu basitçe evlilik birliğinin bitmesi şeklinde açıklanamayacak derecede önemli psikolojik ve sosyal boyutları olan bir süreçtir. Ailenin parçalanıp dağılmasına sebep olan, aile üyelerini etkileyen ve hem aile hem toplum tarafından üzüntüyle karşılanan yıpratıcı bir durumdur. Boşanma sürecinde ve uzun vadede şüphesiz en çok çocuklar en önemli hakları ve ihtiyaçları olan ebeveynleri ile aynı ortamda sağlıklı, mutlu ve güvende hissederek yaşama haklarından mahrum kaldıkları için etkilenebilmektedirler [55].

Boşanmaya bakış açısı kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık gösterir. Alışageldik şekilde iki ebeveynin birlikte yaşadığı ailede büyüyen çocuğun, boşanma sonrası tek ebeveyn ile ya da büyükanne büyükbaba yanında büyüyen çocuğa göre daha iyi bir ortamda yetişeceği düşünülmektedir. Çünkü anne ve baba mutlu bir aile ortamında

çocuğun ihtiyacı olan bakım, yardım, duygusal destek, bilgi, rehberlik ve işleri organize etme gibi alanlarda önemli görevler üstlenmektedirler. Aynı çatı altında, anne babayla birlikte yaşamak çocuğun her türlü sosyal yetenekleri öğrenmesinde yardımcı olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla buradan parçalanmış aileye sahip çocukların kişilerarası ilişkilerde iletişim problemleri, sosyalleşme ile ilgili sorunlar yaşayabilecekleri sonucu çıkarılabilmektedir. Çünkü boşanmanın hissettireceği kaygı ve güvensizlik hissi ile baş etmek kaç yaşında olursa olsun bir çocuk için oldukça zordur [44, 48]. Araştırmacılar anne ve babanın bir çocuğun hayatında yeri doldurulamayacak kadar önemli ve birbirlerinin yerine geçemeyecek kadar tamamlayıcı olduğunu belirtmektedirler [36, 44, 53]. Literatürde boşanmanın özellikle çocuklarda ruh sağlığı ve sosyal uyum, okul başarısı gibi çeşitli alanlarda sorunlar yarattığını gösteren pek çok araştırma vardır [5, 36, 60, 61].

Boşanmanın etkilerini değerlendirirken dikkat edilmesi gereken ölçütler çocuğun yaşı, cinsiyeti, yaşadığı sosyal ve ruhsal problemler ile boşanma sonrası geçen süredir. Boşanma sürecinde yaşanan travmaların çocukların tüm yaşamlarını etki altına aldığı söylenmektedir [5]. Literatürde boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri kısa ve uzun dönemli olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır:

2.3.1. Boşanmanın çocuklar üzerindeki kısa süreli etkileri

Boşanma süreci yaşanırken çocuklar yaşadığı ev, sosyal çevre, okul, arkadaşlar ve maddi durum gibi pek çok alanda bir anda değişikliğe maruz kalır [62]. Bu akut değişiklikler kısa vadede problem yaşanması için risk oluşturur. Boşanmanın hemen ardından çocuklarda olumsuz bir süreç yaşandığı ancak takip eden altı ay ile bir yıl arasında boşanmaya göreceli olarak uyum sağlayabildikleri belirtilmektedir. Kısa süreli etki için literatürde iki yıllık kritik bir süreden bahsedilmektedir ve bu süreç adeta bir kriz dönemidir [63]. Boşanmanın çocuk üzerindeki kısa süreli etkilerine bakılan bir çalışmada, en sık karşılaşılan olumsuz duyguların mutsuzluk, umutsuzluk, öfke, utangaçlık, güvensizlik, yalnızlık, şok ve şaşkınlık olduğu; ayrıca çocuklarda içe kapanma davranışı, türlü somatik yakınmalar problem çözmede yetersizlik, dürtüsellik ve depresif duygu durumu olduğu bildirilmiştir [5, 59, 62-64]. Çınar 2019 yılında yaptığı çalışmada anne babası ayrılan çocuklarda davranışsal olarak; parmak emme, tırnak yeme, alt ıslatma ve dışkı kaçırma, beslenme bozuklukları gibi gerileme davranışları ortaya çıkabildiğini göstermiştir [65, 66].

Bu kritik süreler içinde boşanmanın ardından anne baba velayeti paylaştıklarında çocuğun yaşadığı çatışmaların azaldığı, adaptasyonlarının arttığı bildirilmektedir [5, 67].

2.3.2 Boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkileri

Boşanmanın üzerinden iki yıl geçtikten sonra olumsuz etkilerin hala görülüyor olması uzun süreli etkilere işaret etmektedir [68]. Uzun vadeli etkiler daha çok çocuğun gelişim durumu, cinsiyeti ve mizacı ile ilgilidir [66]. Bir çalışmada on altı yıllık izlem sonrası parçalanmış aileye sahip çocuklar diğer gruba göre daha fazla ruh sağlığı sorunları yaşadıklarını ortaya koyulmuştur. Bu çocukların yetişkinlik dönemlerinde daha fazla depresyon ve psikosomatik belirtiler gösterdiği, kişilerarası ilişkilerde sorunlar yaşadıkları, eğitim hayatlarının kötü gittiği, meslek edinemedikleri ve hatta daha fazla fiziksel sağlık sorunları yaşadıkları kaydedilmiştir [69]. Başka bir araştırmada anne babası boşanan çocukların hayatları boyunca uyum problemleri yaşadıkları bildirilmiştir [57, 70]. Otuz üç araştırmanın incelendiği bir meta analiz çalışmasında anne babası ayrılan çocukların psikolojik sosyal uyumlarının yetersiz, sosyoekonomik durumlarının düşük olduğu gösterilmiştir [5]. Başka bir araştırmada ise anne babası ayrılmış çocuklar on dört yıl boyunca izlenmiş ve daha fazla derecede davranış problemleri yaşadıkları ortaya konmuştur [71]. Yine başka bir araştırmada doksan iki çalışma derlenerek okul başarısında düşme, davranış bozukluğu, psiko-sosyal uyum ve benlik saygısı alanlarında olumsuz durumlar ortaya çıktığı kaydedilmiştir [72]. Aynı şekilde boşanmanın çocuk üzerindeki uzun süreli etkilerinin incelendiği başka bir çalışmada boşanmış ailelerin çocuklarının, büyüdüklerinde evlilik hayatlarının kötü gittiği bildirilmiştir [73]. Literatürde parçalanmış aileye sahip çocuklarda uzun vadede üniversiteye gitme oranında azalma, işsizlik, kaygı bozukluğu, depresyon, suicid girişimler, madde bağımlılığı oranlarında artma görüldüğünü bildiren çalışmalar da yer almaktadır [57, 74, 75].

2.4. Ergenlik Dönemi

Bireyler yaşamı boyunca farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemleri yaşarken farklı fiziksel sosyal ve ruhsal özellikler gösterirler. Bu farklılıkları göz önünde bulundurursak genellikle sınırları net olarak çizilemese de bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ana dönemlere ayırmak mümkündür. Bu dönemler içinde genellikle en sarsıcı ve dalgalı geçirilen dönem ergenlik dönemidir. Ergenlik fiziksel, cinsel, ruhsal açılardan gelişme ve olgunlaşmanın meydana geldiği, üreme yeteneğinin

aktif hale geldiği çocukluk ile yetişkinlik arası dönemdir [76, 77] .Ülkeden ülkeye, yayından yayına farklılık gösterebilmekle birlikte UNESCO ergenlik dönemini 12-24 yaşlar arası olarak kabul etmiştir [78, 79]. Ergen psikolojisi alanında çok önemli çalışmaları olan ünlü psikolog Stanley Hall ergenlik dönemini fırtına ve stresler dönemi olarak betimlemektedir [80]. Hall, ergenlerin kendi kişisel arzularıyla yakın çevresindeki diğer bireylerin iyilikleri arasında dengeyi kuramadıkları için bu dönemi sancılı ve fırtınalı geçirdiklerini açıklamıştır [81]. Ergenlik dönemi çocukluğun geride bırakıldığı yetişkinliğe has tavır ve tutumların geliştirildiği, kişilik algısının ve sosyal bilincin olduğu bir süreci kapsamaktadır. Bu dönemde en önemli hususlardan biri aileden özgürleşirken bir gruba ait olma isteğinin ağır basmasıdır. Dolayısıyla ergenler fiziksel yönden yeni bedenlerine alışmaya çalışırken diğer taraftan da önemli ölçüde sosyal ve psikolojik değişimler yaşarlar [77]. Ayrıca ergenlik dönemi hayata dair tercihlerin ve gelecek planlarının şekillendiği bir evredir. Aslında ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe uzanan tekdüze bir dönem değil, kesin sınırlarla ayrılamayan, ancak bazı özelliklerle belirlenen dilimlere sahiptir. Bu yaş dilimleri şu şekilde gösterilmektedir [78, 82] .

- İlk dönem (kızlarda 13-15, erkeklerde 15-17),
- Orta dönem (kızlarda 15-18, erkeklerde 17-19),
- Son dönem (kızlarda 18-20, erkeklerde 19-21).
- Uzamış dönem (21-25 yaşları arası)

Gençlik dönemine girişte kız ve erkek çocuklarda cinsiyetle ilgili endokrin glandlar hormon salgılamaya başlar ve böylece kadın ve erkek olmakla ilgili fiziksel değişim ve gelişim hızlanıp ön plana çıkar. Primer ve sekonder seks karakterleri belirginleşir, cinsel dürtüler ortaya çıkar, cinsel organlar gelişirken vücudun bazı bölgelerinde tüylenmeler olur, kızlarda göğüsler büyür ve regl periyodları başlar, erkeklerde sakal çıkar. Böylece çocuklar cinsiyetine uygun beden yapısına kavuşur [78, 79, 83]. Kız ve erkek çocuklarında ortaya çıkan fiziksel değişim ve gelişimler onların çevreleriyle iletişim ve etkileşimini etkiler. Bir yandan bedenindeki değişimi izler, yüzünün ve vücudunun çirkinleştiğini hissederek kaygılanır, öte yandan fiziksel görünümündeki bu değişimlerin başkaları tarafından fark edilmesini sağlamak için çaba harcayabilir. Kendi iç dünyasında oluşturduğu güzellik çirkinlik algısı kaygı ve sevinç arasında değişen duygu fırtınaları

yaratır. Beden algısının şekillendiği bu evrede vücut tipi, ölçüleri şişmanlık ve zayıflık özellikle kızlarda çevreleriyle iletişimlerini dahi etkileyecek problemler yaratabilir. Ergenlik dönemi aşırıya kaçabilen akut ve kolay değişebilen duygulanımlarla ve coşkularla yaşanır. Bu durum algı, hafıza, mantık, dikkat gibi kognitif işlevleri olumsuz etkileyebilir ve çoğunlukla okul başarısında olumsuzluğa ve kazalarda artışa neden olabilir [79]. Hırçın, huysuz, başına buyruk, sorumsuz, karamsar, alıngan, öfkeli veya dalgın ama genellikle aileden uzak ve odasında yalnız kalmaktan hoşlanma sık görülebilmektedir [78].

Ergenlerde toplumsal kalıplara göre şekillenme özdeşim süreciyle gerçekleşir. Özdeşim süreci aslında yeni kimliğine kavuşma sürecidir. Bu süreçte ergenlerde artan özgüven ve kendini dünyanın merkezinde görme tavrı anne-babayı etkisiz ve güçsüz görme ve güven problemlerine neden olabilmektedir [79]. Toplumda farklı sosyal roller oynayarak kişiliğini dener ve yakın hissettiği davranışları benimseyerek pekiştirir. Böylece bir yetişkin olmaya hazırlanmaktadır. Hayatın akışı içinde sağlıklı bir iletişim ve özdeşim kurabilen ergenler bağımsızlık ve sorumluluk arasındaki dengeyi daha kolay kurabilirler. Fakat bir ergenin sosyal yaşamında kullandığı davranış kalıpları ile kendini sınarken denediği roller arasında karışıklık olduğunda “kimlik bunalımı” ortaya çıkabilir. Genel olarak bu dönemde ergenler başkaları tarafından anlaşılamadıklarını düşünebilirler. Ergenlik dönemi kaygının en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir. Genellikle;

- Vücut şekli, bozuk uyku düzeni, öfke hali gibi sebeplerden ötürü sağlıkla ilgili kaygılar
- Özgüven problemleri, yetersizlik hissi, kendini aptal hissetmekle ilgili kişilik kaygıları
- Özgürlüğünün kısıtlanması, anne baba sorunlarından ötürü aile ile ilgili kaygılar
- Yanlış anlaşılma, toplum içindeki rolleri yerine getirememekten ötürü sosyal kaygılar
- Dikkatini toplayamama, verimli çalışamamaktan ötürü akademik kaygılar
- Yeteneklerini keşfetmek, kendine uygun iş bulamamaktan ötürü mesleki kaygılar görülebilmektedir [78].

Anne babanın veya diğer aile büyüklerinin tavırları, anlayış gösterip göstermediği veya baskıcı tutumları, kuşak çatışmaları, sevgi dolu pozitif bir aile ortamının yokluğu, anne

babanın ayrılması veya ebeveyn kaybı bu dönemde yaşanabilecek sorunları daha da içinden çıkılmaz hale getirebilir [79, 84]. Sonuç olarak oldukça hızlı bir değişim ve gelişimin yaşandığı ergenlik döneminde aşağıda belirtilen gelişim görevlerinin tamamlanması beklenmektedir [78]:

- Kadın veya erkeğe özgü gelişmekte olan cinsel kimliğini benimseyip uygun davranış örüntüleri oluşturmak.
- Bağımsız olarak bazı kararları verebiliyor hale gelmek.
- Yaşıtlarınca benimsenen arkadaşlık, liderlik ve iş birliği içinde çalışabilmek için gerekli becerileri edinmek.
- İlgi ve yeteneklerine uygun bir mesleğe yönelmek.
- Uygun sosyal özdeşim sürecinden geçerek kendine has bir yaşam felsefesi geliştirmek.
- Kimlik karmaşasına karşı benliğini geliştirmek.

Ergenlik dönemini geçirmekte olan çocukların tüm bu gelişim görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmesi için ihtiyacı olan desteği vermekle yükümlü kurum öncelikle aile ve sonra okuldur [78].

2.4.1. Ergenlik dönemi ve aile

Çok yönlü değişimlerin baş döndürücü hızda gerçekleştiği ergenlik döneminde çocukluk ve yetişkinlik arasında giden fiziksel sosyal duygusal olgunluğa ulaşma çabası her açıdan zorlayıcı olabilmektedir [83]. Ergenleri zorlayıcı etkilerden korumak, bu dönemi en sağlıklı şekilde atlatalmalarına yardımcı olmak için en büyük sorumluluk aileye düşmektedir. Olgunlaşma sürecinde ergenlerin aile içinde gördükleri davranış kalıpları onların kendi kişilik yapılarını biçimlendirmelerinde etkili olmaktadır. Bu dönemde örnek olmanın, sürekli eleştirerek doğruyu bulmasına yardım etmekten daha yapıcı olduğu mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. “Ben senin yaşındayken” şeklinde başlayan konuşma tarzının istenilen etkiyi oluşturmayacağı bilinmelidir. Ergen bir çocuğa sahip ailede yapılması gereken onu dinlemek, anlamaya çalışmak, sağlıklı özdeşim kurabilmesi için rol model olmak, ihtiyacı olan bilgiyi doğru ve güvenilir kaynaklardan edinmesini sağlamak, sorumluluklar vererek bağımsızlığını desteklemek olmalıdır. Aile içi ilişkilerde kayıtsız şartsız isteklerine evet demek ya da düşünmeden reddetmek yerine ölçüyü iyi ayarlamak oldukça önemlidir. Çocuklar aile içinde değer görerek, sevilerek ve benimsedikleri hissettirilerek büyütüldüklerinde sağlam bir kişiliğe sahip ve olumlu

dengeli insan ilişkileri kurabilen yetişkinler olarak yaşamda yerlerini alabilmektedirler. Süreç aileler açısından da kolay geçmemekte ergenlikte karşılaşılabilecek davranışsal veya gelişimsel sorunlar ebeveynlik rollerinde de zorlanmalara neden olabilmektedir. Çünkü ergen için ebeveyn kontrolüne karşı hissettiği tepki ile birlikte disiplin ve otoriteye duyulan ihtiyaç duygusal gerginliklere neden olmaktadır. Zaman zaman ergenlerde görülebilen öfke, şiddet eğilimi, içe kapanma, madde bağımlılığı, yeme bozuklukları, farklı cinsel yönelimler gibi problemlerle mücadele etmek ebeveynler için de kolay değildir. Çocuklarına daha fazla ilgi gösterme çabası ebeveynlerin kendilerine ve çevrelerine ayırdıkları zamanı azaltabilmekte aile içi ilişkilerde olumsuzluklara neden olabilmektedir. Çocukların yaşadıkları problemler, geleceği ile ilgili duyulan endişe ebeveynlerde yorgunluk, uyku sorunları, strese neden olabilmektedir [77]. Tüm bunlara rağmen ebeveynler ergenlik dönemini geçirmekte olan çocuklarına güven ve destek vermeli iletişimlerini en güçlü şekilde sürdürmelidirler. Aile ilişkilerinde ergenlerin hak ve yükümlülükleri arasındaki dengeyi koruyacak şekilde, aşırı baskı ve gerginliğe yol açmadan var ise kardeşler arasında dengeyi de sağlayarak, hoşgörü ile ergenin gereksinimlerini karşılamalıdır [85].

2.4.2. Ergenlik döneminde kişiler arası ilişkiler

İnsan hayatında her dönemde kendine özgü çeşitli fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlar ön plana çıkar. Büyüdükçe her birey bir ortama ait olma, diğerleriyle uyum içinde yaşama ihtiyacı hisseder. Ergenlik döneminde de kişilerarası ilişkiler çok önemlidir ve bireylerin çevresiyle kuracağı ilişkilerinin belirleyicisi olarak yaşamın ilk yıllarındaki kazanımlara bağlıdır. Çocukken büyüdüğü ailede doğru ilişki tarzı kurmayı öğrenen bireyler ergenlik döneminde de arkadaşlarıyla ve diğer bireylerle iyi ilişkiler kurabilirler. İnsan hayatı kişilerarası ilişkiler üzerine kuruludur. İnsanların çevresindeki diğer insanlarla kurduğu ilişkinin oldukça egemen olduğu dünyada aynı kişilerarası ilişkiler pek çok soruna da yola açabilmektedir [86]. Sosyalleşme, sosyal bir olgu olarak bireyin doğuştan itibaren toplumsal yaşamda var olabilmesi için çeşitli aşamalardan geçerek kendisinden beklenen rolleri üstlenmesi, toplumun özelliklerine uygun davranabilmesidir [4]. Literatürde ergenlerin sosyalleşme becerisini kazanmalarında aile içi ilişkilerin, okul ve arkadaş ilişkilerinin, internet, televizyon, görsel medyanın etkili olduğu bildirilmektedir. Ergenlerin toplumsal rollerini yerine getirirken ne zaman-hangi durumlarda- nasıl davranmaları gerektiği konusunda davranışlarına yön verecek, rehber olacak en önemli

kurum elbette ailedir. Ergenlik döneminde ergenin aile ve arkadaş çevresiyle kurduğu ilişkiler kimlik gelişiminde, sosyal bir ortamda kendini göstermesinde çok önemlidir. Ancak sevgisiz ve olumlu iletişim tarzlarının bulunmadığı bir ortamda yetişen bir ergenden doğru iletişim yöntemlerini kullanması beklenemez ve bu durum tüm yetişkinlik hayatına yansiyabilir. Sosyal grup aralarında karşılıklı etkileşim bulunan, ortak değerleri olan, birbirlerine değer veren bireyler topluluğudur ve sosyal sistemin küçük bir örneğidir [4, 14]. Çocukların toplumsal hayata uyumlanmasında akranlarla ilişkilerin önemi büyüktür. Kendi dünyalarına ait pek çok şeyi paylaşmak ihtiyacını akran gruplarıyla giderebilmektedirler [14]. Ergene aktarılmış genetik kodlar, edindiği tecrübeler, yetiştirilme şekilleri, kişisel özellikler, psikolojik sorunlar, duygusal problemler, cinsiyet, ergenlerin kişilerarası ilişkilerini etkileyebilen faktörlerdir. Örneğin çekingen çocukların akranlarıyla daha güç ilişki kurduğunu gösteren araştırmalar vardır [87]. Ebeveynlerin çocuk yetiştirirken takındığı otoriter veya demokratik tutumların da ergenlerde akran ilişkilerinin nasıl olacağı ile ilgili belirleyici olduğu bildirilmektedir [88]. Aile içinde anne baba çocuk arasındaki iletişimin ergenin başta akranları olmak üzere tüm sosyal hayatına yansıdığı bildirilmektedir [89].

2.5. Parçalanmış Aileye Sahip Olmanın Ergenlerdeki Etkileri

Parçalanmış aileye sahip olmak çocukluk döneminin her aşamasında, aile süreçlerinin bozulması, aile üyelerinin rollerinde değişim olması gibi nedenlerle stresli, baş etmesi güç, karmaşık, kronik bir kriz durumudur. Cüceloğlu (1998) kitabında boşanma olayına maruz kalan çocuğun kaç yaşında olduğunun önemine dikkat çekmektedir. Yazara göre ergenlik dönemi ve okul öncesi dönemdeki çocuklar benmerkezci bir yapıya sahip oldukları için boşanmanın etkilerini en ağır hisseden gruptur ve hatayı kendilerinde arayarak kendilerini suçlama davranışı gösterebilmektedirler [55, 90].

Çocukların yaş dönem özelliklerine göre farklı şekillerde etkilendiği bu krizli durum karakter gelişiminde önemli olan ergenlikte hem ergen hem sosyal çevresi açısından daha da zorlayıcı hale gelebilmektedir [59]. Literatür, parçalanmış aileye sahip ergenlerin diğerlerine göre ruhsal sorunlar gösterme riskinin iki kat fazla olduğu göstermektedir [66, 91, 92]. Bu ergenlerde kişilerarası ilişkiler, aile ilişkileri, okul başarıları, sosyal durumları daha fazla probleme açıktır [59]. Amato'nun 2003 ve Hetherington'ın 1989 yıllarında yaptıkları çalışmalarında parçalanmış aileye sahip ergenlerin sigara, alkol ve diğerleri

açısından madde bağımlılığına ve intihar eğilimine yatkın olduklarını bu sebeplerle diğer ergenlere oranla 2-3 kat daha fazla psikiyatrik tedavi aldıklarını bildirmektedirler [66, 93, 94].

Ergenlik döneminde çocuk ebeveyne yakınlık ve özerklik arasında dengeyi kurabilirse bu durum onun tüm ilişkilerine olumlu olarak yansımaktadır [95]. Ergenin aileden özgürleşme, bağımsızlığı hissetme duygularını yoğun olarak yaşamaması beklenirken parçalanmış aile ortamında bu sürecin uzadığı görülebilmektedir. Ek olarak ailede yaşanan ekonomik problemler, ayrı kaldığı ebeveyne duyulan özlem, yaşadığı bağımsızlık çatışması, belki üzerindeki toplumsal baskı ergenlerin benlik saygısını düşürmektedir [54, 96].

Bilindiği üzere çocukluktan yetişkinliğe geçiş yapılan ergenlik döneminde ergenlerde fiziksel sosyal ve ruhsal yönlerden değişimler olagelirken ergenin, ailesinin desteğiyle aileden özgürleşerek kendisiyle ve dış dünyayla bağlarını güçlendirmesi beklenmektedir. Bu dönem boyunca geleceğe yönelik planlar kurmak, adımlar atmak, problem çözmeyi öğrenmek, mantık yürütmek ve bilişsel açıdan kendini geliştirmek önemli kazanımlardır. Ergenlikte duygu dalgalanmaları da oldukça yoğun yaşanmaktadır [97]. Ergenler bazı olay veya durumları büyüterek bunlardan utanç duymak gibi ya da başkaları tarafından küçümsenmek gibi duyguları yoğun yaşayabilmekte, alay konusu olmak ile ilgili korkular duyabilmektedirler. Ayrıca aileden özgürleşip arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmek ve yakın ilişki ihtiyaçlarını arkadaşları ile gidermek isterken öte yandan akranlarıyla rekabet halinde hissedebilmektedirler [98]. Bu dönemin sağlıklı geçirilebilmesi için ebeveynlerin ve aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri önemlidir. Çünkü çocuklar ve ergenler bu tutumları gözlemleyerek kendilerine rehber ve rol model alırlar. Doğru iletişim tarzlarının kullanıldığı bir ailede büyüyen çocuklar bu durumu sosyal yaşantılarına yansıtırlar ve daha sorunsuz ve sorunların doğru şekilde çözümlenebildiği ilişkiler kurabilirler.

Anlaşıldığı üzere sağlıklı bir gelişim için ebeveynlerin birbirleriyle, ebeveynlerin çocuklarla ve kardeşlerin birbiriyle ilişkileri oldukça önemlidir [97, 99]. Ailede anne baba, ergenlerin kimlik gelişimine, çeşitli becerileri kazanmalarına, sosyal hayatlarında sorumluluk almalarına yardımcı olmak zorundadırlar. Aile süreçlerinde yolunda gitmeyen durumlar, yaşanan huzursuzluklar, evliliğin sonlandırılması yönünde karar

alınmasına yol açarsa bundan en çok çocuklar etkilenecek ve özellikle de ergenlik döneminde kazanılması gereken özgür düşünme, bağımsızlaşma, bireyselleşme gibi becerilerde eksiklikler görülebilecektir [100]. Evliliğin sonlandırılması her zaman olumsuz bir durum olmamakla beraber genelde istenmeyen bir durumdur. Bazen yaşanan sıkıntıların, aile içi huzursuzluğun bitmesi nedeniyle rahatlama ve kurtulma yolu gibi görünse de süreç zorlu ve stresli olmaktadır. Ayrıca boşanma sonrası çocukların yaşantısı ev, okul, arkadaş gibi pek çok açıdan değişime uğramakta, hayatına yeni sorunlar eklenmekte ve pek çok davranış problemi, uyum sorunu ortaya çıkabilmektedir [100]. Literatüre göre sorunlu evlilik bunalımının çözümü olarak kabul edilen boşanma aslında çocuklar ve ergenler için en önemli kaygı nedenidir [53, 101]. Bu dönem ergenlerde öfke eğilimi, şiddet, madde kullanımı gibi istenmeyen davranış bozuklukları da ortaya çıkabilir [102]. Dolayısıyla gelişim dönemlerinin en zorlusu olan ergenlik döneminde, ebeveynlerinin boşanmasına maruz kalan çocukların diğerlerinden daha fazla psikolojik yardıma ihtiyaç duyabileceği düşünülmektedir.

Ergenlik dönem özelliği olarak çocuklar hangi alanlarda değişim yaşıyorsa ebeveynlerinin boşanma olayının en çok o alanlarda sorunlara neden olacağı düşünülmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında ebeveynleri boşanan ergenler diğerlerine göre daha fazla kaygı bozukluğu ve depresyon yaşamaktadır. Yanı sıra bu ergenlerde özsaygı, özgüven ve yeterlilikleri de düşük düzeyde saptanmaktadır [103, 104]. Bu ergenlerin gelecek kaygısı taşıdığı, hayatları boyunca terkedilme korkusu yaşadığı, yaşlılarından ve yaşından olgun hislerde oldukları, yalnızlık ve değersizlik ve öfke duygularıyla mücadele ettikleri yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur [105, 106] [97, 104, 107, 108]. Ergenlerde sosyal içe dönük davranışlar, anksiyete, geleceğe dair negatif düşünceler ve yalnızlık duygusu hâkim olmaktadır [109, 110]. Bu belirtiler ergenin boşanma olayını içselleştirdiği ve hatayı kendisinde aradığı durumlarda daha yoğun görülebilmektedir [97].

Bazı durumlarda ergenlerin boşanma olayını şiddete eğilim, saldırganlık, etrafına zarar verme, sapkın davranışlar, erken yaşta cinsel deneyimlere başvurma, kurallara karşı gelme, suça yatkınlık, kendine zarar verme, suicid girişimi, madde bağımlılığı, evden kaçma, disiplin suçu işleme gibi yıkıcı davranışlarla dışsallaştırdığı literatürde belirtilmektedir [111-119].

Öte yandan boşanma sonrası ergenin kimin yanında yaşayacağı önemli bir husustur. Genellikle çocukların velayeti anneye verildiği düşünülürse annenin maddi imkânlarının yeterli olup olmadığı, babanın nafakayı ödeyip ödemediği ya da babanın da anne kadar çocuğun sorumluluklarını üstlenip üstlenmediği ergenin hayatındaki problemleri aşabilmesi için önem arz eder [120]. Literatürde genellikle annelerin babalardan daha iyi ebeveynlik yaptığı, ergen ile anne arasında daha olumlu ve sıcak ilişkilerin kurulduğu, dayanışmanın arttığı yönünde bazı çalışmalar bulunmaktadır [104, 121]. Bu olumsuz süreçte anne yalnız ve çaresiz hissederse, kendi destek sistemleri yetersiz kalırsa, ergenle ilişkisinin dengeleri bozularak ihmal davranışları ortaya çıkabilmektedir [97, 114, 122]. Ayrıca ergenler boşanma sonrası hangi ebeveyn ile yaşıyorsa diğer ebeveyn hakkında suçlama gibi şekilde yanlış tutumlara çekildikleri görülebilmektedir. Bu durum da anne-baba- ergen ilişkisinde olumsuzluklara neden olmaktadır [120, 123].

Ergenlik döneminde arkadaşlık kavramı önemlidir ancak parçalanmış aileye sahip ergenlerde akranları çoğunlukla en önemli sığınak ve sosyal destekleyici olabilmektedir [124]. Fakat ev değişikliği, ortam değişikliği gibi bazı durumlarda da özellikle içe dönük davranışlar sergiliyorlarsa arkadaşlık kurma, sürdürmede problemler yaşayarak yalnızlık duygusu yaşayabilirler [114]. Ebeveynlerinin boşanmış, ailesinin parçalanmış olmasından utanabilirler ve aile durumlarını arkadaşlarından gizleyebilirler [125, 126].

Anlatılanların aksine literatürde her ergenin boşanmadan sonra sorun yaşamama ihtimaline de değinilmektedir. Özellikle ebeveynler birbiriyle hiç anlaşamıyor ve evde daima huzursuz bir ortam oluşuyorsa, boşanma ile bu olumsuzluklardan kurtulmuş olmaları boşanmadan negatif etkilenmelerinin önüne geçebilmektedir. Çocuklar daha mutlu daha huzurlu ve rahatlamış ve kötü ortamdaki kurtulmuş hissedebilmektedir [62, 127]. Bu bulgulardan hareketle çocukların ve ergenlerin ailenin parçalanmasına verdikleri tepkinin önceki aile yaşantıları, aile içi ilişkileri ve boşanmaya yükledikleri anlam ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

2.6. Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlere Ruh Sağlığı Hemşireliği Açısından Yaklaşım

İnsan ruh-beden ve zihinden oluşan bir bütündür ve sağlığın devamı için bu üç ögenin dengede kalması önemlidir. Dinamik yaşam süreçlerinde dengenin bozulması sık rastlanan bir durumdur. Ailelerin çeşitli sebeplerle parçalanması da dengeyi bozabilen ve

çeşitli ruh sağlığı sorunlarına yol açan önemli unsurlardandır. Parçalanmış aileye sahip ailelerde gençler kendilerini değersiz hissetmekte, geleceğe ilişkin umutsuzluk ile yalnızlık hissederek depresyon belirtileri göstermekte sağlıklı bir sosyalleşme sürecinden geçemedikleri için türlü psiko-sosyal sorunlar yaşamaktadırlar [12]. Toplum ruh sağlığı hizmetleri kapsamında ruhsal bozuklukların popülasyondaki sıklığı araştırılıp, gereksinimi olan bireyler saptanırken; aynı zamanda tedavi ve rehabilitasyona yönelik hizmetler de sunulur [128]. Psikiyatristler, psikologlar ve hemşirelerin yer aldığı bu hizmet vericilerin arasında ruh sağlığı hemşireleri önemli roller üstlenirler.

Aile kavramı ne kadar eski ise aile içi anlaşmazlık ta o kadar eskidir. Toplumlarda evlenme algısının giderek değişmesi, boşanma istatistiklerinde olumsuz yönde artışların olması nedeniyle parçalanmış ailelere ve çocuklarına yönelik gerek klinik gerek toplumsal araştırmaların sayısı da araştırmacıların uzun yıllardır ilgi odağı olmuş, yapılan çalışmaların sayısı da giderek artmaktadır [45, 58, 129-131]. Hangi nedenle olursa olsun ailelerin parçalanması sırasında ve sonrasında çocukların yaşadıkları sorunlar araştırma ve prospektif izlem çalışmalarıyla ortaya konmuştur [132]. Bu olumsuz etkilerin çok uzun yıllar boyunca ve hatta yetişkinlikte dahi sürmesi nedeniyle anne-baba- çocuklara multidisipliner yaklaşımla çözümcü müdahale programları uygulanmaktadır [131, 133, 134]. Her disiplin olaya kendi açısından yaklaşırken örneğin ekonomik veya sosyal açıdan dezavantajlı ailelere özellikle çocuk ve kadınlara devlet eliyle hukuki ve psikolojik anlamda çeşitli müdahalelerin uygulandığı bildirilmektedir [5, 133, 135]. Cowan ve arkadaşları boşanma deneyimleyen ailelere dört aylık süreyle bir müdahale programı uygulayarak eğitimin işlerliğini ölçmeye çalışmışlardır [101, 135].

Sebebi ebeveyn kaybı veya boşanma olan ailenin parçalanması olgusunda, aile içi ilişkilerin bozulması, aile içi rollerin değişmesi gibi nedenlerle her birey muhakkak etkilenir, stres yaşar ve baş etmede güçlükler ortaya çıkabilir. Bu karmaşık süreçlerde olumsuzlukları azaltmak, duyguları kontrol altına almak, dışavurumları düzenlemek amacıyla sağlık ekibi üyelerine gerek duyulur. İnsanlık tarihinin en eski mesleklerinden olan hemşirelik mesleği profesyonelleri de, toplumlarda sorun yaşayabilecek riskli grupları hem tespit etmek hem de ve bu gruplara yönelik koruyucu, önleyici ve rehabilite edici müdahaleler geliştirmede önemli rol üstlenirler. Ruh sağlığı hemşireleri bu alanda etkin görevler almaktadırlar [59]. Ortaya çıkan krizli durumu yönetebilmeleri için bireylerin baş etme güçlerini geliştirmeye yönelik planlamalar ve uygulamalar yürütürler

[59, 128]. Bu anlamda sorunu tespit etme, birey ve ailelerin ihtiyaçlarını belirleme, lazım olan girişimleri planlama uygulama ve değerlendirme adımlarında hemşirelik süreci modeli sistematik bir rehberdir [136, 137].

Hemşirelik süreci modeli veri toplama, tanı koyma, planlama, uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş temel basamaktan oluşan, bireyin takibinde süreklilik sağlayan ve hemşirelik müdahalelerinin mantıksal çerçevede sunulmasını sağlayan bir yaklaşımdır [136]. Anlaşıldığı üzere bu hemşirelik süreci kişiye özel bir problem çözme yaklaşımıdır ve hemşirelerin teorik bilgi ve uygulama becerilerini bakıma yansıtılabilmeleri için yol gösterir. Ülkemizde hemşirelik bakımında; yurt dışında teorisyenlerce geliştirilmiş, sınıflandırma sistemleri ya da ilgili alanlara özgü rehberler kullanılmaktadır[138]. En sık kullanılanlara NANDA'nın (North America Nursing Diagnosis Association) tanıları, Günlük Yaşam Aktiviteleri ve sistemleri örnek olarak verilebilir [138, 139].

Arifoğlu ve Öz 2008 yılında yaptıkları çalışmada parçalanmış aileye sahip gençler için geçerli sorunları NANDA tarafından kategorize edilen şekilde sınıflandırarak açıklamışlardır [59]. Bu bağlamda parçalanmış aileye sahip çocuklar için aşağıda yer alan tanıları koymuşlar; amaç ve gerekli girişimleri bildirmişlerdir [59].

1-Benlik saygısında düşme

2-Aile içi süreçlerde değişim

3-Bireysel baş etmede güçlük

4-İletişim örüntüsünde bozulma

1-Benlik saygısında düşme: Benlik Türk Dil Kurumuna göre 'Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan her şey, şahsiyet' olarak tanımlanmaktadır [22]. Benlik kavramı bireyin kendini nasıl algıladığıdır. Benlik saygısı bireylerin kendi yaşamlarında kontrole sahip olma, aile ile ve etkileşimde buldukları diğer insanlarla etkili iletişim kurabilme, güçlüklerin üstesinden gelebilme, saygı duyma ve saygı görme konusunda hissettiklerinin bütünüdür [96, 100]. Benlik saygısının temeli çocuklukta atılır ve geliştirilmesinde aile olgusu önemlidir [48]. Hayatlarının temelini oluşturması gereken en değerli kişilerin ayrılığı ya da kaybı benlik saygısını olumsuz etkiler. Bu anlamda

çocuk ve gençlerin yaşadıkları duyguları ifade etmelerine ortam sağlamak, ailenin bütünlüğünün bozulmasıyla oluşan değişikliklerin fark edilmesini sağlamak, kendisiyle ilgili olumlu veya olumsuz düşüncelerini ve daha üstün olduğu alanların görülmesini sağlamak ve benlik saygısını yükseltmek temel amaçlardır. Bu amaçlar doğrultusunda çocuğun yaş grubuna göre teknikler kullanılarak duygularını ifade etmesini sağlamak (örneğin günlük yazdırmak), yaşamında oluşan değişimi tartışmak, daha yetenekli olduğu alanları keşfedilmesi için yönlendirmeler yapmak, küçük ve başarılabılır hedefler koymak ve onlar üzerinde çalışmak, bağımsız karar verme çalışmaları yapmak, kişilerarası iletişimini güçlendirmek için iletişim tekniklerini öğretmek ruh sağlığı hemşireleri için yapılması gereken girişimler olarak sıralanabilir [59, 140].

2-Aile içi süreçlerde değişim: Hangi sebeple olursa olsun ailenin parçalanması aile düzenini değiştirip bireylerin dağılmasına ve her birinin özellikle de genç ve çocukların çeşitli sorunlar yaşamasına neden olan bir durumdur. Aile dağıldığında sosyal ortam, okul, ev değişiklikleri özellikle ergenlere zorlu deneyimler yaşatır. Aile süreçlerindeki değişime yönelik olarak ergenin bu olay sürecinde yaşadığı deneyimleri fark edip, duygularını ifade etmesi, alışkın olduğundan farklı aile çeşitlerinin olabileceğini öğrenmesi, stres etkenlerinin yönetilebilir olduğunu öğrenmesi, yeni ve etkin baş etme stratejileri geliştirmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlara yönelik ruh sağlığı hemşireleri olarak grup terapileri planlanabilir, olumlu terapötik ortam oluşturularak duygularının farkına varması ve ifade etmesi sağlanabilir, gerçekçi hedefler koyması ve problem çözme basamaklarını öğrenmesi sağlanır; olumu düşünce ve duyguların kullanımı teşvik edilir, stresle baş etme teknikleri hakkında psikoeğitimler verilebilir [59, 140].

3-Bireysel baş etmede güçlük: Aile dağıldığında çocukların en önemli destek faktörleri olan ebeveynlerinden ve alışageldiği ev ortamından ayrılması baş etme becerilerini olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple ergenin sorunlarla baş etmede kullandığı yöntemleri fark etmesini sağlamak, problem çözme basamaklarını konuşmak, olumsuz durumların ortasında iken olumlu duygularını tanımasına yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda hemşirelik girişimi olarak çeşitli teknikler kullanılarak destekleyici bir danışmanlık ve terapi ortamı sağlanır, temel iletişim becerileri eğitimi ile iletişim becerileri artırılır, karar verme konusunda bilişsel becerileri artırılır, olumlu davranışları yüceltilir, iyimser bir dünya görüşü oluşturulur, öz farkındalığı artırılır, karşılaşılabileceği sorunlar karşısında kullandığı problem çözme becerileri konuşulur, hemen

çözülemez sorunlar karşısında öfke duygusunun normal olabileceği ve öfke duygusunun da yıkıcı olmadan yansıtılabileceğine yönelik eğitimler verilebilir [54, 59, 140].

4-Sosyal etkileşimde bozulma: Ailenin parçalanmasının getirdiği değişimler, ergenlerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Sosyal etkileşimin kalitesinin etkisiz veya niceliğinin yetersiz olmasından bahsetmek mümkündür. Bu tanıya yönelik olarak ergenlerin duygularını ifade edebilmelerine olanak sağlanması, sosyal ilişkilerini geliştirecek ortamlara katılımının sağlanması, bu dönemde arkadaşlık ilişkilerinin en az aileden gelen sosyal destek kadar önemli olduğunun anlatılması amaçlanmaktadır. Bu amaçlara yönelik olarak yapılabilir hemşirelik girişimleri ise; grup terapiler sayesinde grup dinamiği oluşturmak ve grup üyelerinin birbirini desteklemesini sağlamak; fiziksel aktiviteye teşvik etmek; uygun sosyal etkileşimlere örnekler vererek yönlendirmek; sosyal becerileri artırmak için iletişim becerilerini geliştirmek ve mizacına uygun etkinliklere katılımını artırmak için cesaretlendirmek şeklinde sıralanabilir [59, 140].

Özetlemek gerekirse, hemşireler, parçalanmış aileye sahip çocuk ve ergenlerin karşı karşıya kaldığı sorunları ve onların bu sorunlara gösterdiği tepkileri ilk anlayacak sağlık profesyoneli olabilir. Ruh sağlığı hemşireleri hemşirelik süreci adımlarını kullanarak, hem aileye hem de çocuk ve ergenlere krizle baş etme, doğru iletişim becerileri kullanma, problem çözme basamaklarını kullanma ve böylece daha uyumlu daha sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine destek olmak için müdahale programları planlayıp uygulayabilirler. Bu anlamda ülkemizde ve dünyada ruh sağlığı hemşirelerinin etkin rol aldığı eğitim grupları ve danışmanlık çalışmalarının sayısı giderek artmaktadır [48, 54, 100].

3. BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Araştırma; parçalanmış aileye sahip ergenlere verilen psikoeğitimin, olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme tarzlarına etkisini incelemek amacıyla ön test-son test desenli yarı deneysel tipte yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri:

Araştırma Niğde Atatürk Anadolu Lisesinde öğrenim gören ergenlerle gerçekleştirilmiştir. Yapılan ön araştırma sonucunda Niğde il merkezindeki okullar içinde öğrenci sayısının ve parçalanmış aileye sahip ergen sayısının en fazla olduğu okul olması sebebiyle Niğde Atatürk Anadolu Lisesi çalışma için tercih edilmiştir (Çalışmaya 42 ergenle başlanmış, pandemi sürecinde 35 ergen kalmıştır.). Niğde Atatürk Anadolu Lisesi, Niğde il merkezinde bulunan 1901-1902 yıllarında eğitim hayatına başlayan köklü ve büyük bir okuldur. 2019-2020 eğitim öğretim yılı itibariyle nitelikli liseye dönüştürülen okul, 2021-2022 eğitim öğretim yılında 902 öğrenci ve 69 öğretmen kapasitesine sahiptir. Okul müdürünün yanı sıra dört müdür yardımcısı ve iki psikolojik danışman ile yedi görevli hizmet vermektedir. Niğde Atatürk Anadolu Lisesi 34 dersliğe, beş binden fazla kitaptan oluşan zengin bir kütüphaneye, 2 fizik, kimya ve biyoloji laboratuvarına, 2 resim ve 2 müzik atölyesine, 1 konferans salonuna, bilişim teknolojileri sınıfına ve rehberlik servisine, 2 yemekhaneye ve revire sahip fiziki açıdan da zengin bir okuldur.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Niğde Atatürk Anadolu Lisesi'nde 2021-2022 eğitim öğretim yılında öğrenim gören parçalanmış aileye sahip 35 ergen oluşturmuştur. Evrenden örneklem seçimi yapılmayarak araştırmaya ve eğitim oturumlarına katılmayı kabul eden, velilerinin izin verdiği ve herhangi bir psikiyatrik tanı almayan ve mental yetersizliği olmayan ergenlerin tamamı dâhil edilmiştir. Bir velinin, öğrencinin eğitimlere katılmasına izin vermemesi nedeniyle çalışma 34 öğrenciyle yürütülmüştür.

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini gösteren “Ergen Tanıtım Formu” ile (EK-1), “Kişilerarası İlişkiler Ölçeği” (EK-2) kullanılmıştır.

3.4.1. Ergen tanıtım formu

Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini değerlendiren “Ergen Tanıtım Formu”, literatür taranarak, hazırlanan 15 sorudan oluşan bir formdur (EK-1).

3.4.2 Kişilerarası ilişkiler ölçeği

Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişkiler Ölçeği 31 maddeden oluşmaktadır (EK-2). Yazarlar; Kişilerarası İlişkiler Ölçeği Cronbach Alpha güvenirlik katsayısının $r=0.79$, yarıya bölme güvenirliğinin $r=0.63$ olduğunu saptamışlardır. Ölçeğin geçerliğini incelemek için yapılan faktör analizinde, besleyici ve zehirleyici ilişki tarzları olmak üzere 2 alt ölçek belirlenmiş olup, besleyici ilişki tarzları alt ölçeğinin Cronbach Alpha değeri $r=0.80$, zehirleyici ilişki tarzları alt ölçeğinin ise $r=0.81$ olarak saptanmıştır. Ölçekte, besleyici ilişki tarzları alt ölçeğinin açık ve saygılı, zehirleyici ilişki tarzları alt ölçeğinin ise küçümseyici ve saygısız olmak üzere ikişer alt boyutu olduğu belirlenmiştir.

Kişilerarası İlişkiler Ölçeği değerlendirmesinde, bireylerden, ölçekte yer alan her madde için:

Hiçbir zaman 0

Bazen 1

Sık sık 2

Her zaman 3, seçeneklerinden birini işaretlemesi istenir. Puanlama, her madde için 0 ile 3 arasında değişmektedir. “Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinden tek bir puan elde edilmeyip, besleyici ve zehirleyici ilişki tarzları alt ölçekleri için ayrı ayrı puanlar elde edilir.

Bireylerin kişilerarası ilişkiler ölçeği alt ölçek ve alt boyut puanları hesaplanırken; ölçekte yer alan 16 madde (1,3,5,7,9,11,13,15,17,19,21,23,25,27,29,31) “Besleyici İlişki

Tarzına” ait maddeler olup, bu maddelerden 8 madde (1, 5, 17, 19, 21, 23, 25, 27) “Açık” alt boyutuna, diğer 8 madde ise (3,7,11,13,15,29,31) “Saygılı” alt boyutuna ait maddeleri oluşturur. Bu alt ölçeğin puan ranjı 0-48 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar kişilerarası ilişkilerde olumlu bir tarzın göstergesidir.

Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinde yer alan diğer alt ölçek olan zehirleyici ilişki tarzına ait 15 madde (2,4,6,8,10,12,14,16,18,20,22,24,26,28,30) bulunmakta olup, bunlardan 5 madde (2,4,8,26,28) “Saygısız” alt boyutuna, diğer 10 madde (6,10,12,14,16,18,20,22,24,30) “Küçümseyici” alt boyutuna aittir. Bu alt ölçeğin puan ranjı 0-45 arasında değişmekte olup, yüksek puanlar kişilerarası ilişkilerde olumsuz bir tarzın göstergesidir. Bizim çalışmamız için Cronbah alfa değeri $R=0.663$ ’tür.

3.5. Ön Uygulama

Araştırma sürecine başlamadan önce soruların anlaşılabilirliğini değerlendirmek için araştırma kapsamına alınacak ergenlerin özelliklerini taşıyan 8 ergenle ön görüşmeler yapılarak ergenlerin görüşleri alınmış ve literatürde mevcut olan benzer çalışmalar doğrultusunda eğitim planı hazırlanmıştır. Eğitim planı ile ilgili de uzman görüşü alınmıştır. Parçalanmış aileye sahip olmanın kimileri için travmatik sayılabilecek özel bir durum olduğu gözetilerek gizliliğe dikkat edilmiş ve görüşmeler Niğde Atatürk Anadolu Lisesi psikolojik danışma ve rehberlik servisi odasında, psikolojik danışman gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Psikolojik danışmana araştırma, eğitim süreci ve ölçeğin uygulanmasıyla ilgili gerekli açıklamalar yapılmış görüşleri alınmıştır. Uygulama sonrası veri toplama formları gözden geçirilmiş ve sorularda herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmamıştır.

3.6. Uygulama

Araştırmanın uygulanması için 30/09/2019 tarihli Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulundan (EK-3) ve 12/11/2019 tarihinde Niğde Valiliği–Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğünden (EK-4) gerekli izinlerin alınmasıyla evrenini Niğde Atatürk Anadolu Lisesinde öğrenim gören 42 ergenin oluşturduğu eğitim programına başlanmış ancak küresel çapta cereyan eden Covid-19 pandemisi nedeniyle başlayan karantinalar dolayısıyla çalışmanın sadece ilk üç oturumu gerçekleştirilebilmiş ve uzaktan eğitim sistemi araştırma desenindeki eğitim programı için uygun olmadığından çalışmaya ara verilmek zorunda kalınmıştır. Yüz yüze eğitimlerin başladığı 2021-2022 Eğitim öğretim

yılı güz yarıyılında Niğde Atatürk Anadolu Lisesinde eğitim programına tekrar başlanmıştır. Ancak bu srekte mezun olan öğrencilerin eksilmesi sonucunda çalışma, kalan 35 ergenle devam ettirilirken bu sırada öğrencilerden birinin ailesi, çocuklarının grup eğitimine katılmasını istemediği için ğrenci çalışma dışı bırakılarak 27/09/2021-31/12/2021 tarihleri arasında eğitim programı 34 ergenle tamamlanmıştır.

Araştırmanın evrenini oluşturan ve çalışmaya katılmayı kabul eden, aile onayı alınan Niğde Atatürk Anadolu Lisesinde ğrenim gören parçalanmış aileye sahip 34 ergen olumlu eğitim ortamı oluşması ve grup içi etkileşimin güçlü olabilmesi için 16 ve 18'er kişiden oluşan iki gruba ayrılmıştır. Gruplara dâhil edilen parçalanmış aileye sahip öğrenciler okul rehberlik ve danışma servisinden alınan, sınıflarına göre düzenlenmiş listelerden rastgele şekilde seçilmiştir. Gruplara ilk oturumda "Ergen Tanıtım Formu" ile "Kişilerarası İlişkiler leği" uygulanmış ve sonrasında sekiz oturumluk psikoeğitim programı tamamlandıktan sonra ikinci kez "Kişilerarası İlişkiler leği" uygulanmış ve altı hafta sonra üçüncü kez "Kişilerarası İlişkiler leği" tekrar uygulanmıştır. Psikoeğitim sürecinde her gruba haftada bir kez okul idaresinin ve rehberlik servisinin uygun gördüğü zamanlarda, Niğde Atatürk Anadolu Lisesi'nin üst katında bulunan konferans salonu kullanılarak eğitim programının oturumları uygulanmıştır. Sekiz hafta süren psikoeğitim sürecinde, her hafta iki grubun da eğitimi gerçekleştirilmiştir. Her bir oturumun süresi öğrencilerin ders saatlerine uygun olarak 45 dakikadan oluşmuştur.

3.7. Eğitim Rehberi

Ergenlere kişilerarası ilişkilerde olumlu değişiklikler yaratmak amacıyla planlanan eğitimde iletişim teknikleri ve beceri geliştirme, problem çözme becerisi kazanma ve kullanma, öfke ve stres yönetimi konularına yer verilmiştir. Eğitim programı kapsamında yürütülen derslerde sözel anlatım, soru sorma, dikkati çekme, küçük grup tartışması, rol play, gevşeme ve nefes egzersizleri, ev devi verme, örnek olay inceleme ve yaparak öğrenme, empati yapma gibi eğitim yöntem ve tekniklerinin yanı sıra terapötik iletişim teknikleri kullanılmıştır. Ergenlere verilen psikoeğitimde her bir oturumda yapılan eğitimler ayrıntılarıyla EK- 7'de verilmiştir

Eğitim Programı Akış şeması

Niğde Atatürk Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören parçalanmış aileye sahip öğrenciler (n:34)

1. Aşama Ön Test
Grup üyeleriyle tanışma Programın tanıtılması Grup üyelerinin birbiriyle tanışmasını sağlama “Ergen Tanıtım Formu” ve “Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin” uygulanması
2. Aşama Psikoeğitim Süreci
Programın sekiz oturumluk sürecinin uygulanması <ul style="list-style-type: none">• İletişim tekniklerini öğrenme• İletişim becerileri geliştirme• Problem çözme yöntemlerini öğrenme• Problem çözme becerisi kazanma• Duyguların farkına varma• Öfke ve stres yönetimi• Stresle baş edebilme Eğitimler Sonrası “Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin” ikinci defa uygulanması
3. Aşama Son Test
Psikoeğitim programına ait oturumların tamamlanmasından altı hafta sonra “Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin” üçüncü ve son defa tekrar uygulanması

3.8. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 23.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirmesinde tanımlayıcı ve analitik istatistikler kullanılmıştır. Ergenlerin tanıtıcı bilgileri için sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki (ölçümlerinden) alınan puan ortalamaları, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri hesaplanmıştır. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri ile Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinden aldıkları puanlar Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi ile değerlendirilmiştir. Tekrarlanan ölçüm seviyeleri arasında varyansların eşit olup olmadığını test etmek için Mauchly's Küresellik Testi kullanılmıştır (Mauchly's Sphericity Test). Veriler %95 güven aralığında değerlendirilmiş olup, istatistiksel anlamlılık değeri olarak $p < 0.05$ kabul edilmiştir. Araştırmada bağımlı değişkenler, Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinden alınan puanlardır. Bağımsız değişkenler ise “Ergen Tanıtım Formundan” elde edilen verilerdir.

3.9. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın tek bir okulda yapılmış olması ve dâhil edilen ergen sayısı (sayının süreçte azalması), deney ve kontrol grubu oluşturulmaması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Ayrıca ölçek ve ergen tanıtım formundaki sorular, ergenlerin bu sorulara verdikleri yanıtlar, eğitimin süresi, ölçeğin geçerlilik - güvenilirlik durumları ve kullanılan istatistiksel analiz yöntemleri de sınırlılıklar arasında sayılabilir.

3.10. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulundan (30/09/2019 tarih ve 86837521-050.99-E.25452 sayılı) (EK-3) ve Niğde Valiliği –Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğünden (12/11/2019 tarihli ve 61900286-604.01.01-E.22350884 sayılı) (EK-4) gerekli izinler alınmıştır. Ölçeği geliştiren kişilerden de (Ayşegül Durak) izin alınmıştır (EK-5). Ayrıca araştırmaya katılan ergenlere ve velilerine çalışmanın amacı açıklanarak izinleri alınmış, aydınlatılmış bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır (EK-6).

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmamızdan elde edilen verilere ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.1. Ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı

Sosyo-demografik Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kız	14	41,2
Erkek	20	58,8
Yaş		
Erken Ergenlik	10	29,4
Orta Ergenlik	14	41,2
Geç Ergenlik	10	29,4
En Uzun Süre Yaşadığı Yer		
Köy-İlçe	6	17,6
İl Merkezi	28	82,4
Birlikte Yaşadığı Kişiler		
Anne İle Birlikte	23	67,6
Baba İle Birlikte	6	17,6
Büyükanne Büyükbaba ile	5	14,7
Kardeş Sayısı		
Kardeşi Yok	8	23,5
1 Kardeş	13	38,2
2 ve Daha Fazla Kardeş	13	38,2
Gelir Düzeyi		
İyi	12	35,3
Orta	20	58,8
Kötü	2	5,9
Okul Başarısı		
İyi	16	47,1
Orta	14	41,2
Kötü	4	11,8
Çalışma Durumu		
Çalışmıyor	33	97,1
Çalışıyor	1	2,9
Toplam	34	100

Tablo 4.1’de ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı verilmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin % 41,2’ si orta ergenlik döneminde, % 58,8’i erkek cinsiyete sahiptir. % 82,4’ ü Niğde il merkezinde ve % 67,6’sı annesiyle beraber yaşamaktadır. Ergenlerin % 14,7’ sinin ise büyükanne ve büyükbabasının yanında kaldığı ve % 23,5’inin tek çocuk olduğu görülmektedir. Ailelerinin % 58,8’i orta düzeyde gelire sahiptir, ergenlerin %97,1’inin herhangi bir gelir getiren işte çalışmadığı ve % 47,1 oranda okul başarılarının iyi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.2. Ergenlerin aile özelliklerine göre dağılımı

Aile Özellikleri	Sayı	%
Anne Eğitim Durumu		
İlkokul	4	11,8
Ortaokul	3	8,8
Lise	12	35,3
Üniversite	14	41,2
Bilinmiyor	1	2,9
Baba Eğitim Durumu		
İlkokul	2	5,9
Ortaokul	6	17,6
Lise	11	32,4
Üniversite	13	38,2
Bilinmiyor	2	5,9
Anne Meslek		
Ev Hanımı	10	29,4
Devlet Memuru	13	38,2
Serbest Meslek	11	32,4
Baba Meslek		
Devlet Memuru	9	26,5
İşçi	5	14,7
Serbest Meslek	10	29,4
Diğer	10	29,4
Toplam	34	100

Tablo 4.2’de ergenlerin aile özelliklerine göre dağılımı verilmektedir. Araştırma kapsamındaki ergenlerin %41,2’ sinin annesi ve %38,2’sinin babası üniversite mezunudur. Ergenlerin % 38,2’sinin annesi memur , % 29,4’ ünün babası serbest meslek sahibidir.

Tablo 4.3. Ergenlerin sosyal ilişki özelliklerine göre dağılımı

Sosyal İlişki Özellikleri	Sayı	%
Aile İçi İlişki Durumu		
Çok İyi	9	26,5
İyi	12	35,3
Orta	8	23,5
Kötü	4	11,8
Çok Kötü	1	2,9
Arkadaş İlişki Durumu		
Çok İyi	13	38,2
İyi	10	29,4
Orta	10	29,4
Kötü	1	2,9
Öğretmenleriyle İlişki Durumu		
Çok İyi	8	23,5
İyi	12	35,3
Orta	11	32,4
Kötü	2	5,9
Çok Kötü	1	2,9
Sorunlarını Paylaştığı Kişiler		
Kardeş-Kardeşler	10	29,4
Anne	5	14,7
Baba	3	8,8
Yakın Akrabalardan Biri	3	8,8
Arkadaş-Arkadaşlar	13	38,2
Gelecekle İlgili Düşünce		
Ümitli	18	52,9
Ümitsiz	9	26,5
Umarsız	7	20,6
Toplam	34	100

Tablo 4.3'te araştırma kapsamına alınan ergenlerin sosyal ilişki özelliklerine göre dağılımı yer almaktadır. Tabloya göre ergenlerin %35,3'ü aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu, %38,2' si arkadaşlık ilişkilerinin çok iyi olduğunu ve % 35,3'ü öğretmenleriyle ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmektedir. Ergenlerin %38,2' si sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştıklarını ifade etmektedir. Gelecekle ilgili düşünceleri sorulduğunda % 52,9'u gelecekte ümitli olduklarını ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 4.4 Kişilerarası ilişkiler ölçeğinin eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki ölçümlerinden alınan puan ortalamalarının dağılımı

KİŞİLERARASI İLİŞKİLER ÖLÇEĞİ ve ALT BOYUTLARI	X±SS	Ortanca	Min –Max
Eğitim Öncesi			
Besleyici İlişki Tarzı	33,91±6,91	35,00	18-46
Açık	16,47±4,37	18,00	7-23
Saygılı	15,79±3,11	16,50	9-21
Zehirleyici İlişki Tarzı	12,02±8,77	10,00	3-38
Saygısız	4,88±3,02	4,00	1-14
Küçümseyici	7,14±6,30	5,50	0-26
Eğitim Sonrası			
Besleyici İlişki Tarzı	33,17±8,87	35,50	15-48
Açık	16,20±4,67	17,00	7-24
Saygılı	15,38±4,11	16,00	7-21
Zehirleyici İlişki Tarzı	10,29±6,07	10,50	0-21
Saygısız	3,88±2,14	3,00	0-9
Küçümseyici	6,41±4,75	7,00	0-16
Eğitimden Altı Hafta Sonra			
Besleyici İlişki Tarzı	36,11±7,10	36,00	23-48
Açık	18,08±4,30	19,00	9-24
Saygılı	16,32±3,14	16,00	9-21
Zehirleyici İlişki Tarzı	9,02±5,42	8,00	2-23
Saygısız	4,23±2,11	4,00	1-9
Küçümseyici	4,79±3,96	4,00	0-15

Tablo 4.4'te araştırma kapsamına alınan ergenlere uygulanan kişilerarası ilişkiler ölçeği ve ölçeğin alt boyutlarından eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki uygulamadan aldıkları puan ortalamalarının dağılımı yer almaktadır. Tablo incelendiğinde eğitim öncesi Besleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları $33,91 \pm 6,91$, Zehirleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları $12,02 \pm 8,77$ olarak saptanmıştır. Bunların alt ölçek puan ortalamalarına bakıldığında da, *Açık İlişki Tarzından* $16,47 \pm 4,37$, *Saygılı İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $15,79 \pm 3,11$, *Saygısız İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $4,88 \pm 3,02$, *Küçümseyici İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $7,14 \pm 6,30$ puan aldıkları bulunmuştur.

Eğitim sonrası yapılan uygulamada Besleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları $33,17 \pm 8,87$, Zehirleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları $10,29 \pm 6,07$ olarak saptanmıştır. Alt ölçek puan ortalamalarına baktığımızda ise, *Açık İlişki Tarzından* $16,20 \pm 4,67$, *Saygılı İlişki Tarzı Alt Ölçeğinden* $15,38 \pm 4,1$, *Saygısız İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $3,88 \pm 2,14$, *Küçümseyici İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $6,41 \pm 4,75$ puan aldıkları tespit edilmiştir.

Eğitimden altı hafta sonra yapılan son uygulama puan ortalamalarına bakıldığında ise Besleyici İlişki Tarzı $36,11 \pm 7,10$, Zehirleyici İlişki Tarzı $9,02 \pm 5,42$ olarak saptanmıştır. Alt ölçek puan ortalamaları *Açık ilişki tarzından* $18,08 \pm 4,30$, *Saygılı İlişki Tarzı alt ölçeğinden* $16,32 \pm 3,14$, *Saygısız İlişki Tarzı Alt ölçeğinden* $4,23 \pm 2,11$, *Küçümseyici İlişki Tarzı Alt Ölçeğinden* $4,79 \pm 3,96$ puan aldıkları saptanmıştır.

Tablo 4.5. Kişilerarası ilişkiler ölçeğinin eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki ölçümlerinden alınan puan ortalamalarının karşılaştırılması

Kişilerarası İlişkiler Ölçeği ve Altı Boyutları	Eğitim Öncesi	Eğitim Sonrası	Eğitimden Altı Hafta Sonra	1. Ölçüm ve 2. Ölçüm Ortalama Farkı	P	2. Ölçüm ve 3. Ölçüm Ortalama Farkı	P	1. Ölçüm ve 3. Ölçüm Ortalama Farkı	P	Mauchly's (W)	Ki-kare	P
Besleyici İlişki Tarzı	33,91±6,91	33.17±8.87	36.11±7.10	2.20±2.94	0.13	0.73±-2.20	0.40	-0.73±-2.94	0.13	0.951	1.61	0.44
Açık	16.47±4.37	16.20±4.67	18.08±4.30	1.61±1.88	0.06	0.26±-1.61	0.25	-0.26±-1.88	0.60	0.901	3.32	0.19
Saygılı	15.79±3.11	15.38±4.11	16.32±3.14	0.52±0.94	0.60	0.41±-0.52	1.00	-0.41±-0.94	0.60	0.939	2.01	0.36
Zehirleyici İlişki Tarzı	12.02±8.77	10.29±6.07	9.02±5.42	-3.00±-1.26	0.54	1.73±3.00	0.11	-1.73±1.26	0.54	0.785	7.74	0.02
Saygısız	4.88±3.02	3.88±2.14	4.23±2.11	-0.64±0.35	1.00	1.00±0.64	0.65	-1.00±-0.35	0.36	0.846	0.354	0.06
Küçümseyici	7.14±6.30	6.41±4.75	4.79±3.96	-2.35±-1.61	0.73	0.73±2.35	1.00	-0.73±1.31	0.10	0.809	6.80	0.03

Tablo 4.5'te "Besleyici İlişki Tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 1.61'dir ($p=0,44$). Ölçümlere bakıldığında eğitim sonrası ikinci izlemde puan ortalamaları (33.17 ± 8.87) düşmüş, üçüncü izlemde tekrar yükselmiştir (36.11 ± 7.10). Ancak izlemler arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Veri küresellik varsayımını sağlamıştır "Açık İletişim Tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 3.32'dir ($p=0.19$). Ölçümler arasında eğitim sonrası ikinci izlemde puan ortalamaları düşmüş (16.20 ± 4.67) Eğitimden altı hafta sonra yükselmesine rağmen (18.08 ± 4.30) izlemler arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

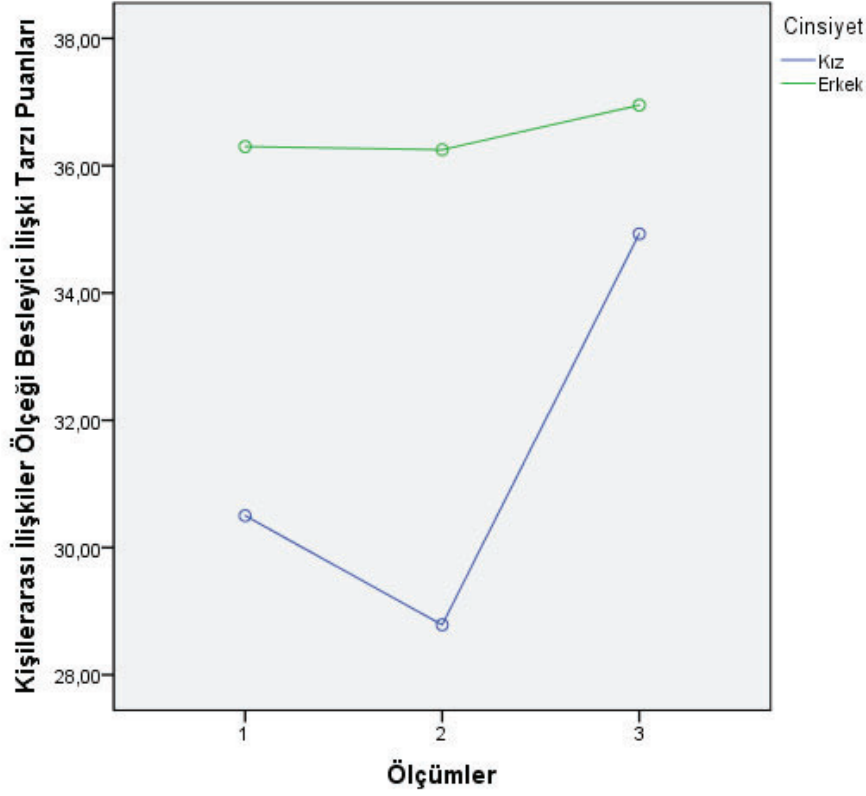
"Saygılı İletişim Tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 2.01'dir ($p=0.36$). İzlemler arasında eğitim sonrası ikinci izlemde puan ortalamaları (15.38 ± 4.11) düşüp, eğitimden altı hafta tekrar yükselmesine rağmen (16.32 ± 3.14) izlemler arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

"Zehirleyici İletişim Tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 7.74'tür. Eğitim sonrası ikinci izlemde puan ortalamalarının (10.29 ± 6.07) ve eğitimden altı hafta sonraki izlemlerde (9.02 ± 5.42) giderek düştüğü ve bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

"Saygısız iletişim tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 0.354'tür ($p=0.069$). Eğitim sonrası puan ortalamaları (3.88 ± 2.14) düşmesine rağmen eğitimden altı hafta sonra tekrar yükselmiştir (4.23 ± 2.11) izlemler arasında anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0.05$).

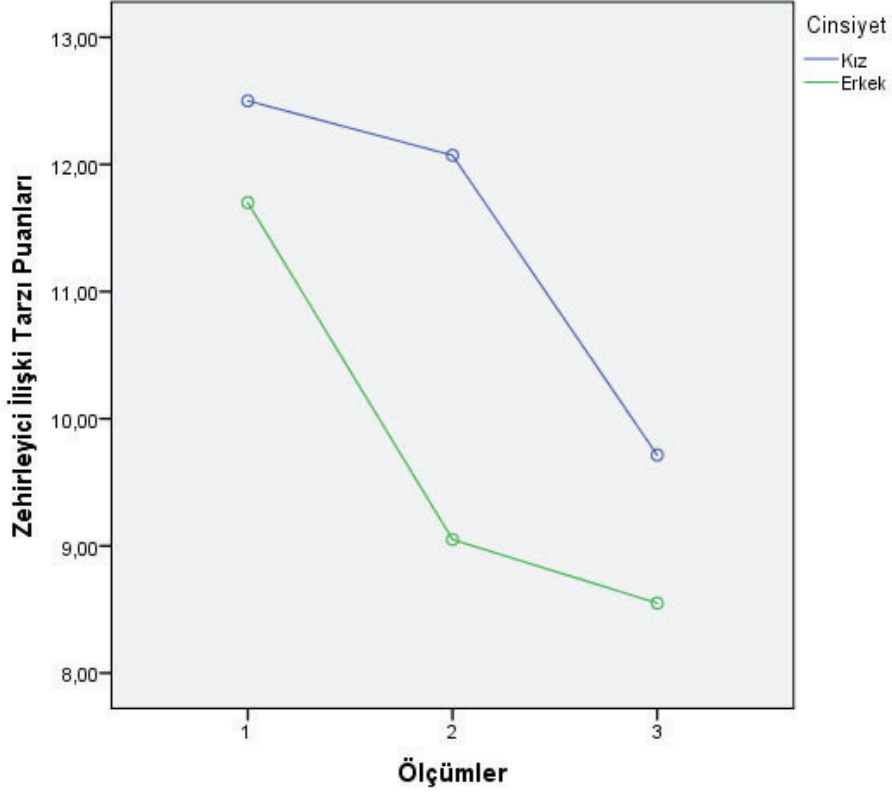
"Küçümseyici iletişim tarzı" Mauchly's W için ki kare istatistiği 6.80'tür ($p=0.03$). Puan ortalamalarına bakıldığında eğitim sonrası (6.41 ± 4.75) ve eğitimden altı hafta sonraki ölçümlerde giderek (4.79 ± 3.96) düştüğü ve bu puan farklarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Sosyo-demografik Özelliklere Göre Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinden Alınan Puan Ortalamalarına İlişkin Bulgular

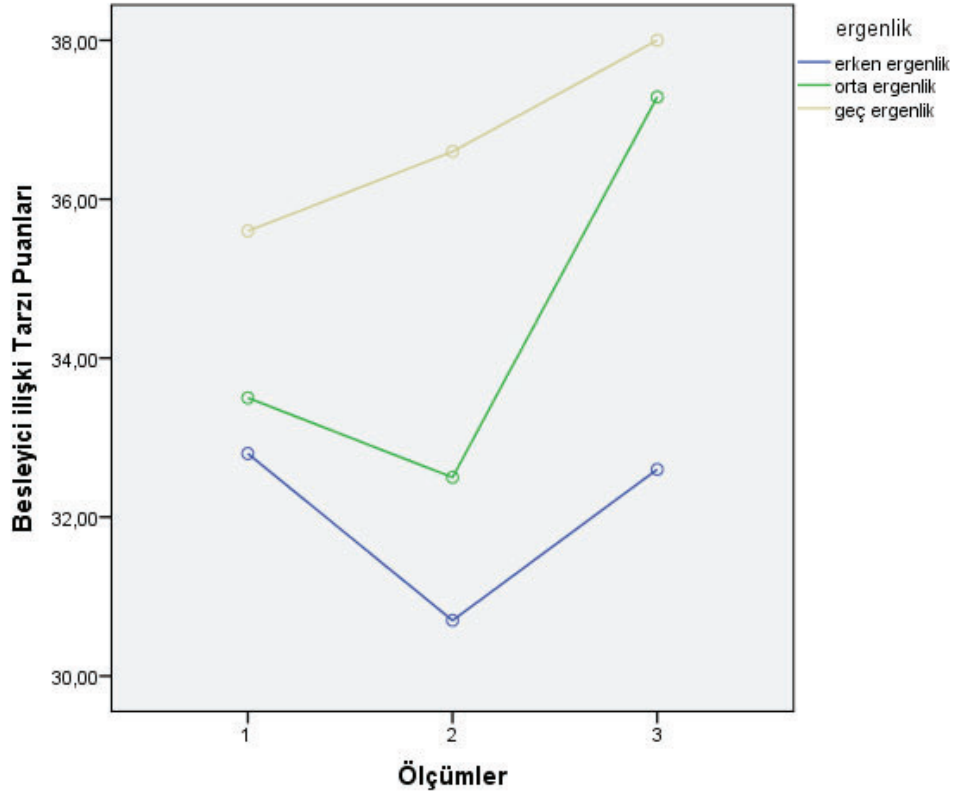
Şekil 4.1. Cinsiyete göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.1’de görüldüğü gibi erkek öğrencilerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmiştir (Eğitim öncesi ilk ölçüm $36,30 \pm 5,56$, eğitim sonrası ikinci ölçüm $36,25 \pm 8,36$ ve eğitimden altı hafta sonraki ölçüm $36,95 \pm 7,46$). Kız öğrencilerde ise ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde dikkat çekici şekilde yükselmiştir (Eğitim öncesi $30,50 \pm 7,39$ eğitim sonrası $28,78 \pm 7,90$ eğitimden altı hafta sonra $34,92 \pm 6,65$).

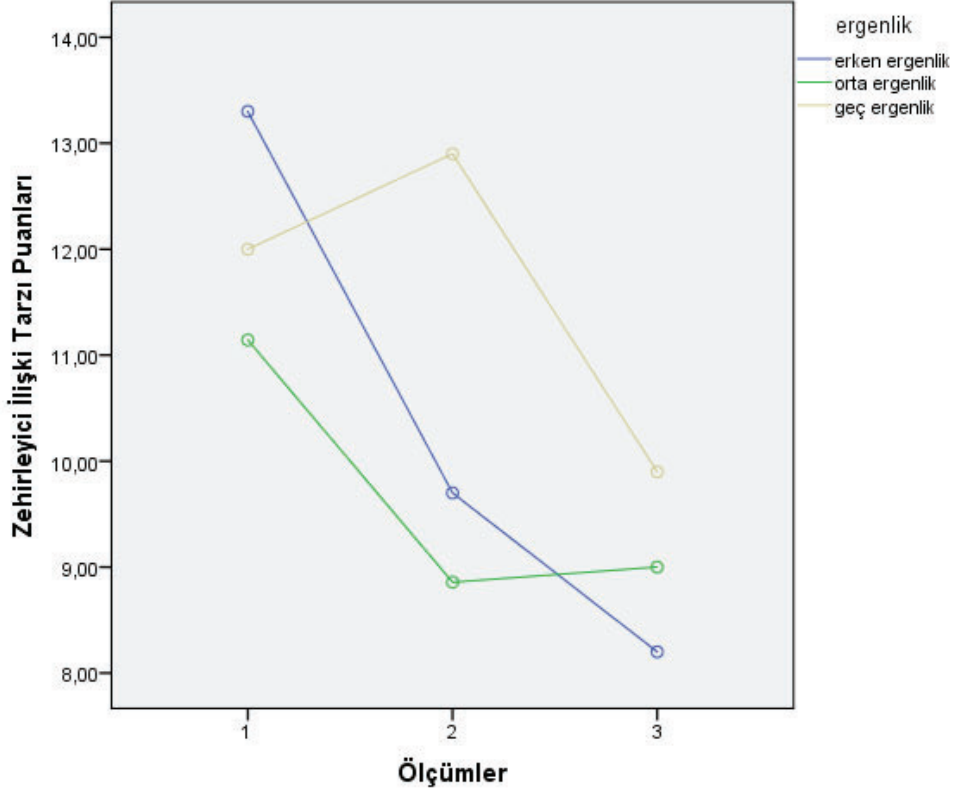
Şekil 4.2. Cinsiyete göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.2’de görüldüğü üzere erkek ve kız tüm öğrencilerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düştüğü gözlenmiştir. (Erkek öğrenciler için eğitim öncesi $11,70 \pm 8,33$ eğitim sonrası $9,05 \pm 5,88$ izlem $8,55 \pm 5,66$). (Kız öğrenciler için eğitim öncesi $12,50 \pm 9,66$ eğitim sonrası $12,07 \pm 6,10$ izlem $9,71 \pm 5,19$).

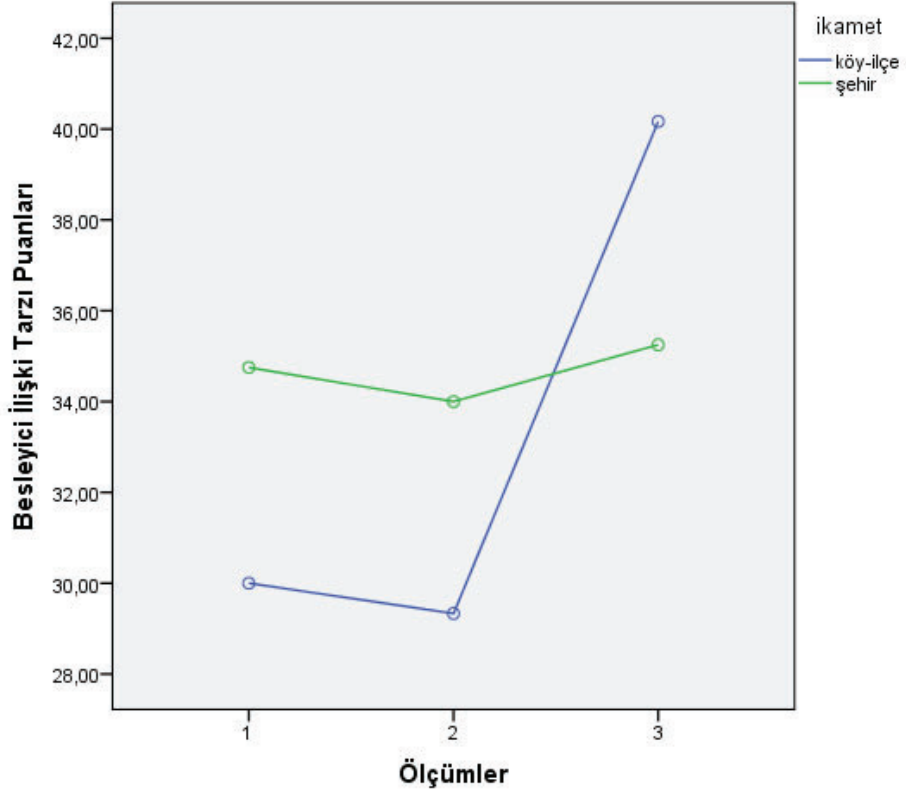
Şekil 4.3. Yaşa göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.3'te görüldüğü üzere ergenlerin yaşlarına göre besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında erken ve orta ergenlikte ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde yükselmekte olduğu görülmektedir (Erken ergenlik dönemi için eğitim öncesi $32,80 \pm 6,84$ eğitim sonrası $30,70 \pm 9,55$ izlem $32,60 \pm 5,75$). (Orta ergenlik döneminde eğitim öncesi $33,50 \pm 5,36$ eğitim sonrası $32,50 \pm 8,58$ izlem $37,28 \pm 6,87$). Geç ergenlik dönemindeki öğrencilerde ise Besleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir (Eğitim öncesi $35,60 \pm 9,05$ eğitim sonrası $36,60 \pm 8,40$ izlem $38,00 \pm 8,00$).

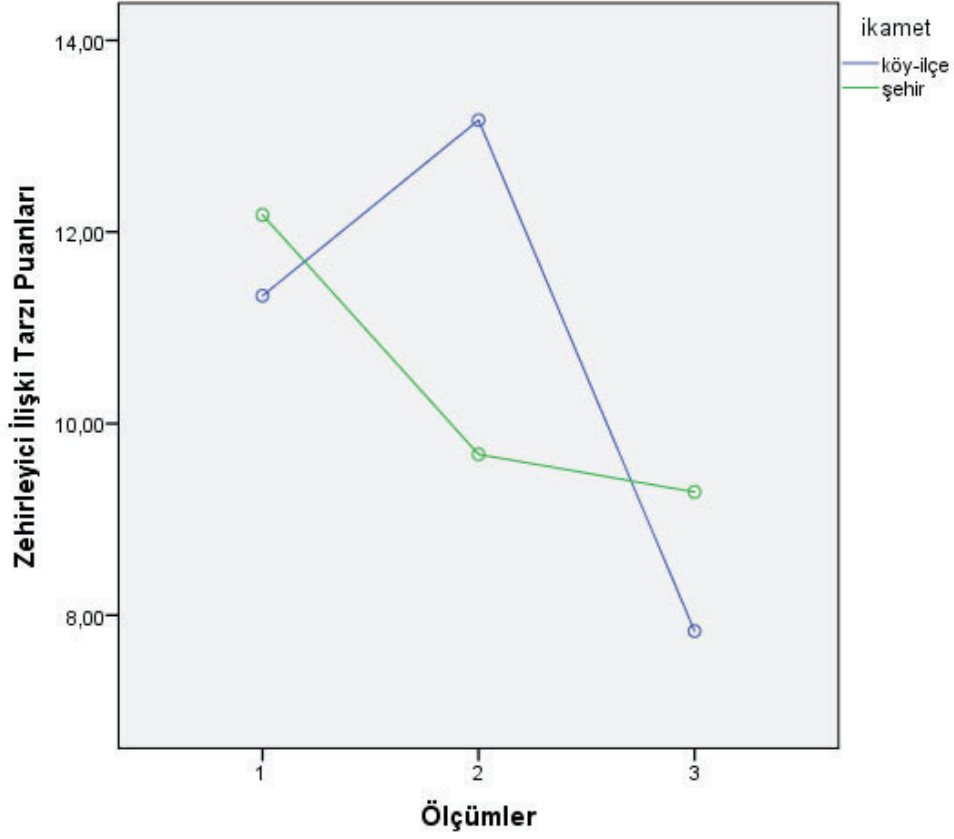
Şekil 4.4. Yaşa göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.4'te zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının erken ergenlik dönemindeki öğrencilerde giderek düştüğü (Eğitim öncesi $13,30 \pm 10,44$ eğitim sonrası $9,70 \pm 6,36$ izlem $8,20 \pm 7,16$), orta ergenlik dönemindeki öğrencilerde ikinci ölçümde düştüğü üçüncü ölçümde sabit kaldığı (Eğitim öncesi $11,14 \pm 9,67$ eğitim sonrası $8,85 \pm 6,49$ izlem $9,00 \pm 5,51$) ve geç ergenlik dönemindeki öğrencilerde ise önce yükselip sonra düştüğü gözlenmektedir. (Eğitim öncesi $12,00 \pm 5,90$ eğitim sonrası $12,90 \pm 4,79$ izlem $9,90 \pm 3,31$).

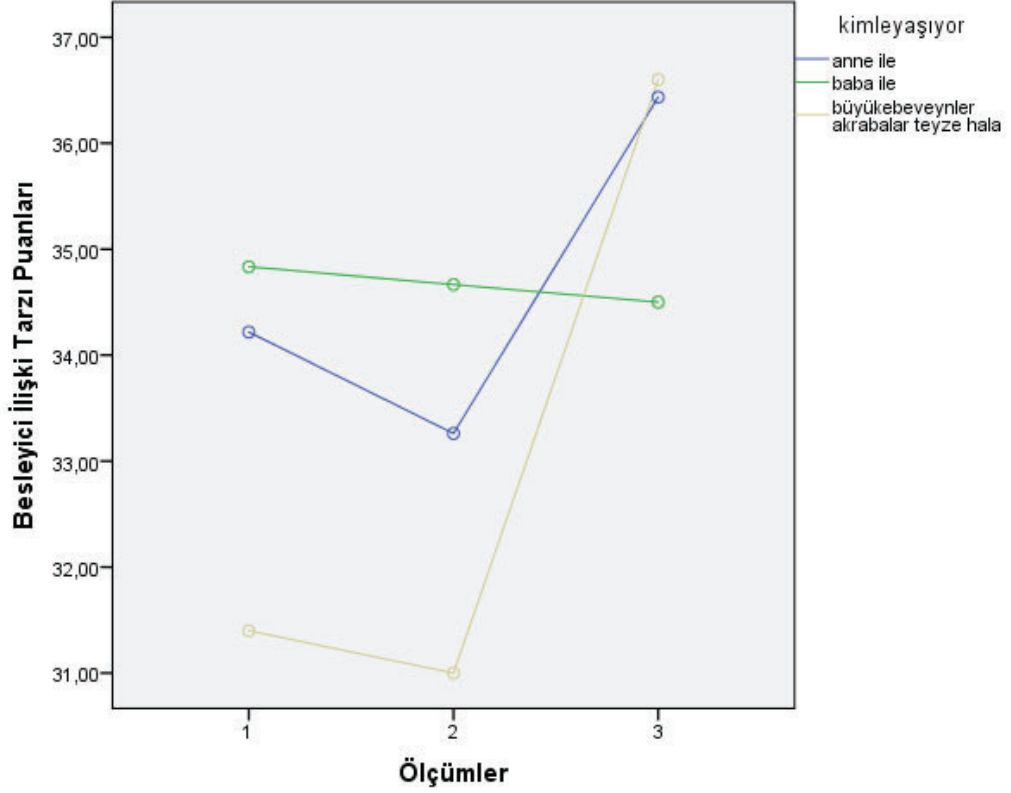
Şekil 4.5. İkamet edilen yere göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.5’de görüldüğü üzere en uzun süre köy ve ilçede ikamet eden ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $30,00 \pm 7,26$ eğitim sonrası $29,33 \pm 13,76$ izlem $40,16 \pm 10,30$). Şehir merkezinde ikamet eden ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken, üçüncü ölçümde arttığı gözlenmektedir. (Eğitim öncesi $34,75 \pm 6,67$ eğitim sonrası $34,00 \pm 7,56$ izlem $35,25 \pm 6,13$).

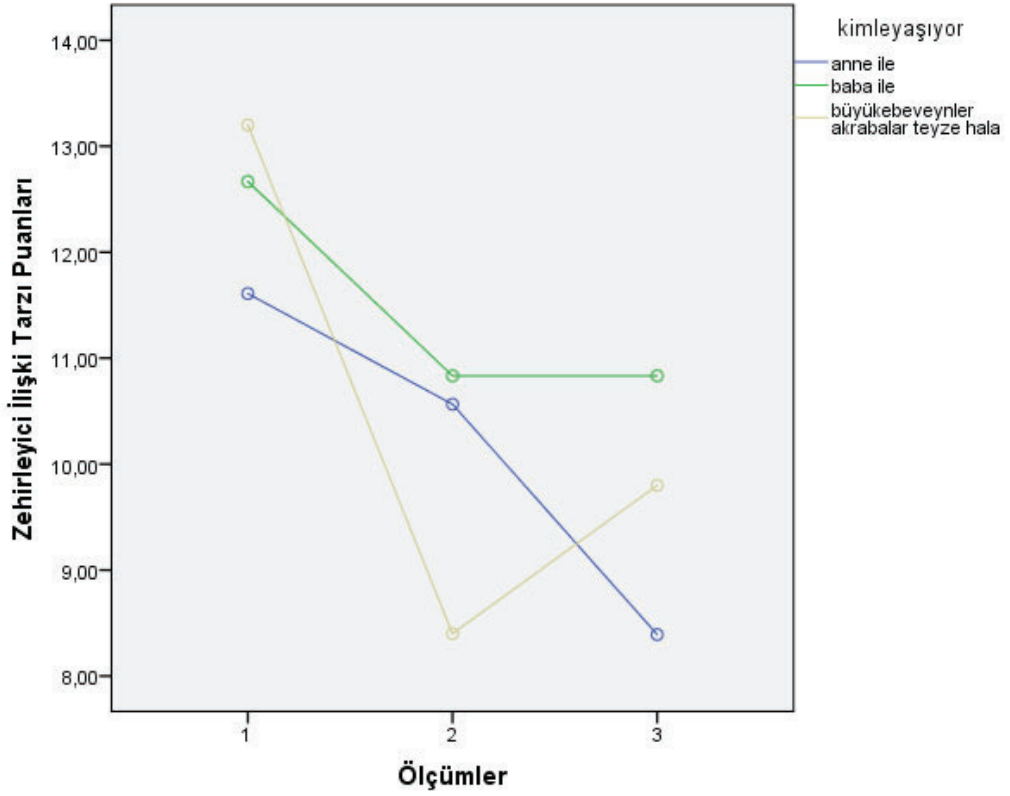
Şekil 4.6. İkamet edilen yere göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.6'da görüldüğü üzere en uzun süre köy ve ilçede ikamet eden ergenlerin Zehirleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde artmakta ve üçüncü ölçümde önemli derecede azalmaktadır. (Eğitim öncesi $11,33 \pm 8,21$ eğitim sonrası $13,16 \pm 5,98$ izlem $7,83 \pm 6,17$). Şehir merkezinde ikamet eden ergenlerde ise giderek düşmektedir. (Eğitim öncesi $12,17 \pm 9,02$ eğitim sonrası $9,67 \pm 6,02$ izlem $9,28 \pm 5,33$).

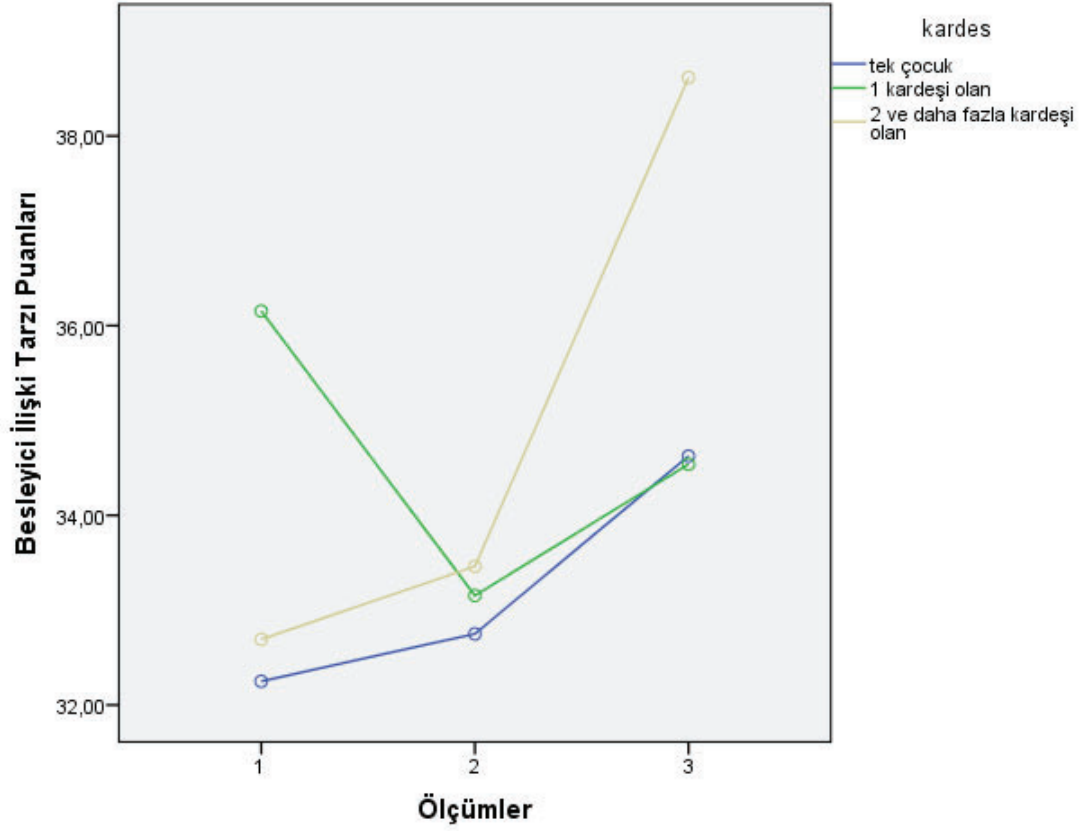
Şekil 4.7. Kiminle yaşadığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.7’de annesiyle birlikte yaşayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $34,21 \pm 7,10$ eğitim sonrası $33,26 \pm 8,79$ izlem $36,43 \pm 7,08$). Babası ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde az miktarda giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $34,83 \pm 5,41$ eğitim sonrası $34,66 \pm 10,25$ izlem $34,50 \pm 7,71$). Büyük ebeveynler, akrabalar ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,40 \pm 8,38$ eğitim sonrası $31,00 \pm 9,16$ izlem $36,60 \pm 7,82$).

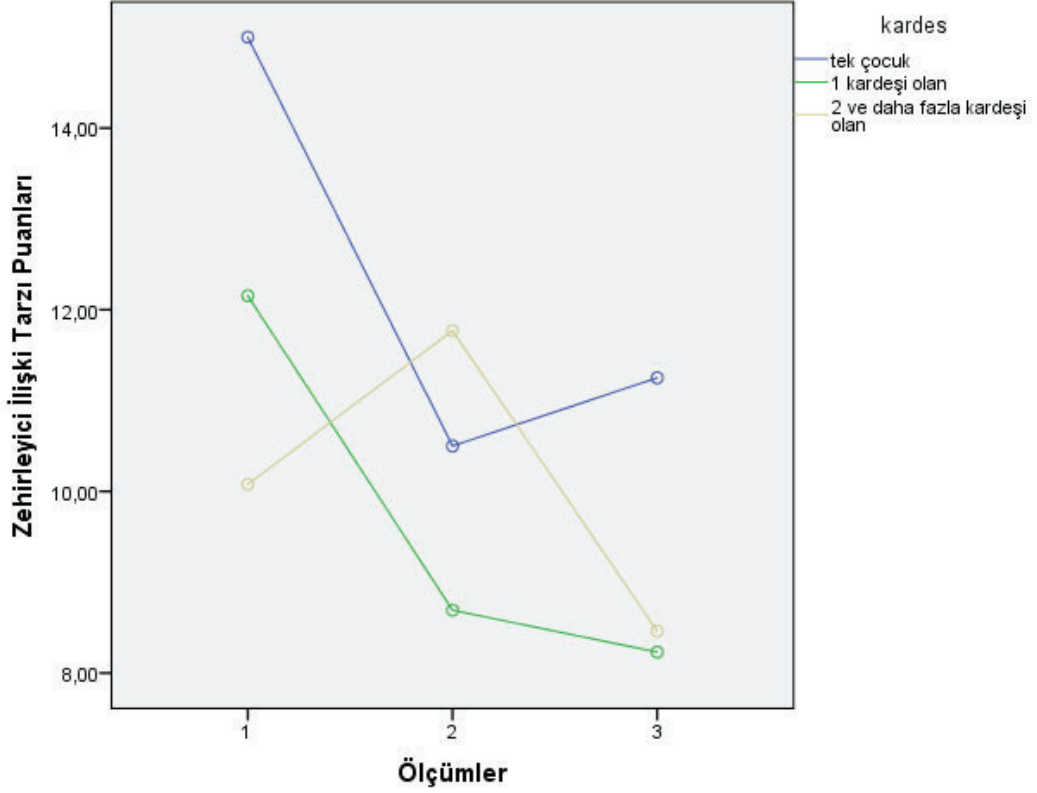
Şekil 4.8. Kiminle yaşadığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.8’de annesiyle birlikte yaşayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $11,60 \pm 9,62$ eğitim sonrası $10,56 \pm 6,10$ izlem $8,39 \pm 5,83$). Babası ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşüp, üçüncü ölçümde sabit kalmaktadır (Eğitim öncesi $12,66 \pm 5,16$ eğitim sonrası $10,83 \pm 5,49$ izlem $10,83 \pm 4,02$). Büyük ebeveynler, akrabalar ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $13,20 \pm 9,44$ eğitim sonrası $8,40 \pm 7,53$ izlem $9,80 \pm 5,20$).

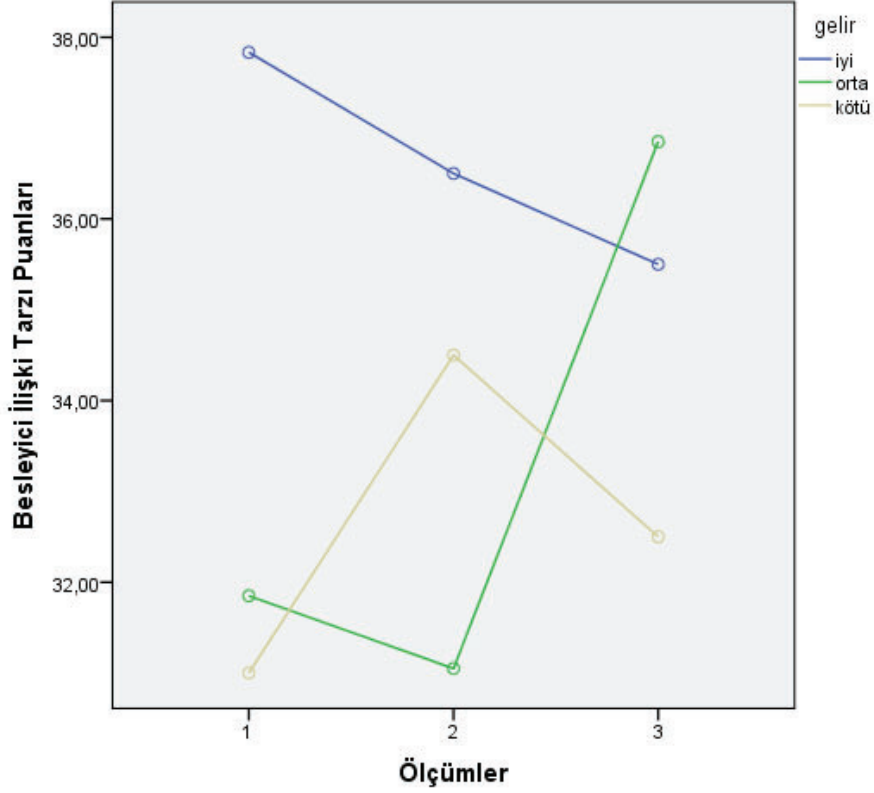
Şekil 4.9. Kardeş sayısına göre besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.9’da ergenlerin sahip olduğu kardeş sayısına göre besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ailede tek çocuk olanların puan ortalamalarının ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükseldiği görülmektedir (Eğitim öncesi $32,25 \pm 7,85$ eğitim sonrası $32,75 \pm 8,36$ izlem $34,62 \pm 7,68$). Bir kardeşi olan ergenlerin açık ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmekte, üçüncü ölçümde tekrar yükselmektedir (Eğitim öncesi $36,15 \pm 5,27$ eğitim sonrası $33,15 \pm 8,60$ izlem $34,53 \pm 6,51$). İki veya daha fazla kardeşi olan ergenlerde ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir (Eğitim öncesi $32,69 \pm 7,66$ eğitim sonrası $33,46 \pm 10,08$ izlem $38,61 \pm 7,14$).

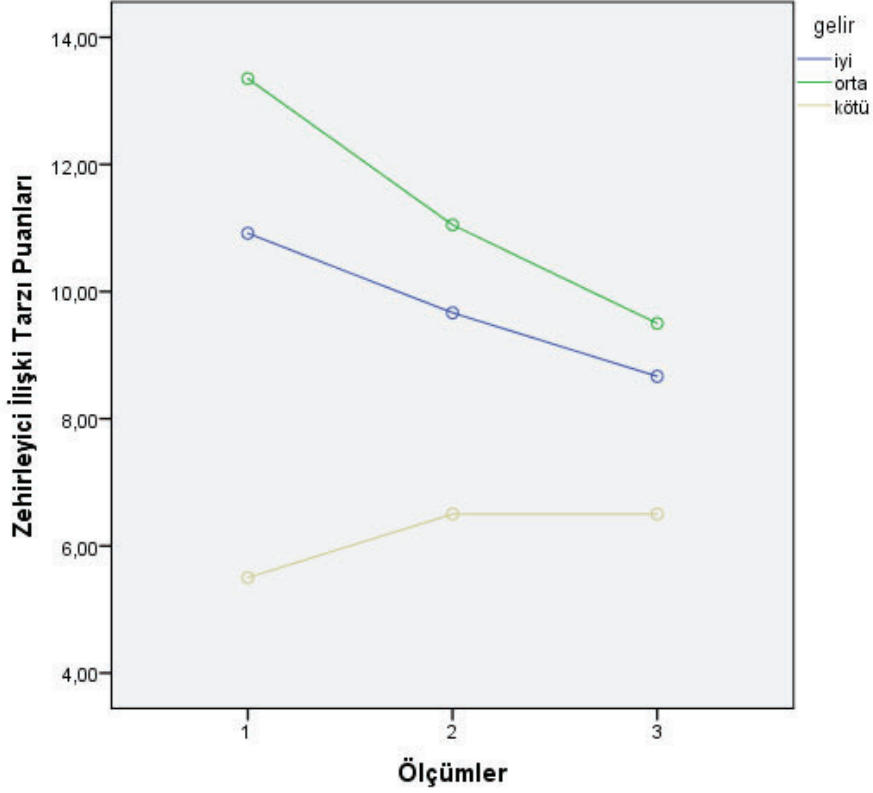
Şekil 4.10.Kardeş sayısına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.10'da ergenlerin sahip olduğu kardeş sayısına göre zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ailede tek çocuk olanlarda ikinci ölçümde düşmekte, üçüncü ölçümde yükselmektedir (eğitim öncesi 15,00±11,36 eğitim sonrası 10,50±7,44 izlem 11,25±8,06) Bir kardeşi olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir. (Eğitim öncesi 12,15±9,57 eğitim sonrası 8,69±6,40 izlem 8,23±4,54). İki veya daha fazla kardeşe sahip olan ergenlerde ise ikinci ölçümde yükselmekte, üçüncü ölçümde önemli derecede düşmektedir (Eğitim öncesi 10,07±5,89 eğitim sonrası 11,76±4,79 izlem 8,46±4,23).

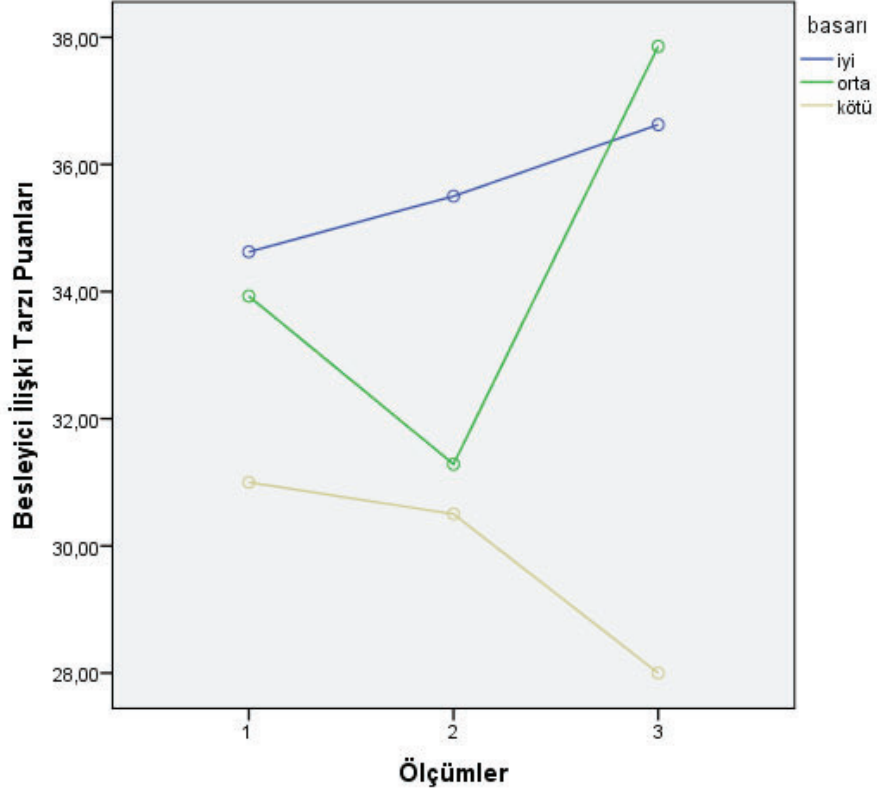
Şekil 4.11. Gelir durumuna göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.11’de görüldüğü üzere gelir durumu iyi olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmekte (Eğitim öncesi $37,83 \pm 5,33$ eğitim sonrası $36,50 \pm 6,45$ izlem $35,50 \pm 6,23$), gelir durumu orta olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir. (Eğitim öncesi $31,85 \pm 6,98$ eğitim sonrası $31,05 \pm 10,00$ izlem $36,85 \pm 7,86$). Gelir durumu kötü olanlarda ise ikinci ölçümde yükselip, üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $31,00 \pm 7,07$ eğitim sonrası $34,50 \pm 3,53$ izlem $32,50 \pm 4,94$).

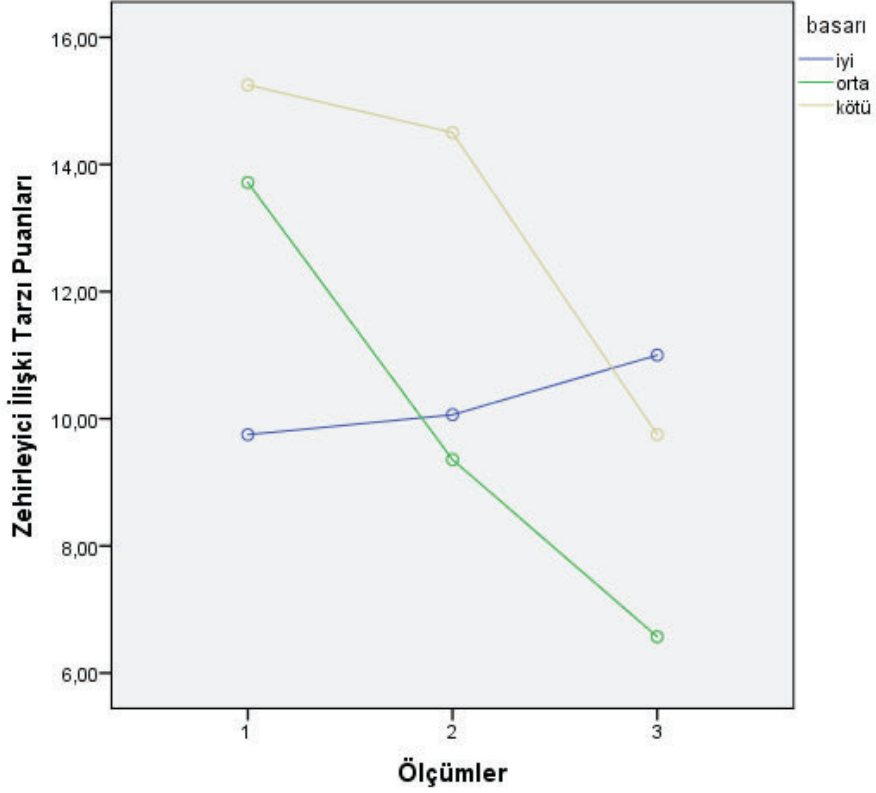
Şekil 4.12. Gelir durumuna göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.12’de görüldüğü üzere gelir seviyesi iyi ve orta olan ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek azalmakta (gelir seviyesi iyi olan ergenler için eğitim öncesi $10,91 \pm 9,75$ eğitim sonrası $9,66 \pm 6,67$ izlem $8,66 \pm 6,95$), (Gelir seviyesi orta olan ergenler için eğitim öncesi $13,35 \pm 8,45$, eğitim sonrası $11,05 \pm 5,81$ izlem $9,50 \pm 4,69$). Gelir seviyesi kötü olan ergenlerde ikinci ölçümde artarken üçüncü ölçümde sabit kalmaktadır (Gelir seviyesi kötü olan ergenler için Eğitim öncesi $5,50 \pm 0,70$ eğitim sonrası $6,50 \pm 6,36$ izlem $6,50 \pm 0,70$).

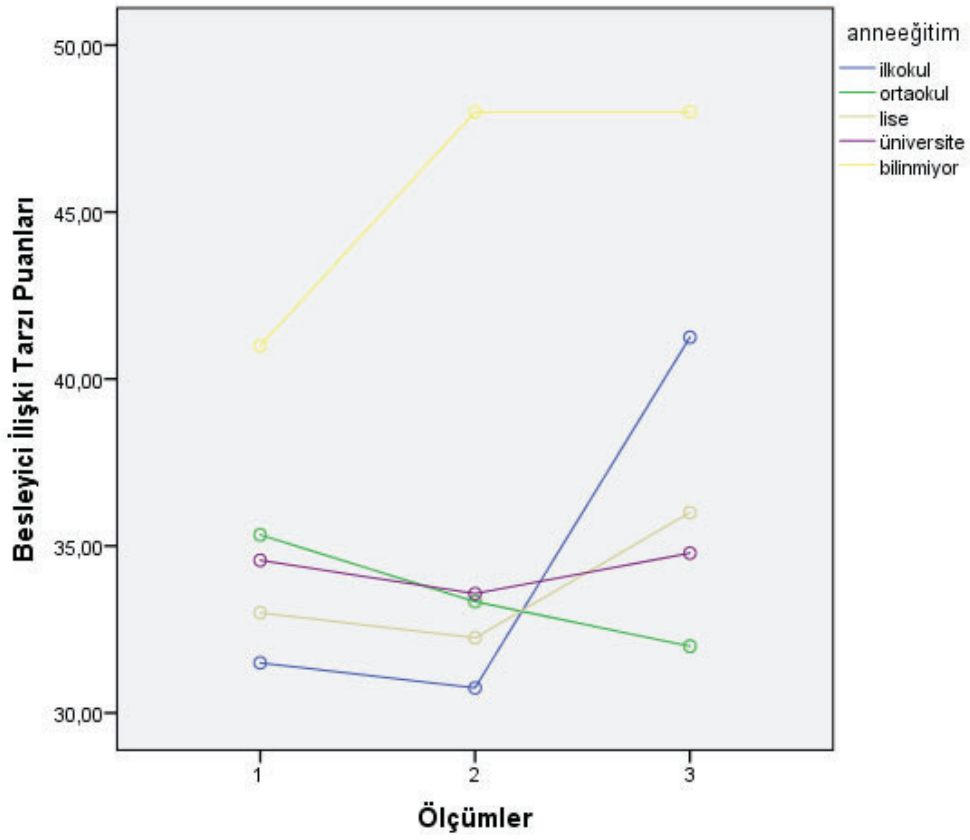
Şekil 4.13.Okul başarısına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.13'te okul başarısı iyi olan ergenlerin ikinci ve üçüncü ölçümlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının giderek arttığı görülmektedir (eğitim öncesi $34,62 \pm 5,71$ eğitim sonrası $35,50 \pm 7,31$ izlem $36,62 \pm 6,46$). Okul başarısı orta olan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde azalıp, üçüncü ölçümde artmaktadır. (Eğitim öncesi $33,92 \pm 7,31$ eğitim sonrası $31,28 \pm 10,29$ izlem $37,85 \pm 6,78$). Okul başarısı kötü olanlarda ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $31,00 \pm 10,80$ eğitim sonrası $30,50 \pm 9,25$ izlem $28,00 \pm 6,63$).

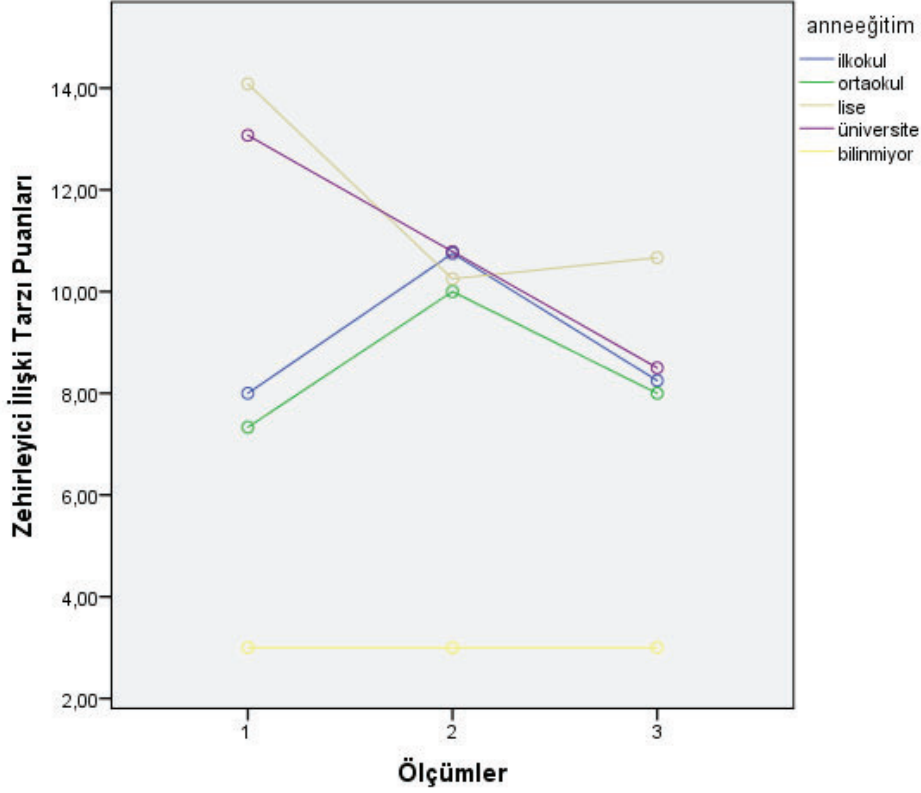
Şekil 4.14.Okul başarısına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.14'te görüldüğü üzere okul başarısı iyi olan ergenlerin Zehirleyici İlişki Tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde hafifçe artarken (Eğitim öncesi $9,75 \pm 4,85$ eğitim sonrası $10,06 \pm 5,49$ izlem $11,00 \pm 4,45$). Okul başarısı orta ve kötü olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek azalmaktadır. (Okul başarısı orta olan Eğitim öncesi $13,71 \pm 11,74$ eğitim sonrası $9,35 \pm 6,66$ izlem $6,57 \pm 5,76$). (Okul başarısı kötü olan Eğitim öncesi $15,25 \pm 8,77$ eğitim sonrası $14,50 \pm 5,91$ izlem $9,75 \pm 5,56$).

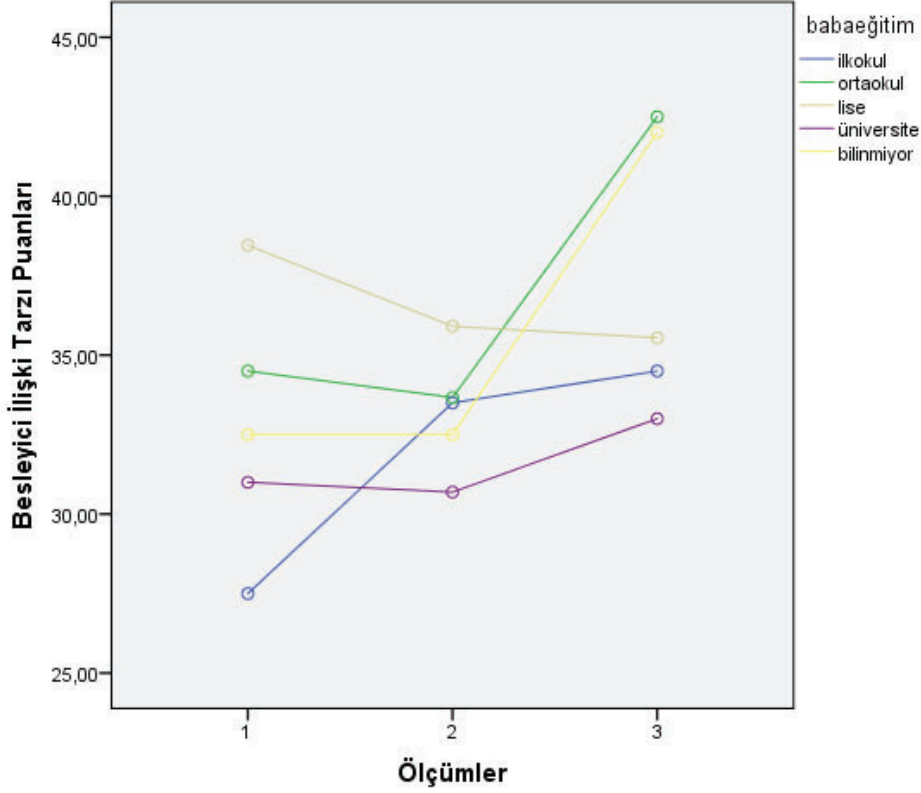
Şekil 4.15. Anne eğitim seviyesine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.15'te annesi ilkokul mezunu olan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,50 \pm 5,80$ eğitim sonrası $30,75 \pm 11,47$ izlem $41,25 \pm 8,99$). Annesi ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $35,33 \pm 10,06$ eğitim sonrası $33,33 \pm 5,68$ izlem $32,00 \pm 5,19$). Annesi lise mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $33,00 \pm 4,57$ eğitim sonrası $32,25 \pm 9,63$ izlem $36,00 \pm 6,39$). Annesi üniversite mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $34,57 \pm 8,53$ eğitim sonrası $33,57 \pm 8,15$ izlem $34,78 \pm 6,78$).

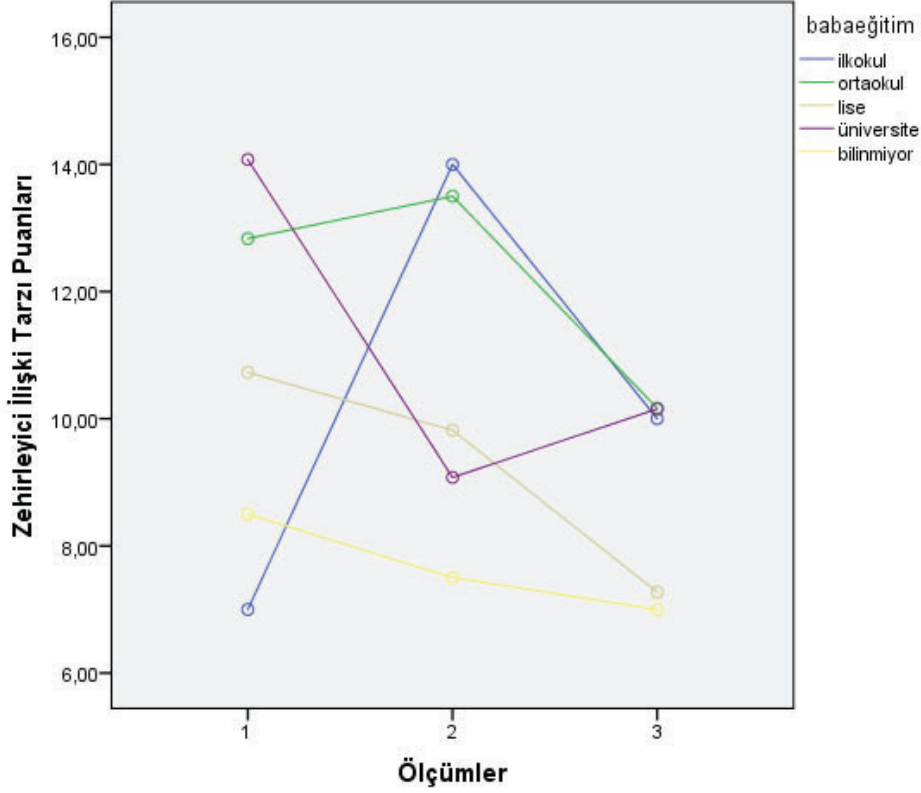
Şekil 4.16. Anne eğitim seviyesine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.16'da annesi ilkokul mezunu olan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,00 \pm 5,09$ eğitim sonrası $10,75 \pm 7,58$ izlem $8,25 \pm 4,11$). Annesi ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $7,33 \pm 4,04$ eğitim sonrası $10,00 \pm 5,29$ izlem $8,00 \pm 0,00$). Annesi lise mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $14,08 \pm 8,79$ eğitim sonrası $10,25 \pm 4,97$ izlem $10,66 \pm 5,97$). Annesi üniversite mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir. (Eğitim öncesi $13,07 \pm 10,00$ eğitim sonrası $10,78 \pm 7,12$ izlem $8,50 \pm 5,88$).

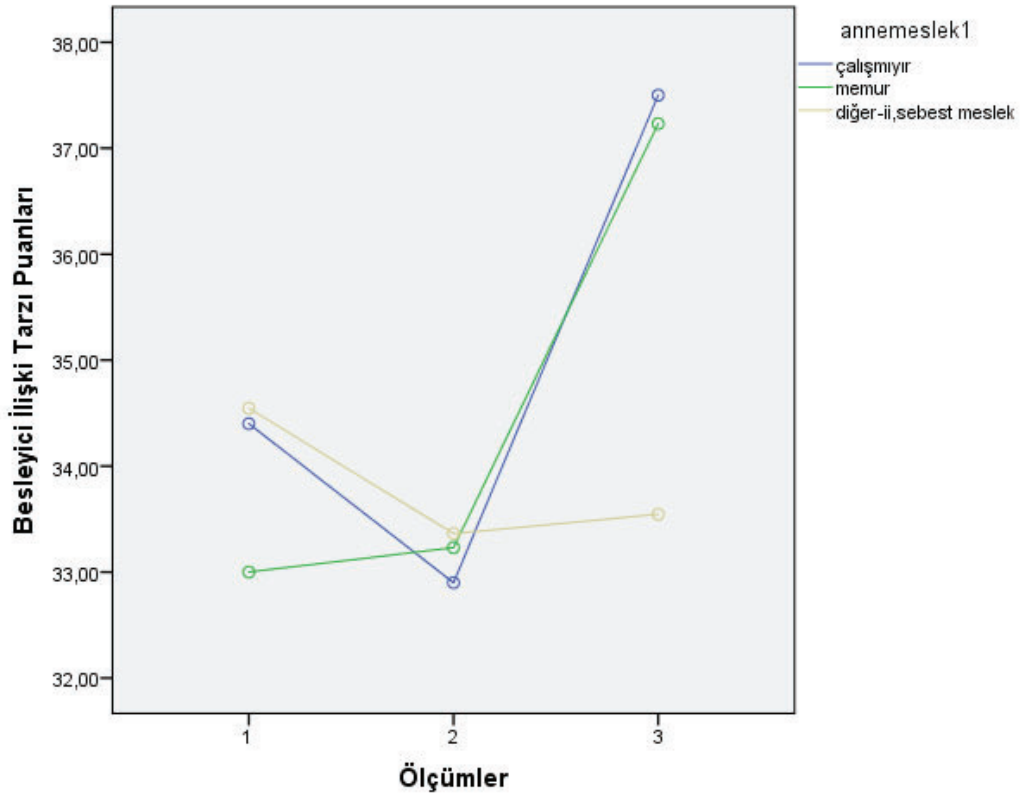
Şekil 4.17. Baba eğitim seviyesine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.17’de babası ilkokul mezunu olan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümler giderek yükselmektedir (Eğitim öncesi $27,50 \pm 2,12$ eğitim sonrası $33,50 \pm 2,12$ izlem $34,50 \pm 7,77$). Babası ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $34,50 \pm 5,78$ eğitim sonrası $33,66 \pm 12,33$ izlem $42,00 \pm 7,39$). Babası lise mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümler giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $38,45 \pm 5,97$ eğitim sonrası $35,90 \pm 8,59$ izlem $35,54 \pm 7,24$). Babası üniversite mezunu olan ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,00 \pm 6,69$ eğitim sonrası $30,69 \pm 8,69$ izlem $33,00 \pm 5,46$).

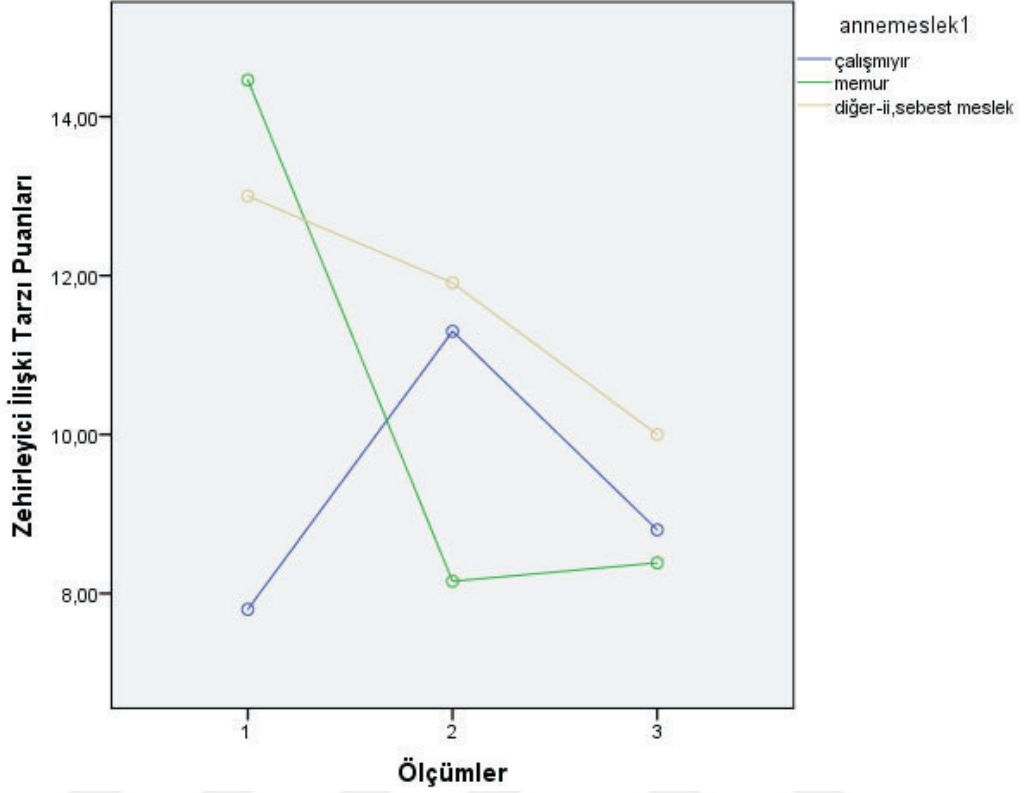
Şekil 4.18. Baba eğitim seviyesine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.18’de babası ilkokul mezunu olan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde dikkate değer şekilde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $7,00 \pm 1,41$ eğitim sonrası $14,00 \pm 4,24$ izlem $10,00 \pm 4,24$). Babası ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $12,83 \pm 6,36$ eğitim sonrası $13,50 \pm 2,34$ izlem $10,16 \pm 5,70$). Babası lise mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $10,72 \pm 9,46$ eğitim sonrası $9,81 \pm 6,16$ izlem $7,27 \pm 3,31$). Babası üniversite mezunu olan ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $14,07 \pm 10,19$ eğitim sonrası $9,07 \pm 7,38$ izlem $10,15 \pm 7,12$).

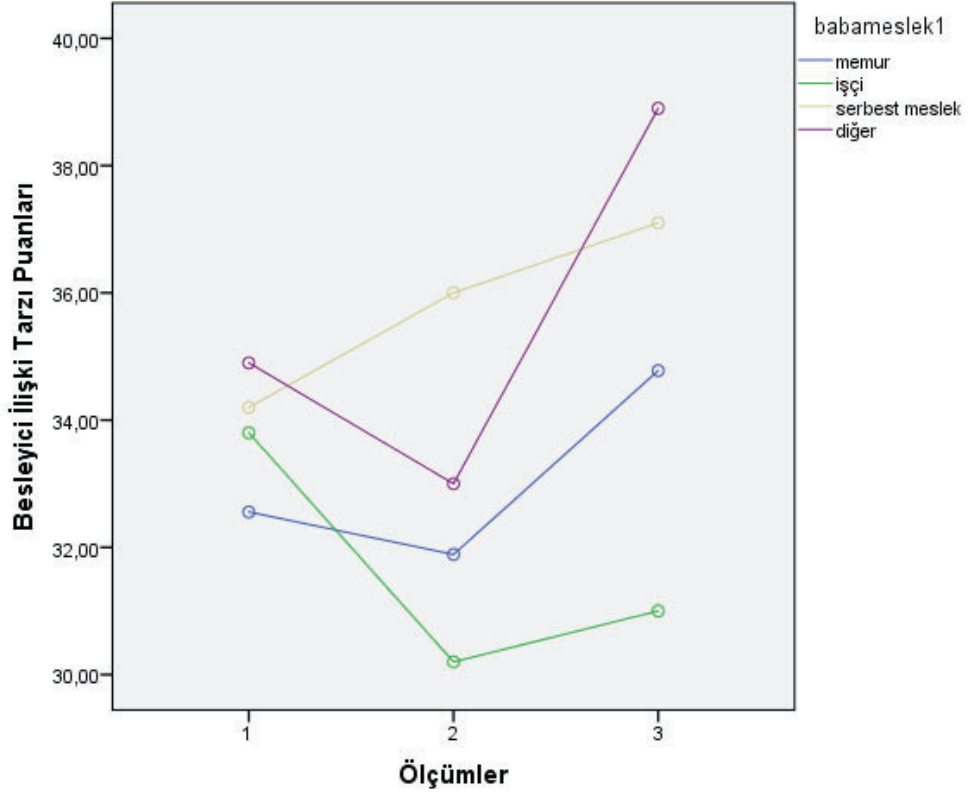
Şekil 4.19. Anne mesleğine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.19’da görüldüğü üzere çalışmaya katılan tüm ergenlerde annesi ev hanımı olanların besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde önemli derecede artmaktadır. (Eğitim öncesi $34,40 \pm 5,96$ eğitim sonrası $32,90 \pm 8,46$ izlem $37,50 \pm 6,78$). Annesi memur olanlarda ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek artmaktadır. (Eğitim öncesi $33,00 \pm 7,12$ eğitim sonrası $33,23 \pm 8,79$ izlem $37,23 \pm 5,97$). Annesi çiftçi, serbest meslek veya işçi olanlarda ise ikinci ölçümde azalıp üçüncü ölçümde hafice artmaktadır. . (Eğitim öncesi $34,54 \pm 7,92$ eğitim sonrası $33,36 \pm 10,13$ izlem $33,54 \pm 8,46$).

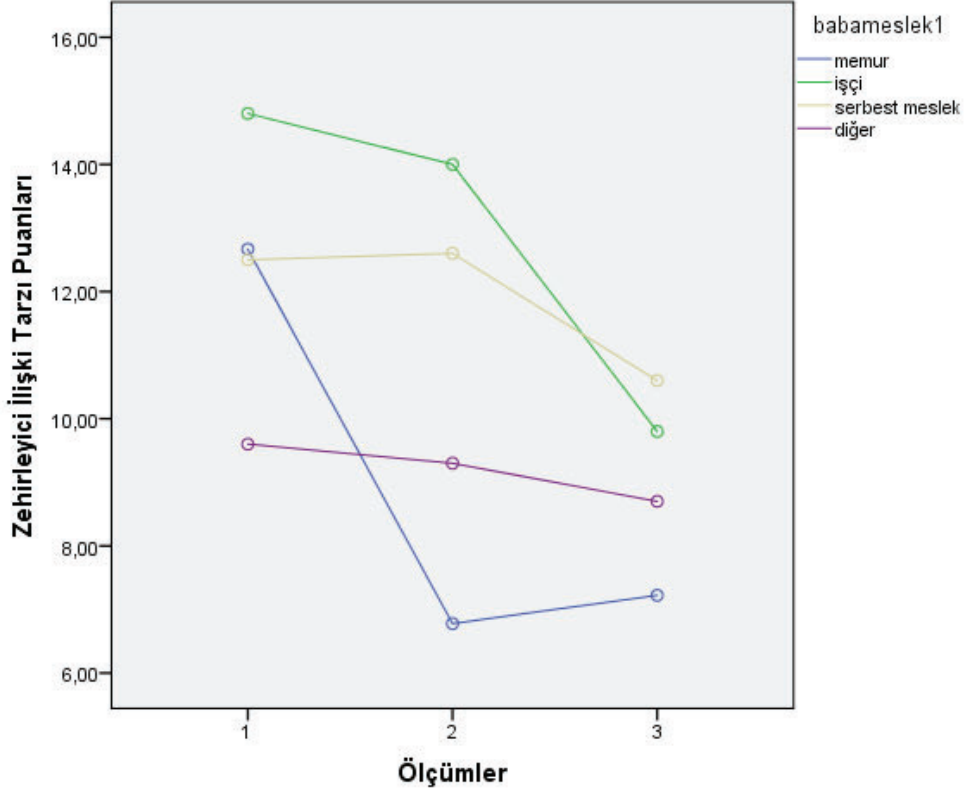
Şekil 4.20. Anne mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.20’de görüldüğü üzere annesi ev hanımı olanların zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde artarken, üçüncü ölçümde önemli derecede azalmaktadır. (Eğitim öncesi $7,80 \pm 4,23$ eğitim sonrası $11,30 \pm 5,16$ izlem $8,80 \pm 3,96$). Annesi memur olanlarda ikinci ölçümde önemli derecede azalırken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir. (Eğitim öncesi $14,46 \pm 9,17$ eğitim sonrası $8,15 \pm 4,57$ izlem $8,38 \pm 6,11$). Geri kalan grupta ise ikinci ve üçüncü ölçümde giderek azalmaktadır. (Annesi çiftçi, serbest meslek sahibi veya işçi olanlarda Eğitim öncesi $13,00 \pm 10,49$ eğitim sonrası $11,90 \pm 7,93$ izlem $10,00 \pm 6,03$).

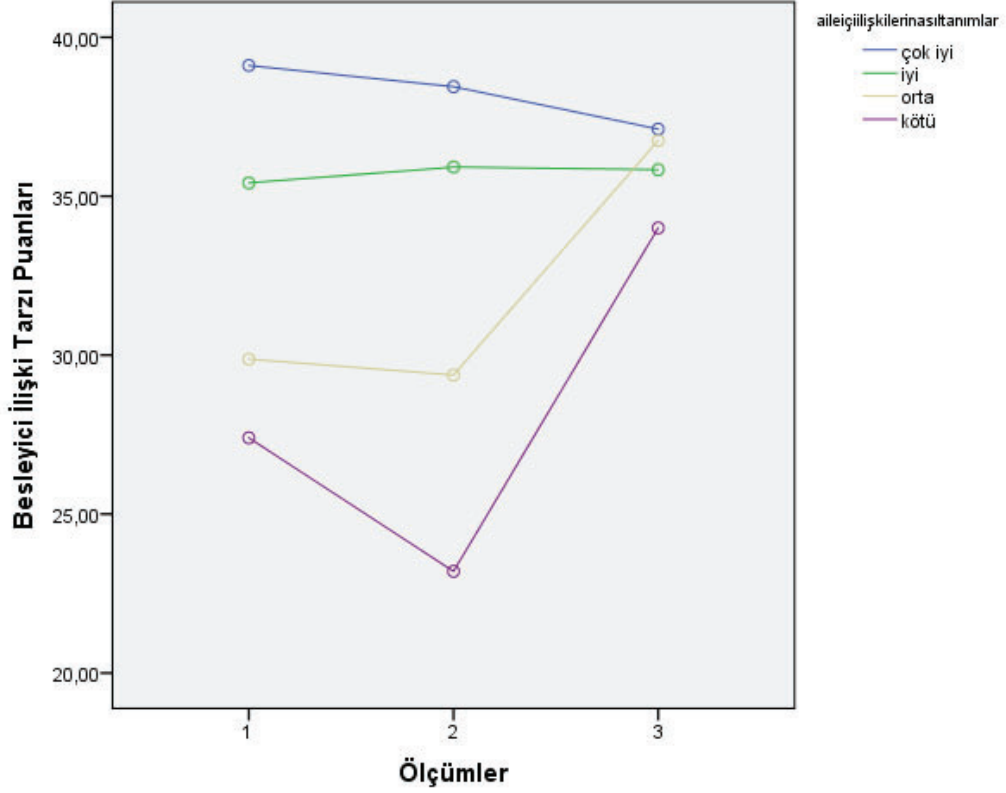
Şekil 4.21. Baba mesleğine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.21’de babası memur olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ikinci ölçümde azalmakta üçüncü ölçümde artmakta olduğu görülmektedir. (Eğitim öncesi $32,55 \pm 7,29$ eğitim sonrası $31,88 \pm 9,46$ izlem $34,77 \pm 4,73$), babası işçi olanlarda ikinci ölçümde azalmakta üçüncü ölçümde hafifçe artmaktadır. (Eğitim öncesi $33,80 \pm 7,75$ eğitim sonrası $30,20 \pm 6,30$ izlem $31,00 \pm 6,20$). Babası serbest meslek sahibi olanlarda ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek artmaktadır. (Eğitim öncesi $34,20 \pm 5,78$ eğitim sonrası $36,00 \pm 7,48$ izlem $37,10 \pm 7,54$). Geri kalan grupta ise ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde önemli ölçüde yükselmektedir (Eğitim öncesi $34,90 \pm 8,03$ eğitim sonrası $33,00 \pm 10,96$ izlem $38,90 \pm 8,07$).

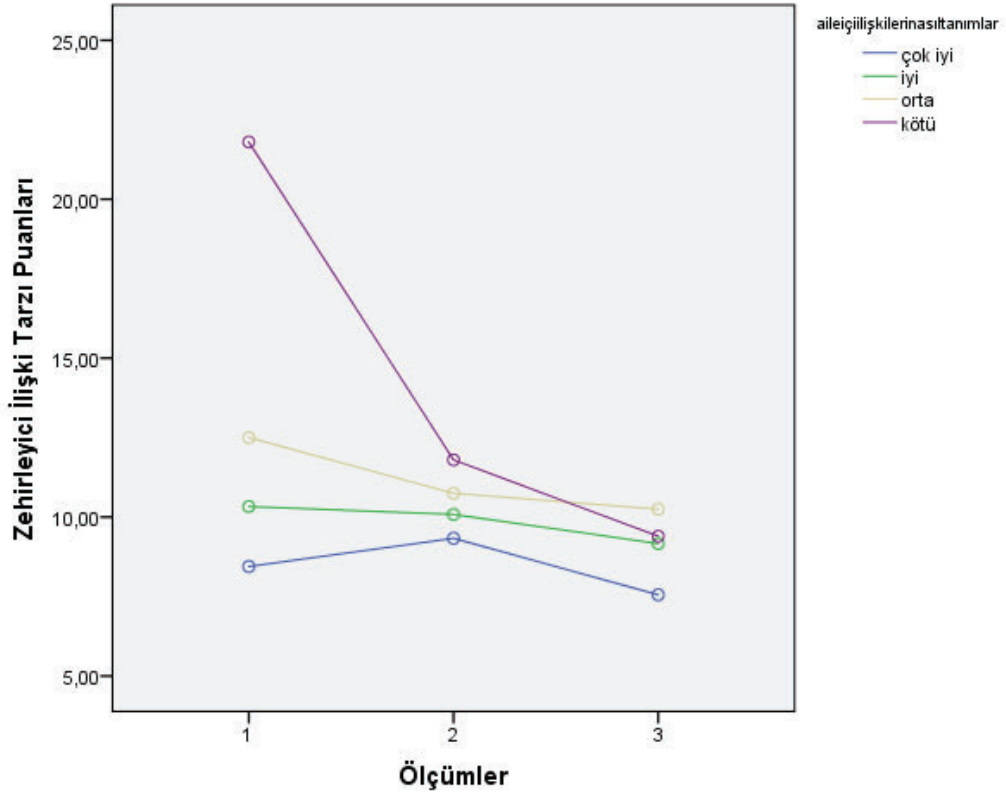
Şekil 4.22. Baba mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.22’de baba mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları görülmektedir. Babası memur olanlarda ikinci ölçümde önemli derecede azalmakta üçüncü ölçümde hafifçe artmaktadır. (Eğitim öncesi $12,66 \pm 10,60$ eğitim sonrası $6,77 \pm 4,96$ izlem $7,22 \pm 6,28$), babası işçi olanlarda ikinci ve ölçümlerde giderek azalmaktadır (Eğitim öncesi $14,80 \pm 13,46$ eğitim sonrası $14,00 \pm 6,20$ izlem $9,80 \pm 6,90$). Babası serbest meslek sahibi olanlarda ikinci ölçümde hafifçe yükselirken üçüncü ölçümde önemli derecede azalmaktadır (Eğitim öncesi $12,50 \pm 7,04$ eğitim sonrası $12,60 \pm 6,18$ izlem $10,60 \pm 4,83$). Geri kalan grupta ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $9,60 \pm 6,38$ eğitim sonrası $9,30 \pm 5,57$ izlem $8,70 \pm 4,66$).

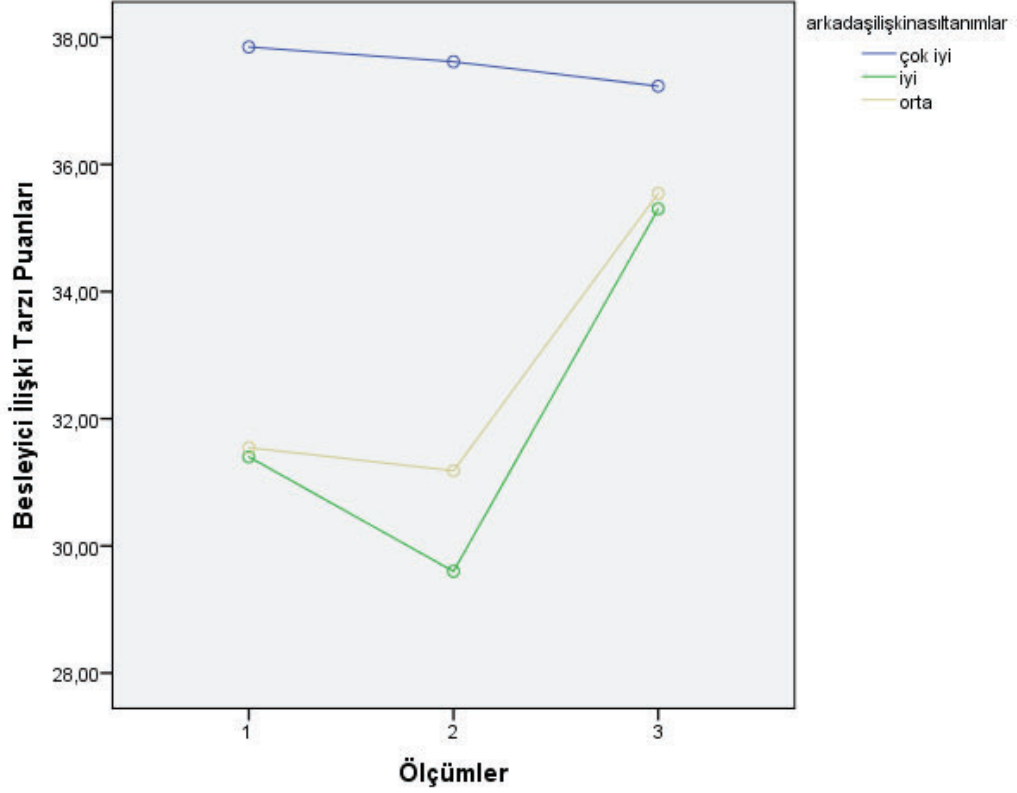
Şekil 4.23. Aile içi ilişkileri nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.23'te Aile içi ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $39,11 \pm 5,13$ eğitim sonrası $38,44 \pm 5,45$ izlem $37,11 \pm 8,08$). Aile içi ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde hafifçe yükselmekte ve üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $35,41 \pm 5,08$ eğitim sonrası $35,91 \pm 6,43$ izlem $35,83 \pm 5,62$). Aile içi ilişkilerini orta ve kötü olarak tanımlayan ergen gruplarında ise ikinci ölçümde hafifçe düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Aile içi ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenler için eğitim öncesi $29,87 \pm 4,73$ eğitim sonrası $29,37 \pm 9,24$ izlem $36,75 \pm 8,74$). (Aile içi ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenler için Eğitim öncesi $27,40 \pm 8,82$ eğitim sonrası $23,20 \pm 9,44$ izlem $34,00 \pm 7,51$).

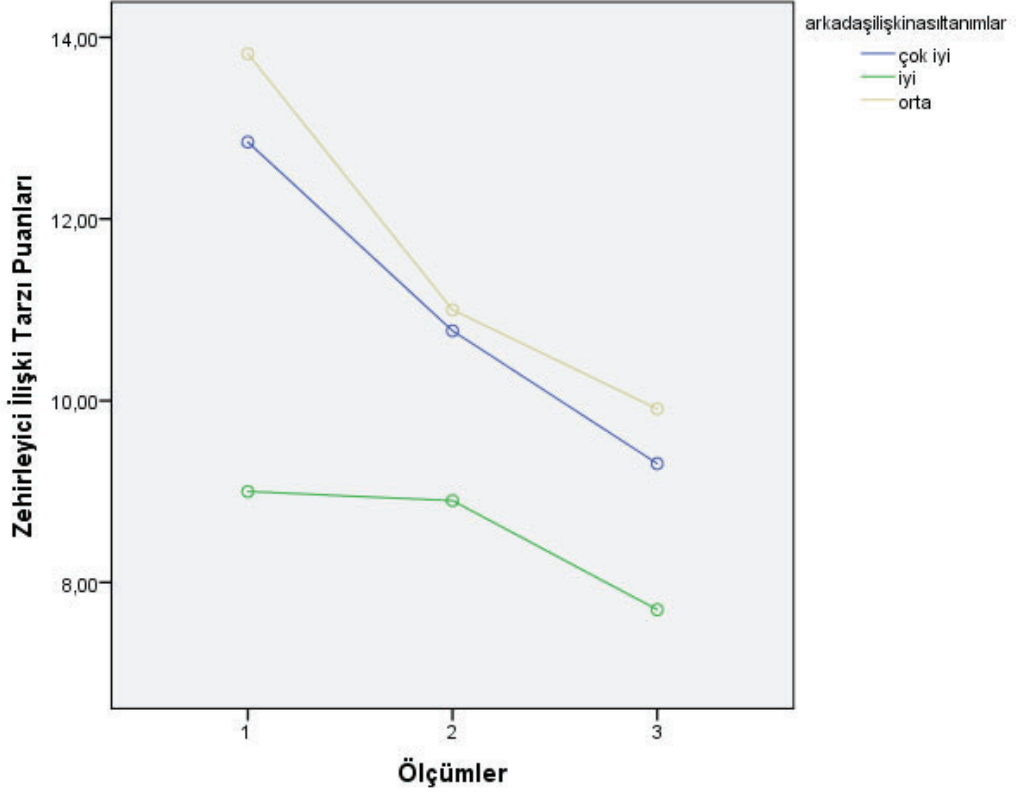
Şekil 4.24. Aile içi ilişkileri nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.24’te aile içi ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselmekte ve üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,44 \pm 5,22$ eğitim sonrası $9,33 \pm 5,85$ izlem $7,55 \pm 4,00$). Aile içi ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $10,33 \pm 9,34$ eğitim sonrası $10,08 \pm 7,05$ izlem $9,16 \pm 6,99$). Aile içi ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $12,50 \pm 7,07$ eğitim sonrası $10,75 \pm 5,99$ izlem $10,25 \pm 4,59$). Aile içi ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $21,80 \pm 9,78$ eğitim sonrası $11,80 \pm 5,58$ izlem $9,40 \pm 5,59$).

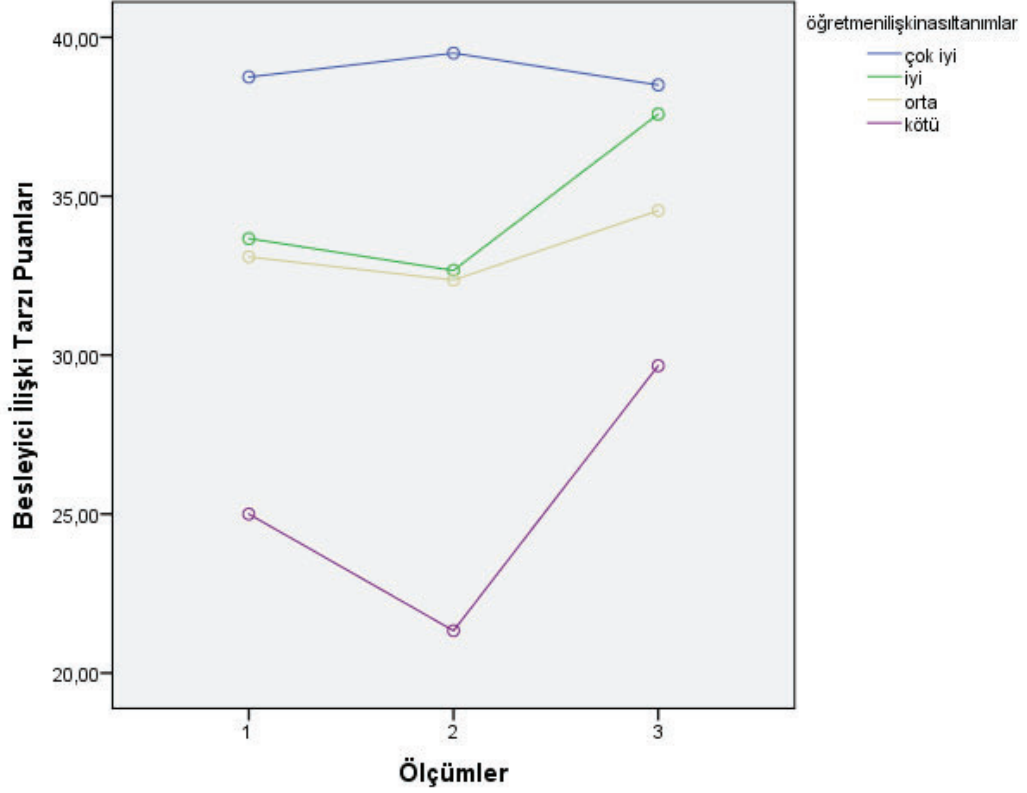
Şekil 4.25. Arkadaş ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.25'te arkadaş ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek hafifçe düşmektedir (Eğitim öncesi $37,84 \pm 5,19$ eğitim sonrası $37,61 \pm 6,83$ izlem $37,23 \pm 7,08$). Arkadaş ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,40 \pm 5,83$ eğitim sonrası $29,60 \pm 7,89$ izlem $35,30 \pm 7,54$). Arkadaş ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,54 \pm 7,87$ eğitim sonrası $31,18 \pm 10,25$ izlem $35,54 \pm 7,25$).

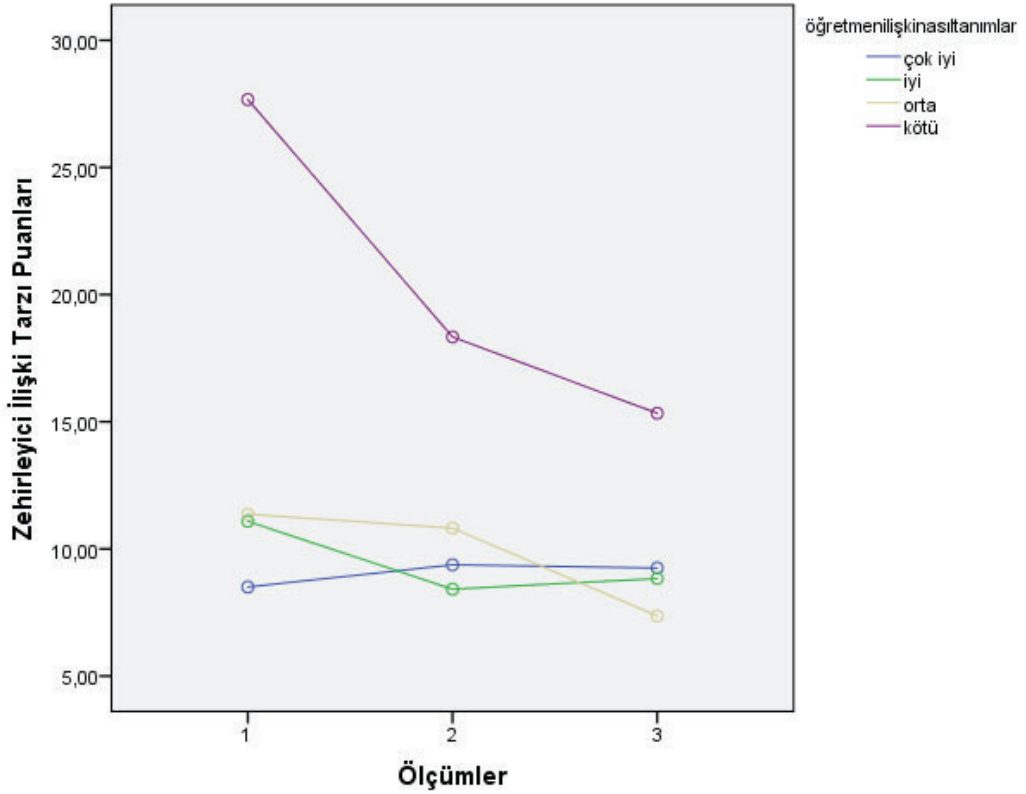
Şekil 4.26. Arkadaş ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı

Şekil 4.26’da görüldüğü gibi çalışmaya katılan tüm ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puanları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Arkadaş ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenler için Eğitim öncesi $12,84 \pm 9,71$ eğitim sonrası $10,76 \pm 6,24$ izlem $9,30 \pm 5,25$) (Arkadaş ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenler için Eğitim öncesi $9,00 \pm 4,98$ eğitim sonrası $8,90 \pm 6,78$ izlem $7,70 \pm 4,57$) (Arkadaş ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenler için Eğitim öncesi $13,81 \pm 10,24$ eğitim sonrası $11,00 \pm 5,54$ izlem $9,90 \pm 6,51$).

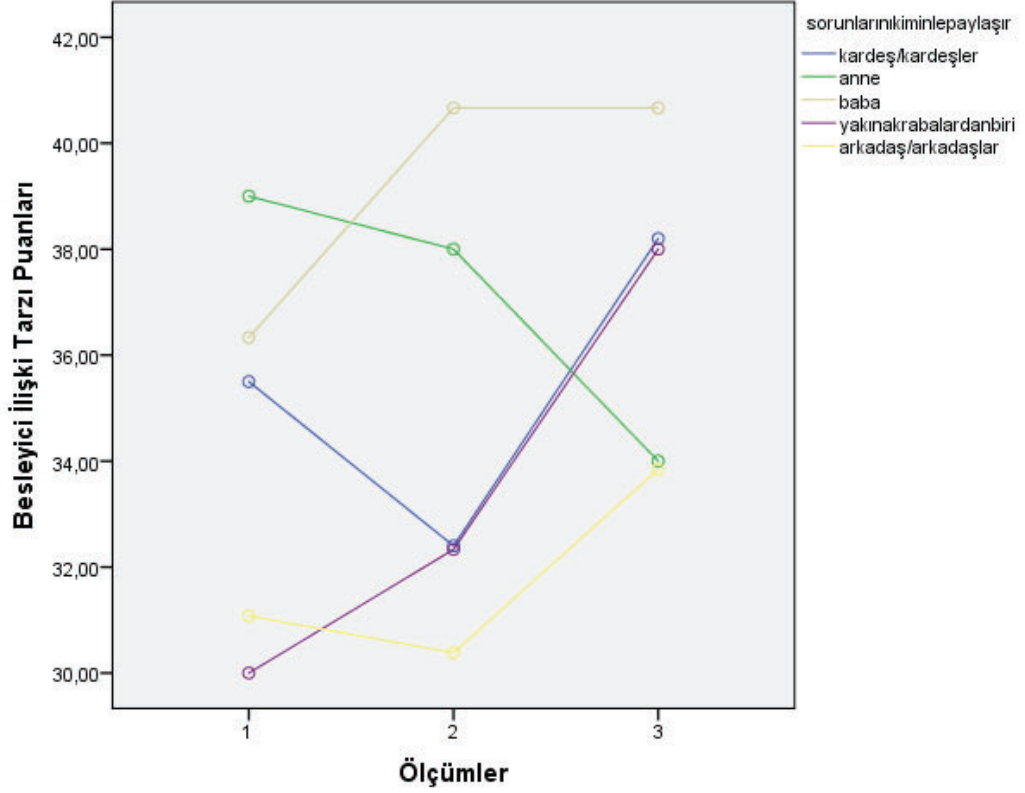
Şekil 4. 27. Öğretmenleriyle ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.27’de öğretmenleriyle ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselmekte ve üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $38,75 \pm 4,30$ eğitim sonrası $39,50 \pm 5,20$ izlem $38,50 \pm 6,27$). Öğretmenleriyle ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $33,66 \pm 5,53$ eğitim sonrası $32,66 \pm 8,21$ izlem $37,58 \pm 6,63$). Öğretmenleriyle ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $33,09 \pm 7,00$ eğitim sonrası $32,36 \pm 9,10$ izlem $34,54 \pm 7,73$). Öğretmenleriyle ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $25,00 \pm 9,64$ eğitim sonrası $21,33 \pm 6,65$ izlem $29,66 \pm 6,50$).

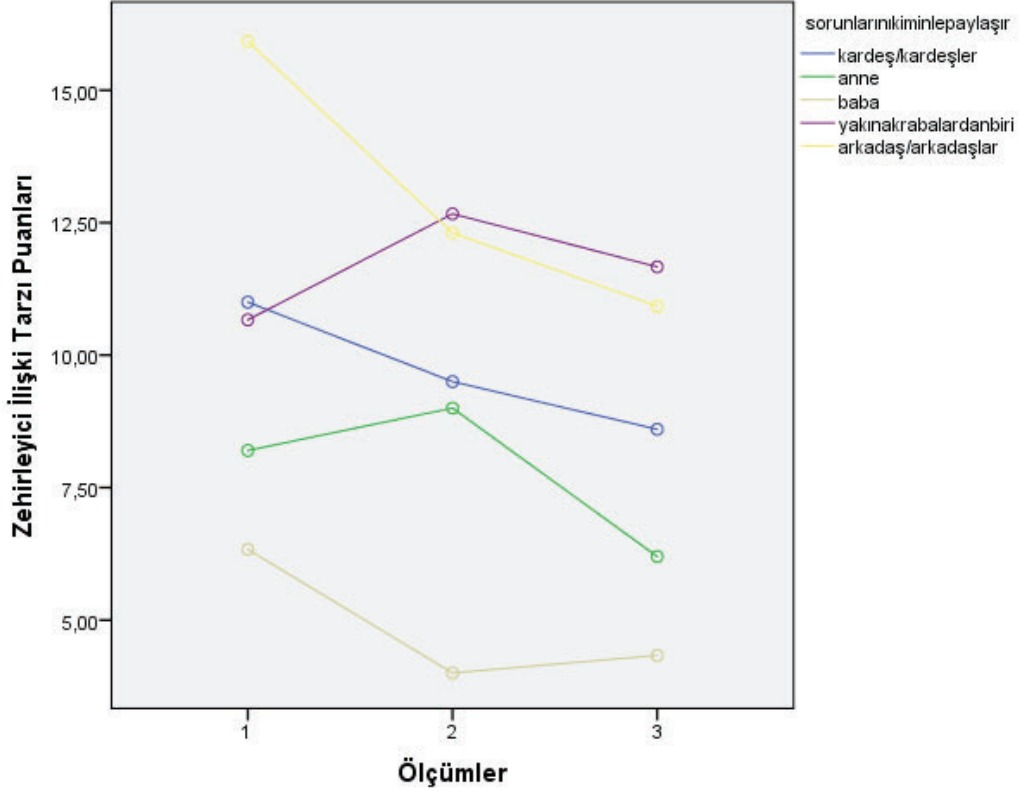
Şekil 4.28. Öğretmenleriyle ilişkilerini nasıl tanımladığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.28’de öğretmenleriyle ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,50 \pm 5,07$ eğitim sonrası $9,37 \pm 4,83$ izlem $9,25 \pm 3,99$). Öğretmenleriyle ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $11,08 \pm 9,76$ eğitim sonrası $8,41 \pm 6,11$ izlem $8,83 \pm 6,39$). Öğretmenleriyle ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $11,36 \pm 5,39$ eğitim sonrası $10,81 \pm 6,07$ izlem $7,36 \pm 3,88$). Öğretmenleriyle ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $27,66 \pm 9,29$ eğitim sonrası $18,33 \pm 3,78$ izlem $15,33 \pm 7,37$).

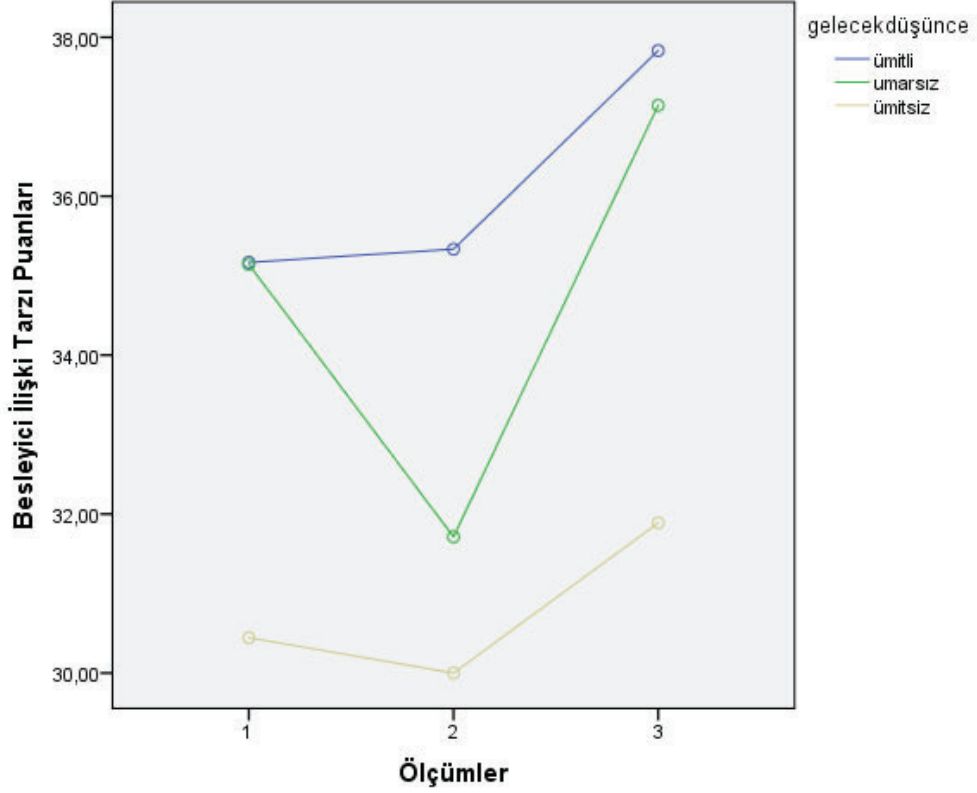
Şekil 4.29. Sorunlarını kiminle paylaştığına göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.29'da sorunlarını kardeşleriyle paylaştığını belirten ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (eğitim öncesi $35,50 \pm 7,10$ eğitim sonrası $32,40 \pm 10,57$ izlem $38,20 \pm 7,43$). Sorunlarını annesiyle paylaştığını belirten ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $39,00 \pm 4,89$ eğitim sonrası $38,00 \pm 2,82$ izlem $34,00 \pm 7,90$). Sorunlarını babasıyla paylaştığını belirten ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde sabit kalmaktadır (Eğitim öncesi $36,33 \pm 4,16$ eğitim sonrası $40,66 \pm 7,50$ izlem $40,66 \pm 6,65$). Sorunlarını yakın akrabalarından birisiyle paylaştığını belirten ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir. (Eğitim öncesi $30,00 \pm 4,58$ eğitim sonrası $32,33 \pm 3,05$ izlem $38,00 \pm 4,35$). Sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştığını belirten ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,07 \pm 7,22$ eğitim sonrası $30,38 \pm 9,29$ izlem $33,84 \pm 6,99$).

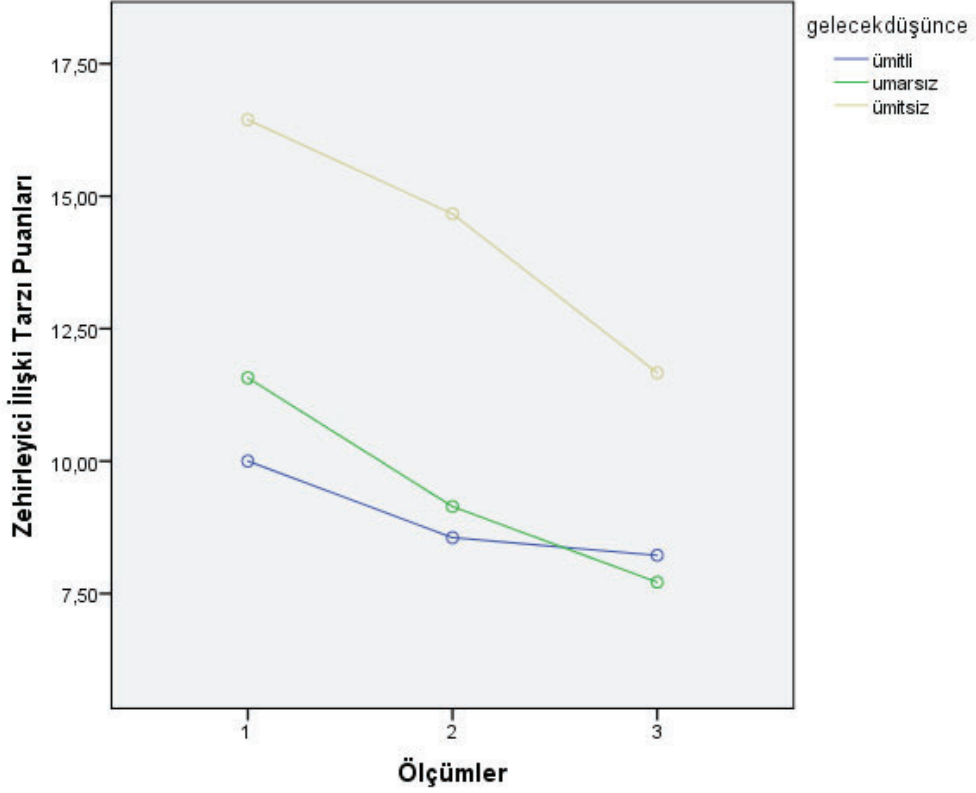
Şekil 4.30. Sorunlarını kiminle paylaştığına göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan ortalamalarının dağılımı

Şekil 4.30’da sorunlarını kardeşleriyle paylaştığını belirten ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $11,00 \pm 10,34$ eğitim sonrası $9,50 \pm 5,35$ izlem $8,60 \pm 3,86$). Sorunlarını annesiyle paylaşanlarda ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,20 \pm 2,94$ eğitim sonrası $9,00 \pm 7,87$ izlem $6,20 \pm 1,48$). Sorunlarını babasıyla paylaşanlarda ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir (Eğitim öncesi $6,33 \pm 4,93$ eğitim sonrası $4,00 \pm 2,64$ izlem $4,33 \pm 3,21$). Sorunlarını yakın akrabalarından birisiyle paylaşanlarda ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $10,66 \pm 2,51$ eğitim sonrası $12,66 \pm 3,778$ izlem $11,66 \pm 3,21$). Sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştığını belirten ergenlerde ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $15,92 \pm 9,56$ eğitim sonrası $12,30 \pm 6,23$ izlem $10,92 \pm 7,13$).

Şekil 4.31. Gelecekle ilgili düşüncelerine göre ergenlerin besleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı

Şekil 4.31’de geleceğe ümitle bakan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir (Eğitim öncesi $35,16 \pm 5,43$ eğitim sonrası $35,33 \pm 7,24$ izlem $37,83 \pm 6,72$). Gelecekle ilgili umarsız hisseden ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir (Eğitim öncesi $35,14 \pm 7,01$ eğitim sonrası $31,71 \pm 10,60$ izlem $37,14 \pm 6,49$). Gelecekte ümitsiz olduğunu belirtenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir (Eğitim öncesi $30,44 \pm 8,88$ eğitim sonrası $30,00 \pm 10,27$ izlem $31,88 \pm 7,28$).

Şekil 4.32. Gelecekle ilgili düşüncelerine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı eğitim öncesi, eğitim sonrası ve eğitimden altı hafta sonraki puan dağılımı

Şekil.4.32' de araştırmaya katılan tüm ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Geleceğe ümitle bakan ergenler için eğitim öncesi $10,00 \pm 8,39$ eğitim sonrası $8,55 \pm 5,91$ izlem $8,22 \pm 5,29$). (Gelecekle ilgili umarsız hisseden ergenlerde eğitim öncesi $11,57 \pm 12,28$ eğitim sonrası $9,14 \pm 6,20$ izlem $7,71 \pm 4,57$). Gelecekten ümitsiz olduğunu belirten ergenler için eğitim öncesi $16,44 \pm 4,82$ eğitim sonrası $14,66 \pm 4,44$ izlem $11,66 \pm 5,93$.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Ergenlik dönemi insan hayatında fiziksel açıdan büyümenin hızla devam ettiği, psikososyal gelişmenin ve cinsel olgunlaşmanın önem kazandığı kritik bir dönemdir. Bu evre bir yandan aileye bağımlılığın devam ettiği öte yandan bağımsızlık mücadelesinin başladığı, kimlik ve karakter kazanımının olduğu, ergenlerin toplumsal yaşamda kendilerine bir yer edinmeye çalıştıkları fırtınalı bir dönemdir. Bu hassas dönemde ergenler; anne ve babanın ebeveynlik rollerinin birbirini tamamladığı, sevgi dolu bir aile ortamında desteklenerek yetişmelidir. Ailelerin çeşitli sebeplerle parçalanması ergenlerin ihmal edilmesine, sorunlar karşısında baş etme stratejilerinin yetersiz kalmasına, çeşitli davranış bozuklukları ve ruh sağlığı problemleri yaşamalarına ve kişilerarası ilişkilerinin bozulmasına yol açabilmektedir. Bu dönemin zorluklarının kolay atlatılabilmesi için ergenlerin danışmanlığa ve uygun rol modellerle ilişki kurmaya ihtiyacı olmaktadır. Bu bölümde parçalanmış aileye sahip ergenlere iletişim becerileri konusunda verilen psikoeğitimin olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme tarzlarına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmadan elde edilen bulgular literatür ışığında tartışılmaktadır.

5.1 Ergenlerin Eğitimden Önce, Eğitimden Sonra ve Eğitimden Altı Hafta Sonra Kişilerarası İlişki Tarzı Ölçeği ve Alt Ölçekleri Puan Ortalamalarının Tartışılması

Besleyici ilişki tarzı, bireylerin kurdukları ilişkilerde yaşantılarını iyileştiren, doyum sağlamalarına yardımcı olan, saygılı ve kabullenici tarzda yaklaşımı içeren yapıcı ilişkileri; zehirleyici ilişki tarzı ise, yıkıcı ve olumsuz etkilere neden olan karşısındakini küçümseme, saldırganlaşabilme, sataşma yada kolay öfkelenebilme gibi olumsuz ve yıkıcı iletişim tarzını tanımlar [141]. Ergenlerin kişilerarası ilişkiler ölçeği alt ölçek puan ortalamaları incelendiğinde; besleyici ilişki tarzı puan ortalaması eğitim öncesi 33,91±6,91, eğitim sonrası 33,17±8,87 ve eğitimden altı hafta sonra 36,11±7,10 olarak, zehirleyici ilişki tarzı puan ortalaması ise eğitim öncesi 12,02±8,77, eğitim sonrası 10,29±6,07 ve eğitimden altı hafta sonra 9,02±5,42 olarak bulunmuştur. Alt ölçek puan ortalamaları incelendiğinde de, açık ilişki tarzı puan ortalaması eğitim öncesi 16,47±4,37 iken eğitimden sonra hafif düşmüş (16,20±4,67) olup, eğitimden altı hafta sonra 18,08±4,30'e yükselmiştir. Saygılı ilişki tarzı puan ortalaması eğitim öncesi 15,79±3,11, eğitim sonrası 15,38±4,11 iken eğitimden altı hafta sonra 16,32±3,14'e yükselmiştir. Saygısız ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi 4,88±3,02 eğitim sonrası 3,88±2,14

ve eğitimden altı hafta sonra $4,23\pm 2,11$ olarak tespit edilmiştir. Küçümseyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise eğitim öncesi $7,14\pm 6,30$ iken eğitimden sonra $6,41\pm 4,75$ ve eğitimden altı hafta sonra $4,79\pm 3,96$ 'a düşmüştür (Tablo 5). Yapılan analizde puan farkları sadece zehirleyici ilişki tarzında ve küçümseyici ilişki tarzında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Literatüre göre besleyici ilişki tarzı alt ölçeğinde puan yükseldikçe ve zehirleyici ilişki tarzı alt ölçeğinde puan düştükçe kişilerarası ilişkilerin olumlu yönde etkilendiği yorumu yapılmaktadır [142]. Bu yoruma göre; çalışmaya katılan ergenlerin puan ortalamalarına bakıldığında, besleyici ilişki tarzı alt ölçeğinden alınan puan ortalamalarının giderek yükselmesi ve üst puana yakın olması, zehirleyici ilişki tarzı alt ölçeğinden alınan puan ortalamalarının giderek düşmesi ve alt sınıra yakın olması ergenlere verilen psikoeğitimin etkili olduğu ve ergenlerin kişilerarası iletişim tarzının olumlu yönde etkilendiği söylenebilir. Psikoeğitim süreci boyunca da ergenlerin olumsuz bir iletişim tarzı sergilemedikleri dikkate alındığında ergenlerin psikoeğitimden olumlu yönde yararlandıkları yönündeki bulgumuzu güçlendirmektedir. Oturumlar sırasında zaman zaman olaylar karşısında çekingen davranışlar veya öfke patlamaları yaşadıklarını ifade etseler de bu durumların ergenlik döneminin doğası gereği meydana gelen duygusal dalgalanmalardan veya parçalanmış aileye sahip olmak nedeniyle olumlu özdeşim kurlmaları gereken kişilerin eksikliği ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara rastlamak mümkündür. Bandura'nın Sosyal öğrenme Kuramına göre pekiştirilen davranış öğrenilmektedir. Bu kurama göre çalışma sonuçlarımız yorumlandığında; eğitim programında kullanılan kişilerarası ilişkileri geliştireceği düşünülen etkinliklere yer verilmesi (örn. sözel olmayan iletişime önem verilmesi, ben dilinin kullanımının sağlanması, uygun davranışlar karşısında olumlu geri bildirimler verilerek davranışların pekiştirilmesi, duyguların doğru ifade edilmesine değinilmesi, aktif dinlemenin önemine değinilmesi vs, eğitim sırasında rol play kullanılması) becerilerin gerçek yaşama aktarılmasını kolaylaştırdığı ve böylece puanlara yansıdığı düşünülmektedir. Temel ve Şişman'ın 2017 yılında öğrencilerle yaptığı benzer bir çalışmada öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrası besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu, zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları arasında fark olmakla birlikte bu farkın anlamlı olmadığı bildirilmiştir [143]. Ocakçı'nın çalışmasında da öğrencilerin eğitim sonrası iletişim becerilerinin son test puanı (80.70 ± 9.95) eğitim öncesi ön test puanından (69.26 ± 13.10) yüksek olduğu ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) [144].

Araştırmamıza katılan ergenlerin iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bir eğitim programına alınmalarının bu olumsuz davranışlarını değiştirmeye katkı sağladığı ve kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarının eğitimden etkilendiği ve bu etkinin uzun süreli artarak devam ettiği sonucuna varıldığı söylenebilir. Uzamaz ve Güçray'ın 2004 yılında yaptıkları çalışmada verilen sosyal beceri eğitiminin deney grubundaki öğrencilerin kişilerarası ilişkileri üzerinde olumlu etkiler yarattığı ancak zehirleyici ilişkiler alt boyutu açısından fark yaratmadığı ve kontrol grubundaki öğrencilerde de değişiklik oluşmadığı bildirilmiştir [145]. Temel ve Şişman'ın hemşirelik bölümü birinci sınıfta okuyan öğrencilere verilen iletişim becerileri eğitiminin etkilerini inceleyen çalışmalarında öğrenci merkezli aktif öğrenme yöntem ve tekniklerinin kullanılmadığında eğitim sonuçlarının öğrencilerin davranışlarına ve puanlarına yansımalarının istendik düzeyde olmadığı belirtilmektedir[143].

Sonuç olarak; yapılan farklı çalışmalarda eğitimin kişilerarası ilişki tarzına olumlu etkisi olduğu ya da herhangi bir etki olmadığı yönündedir. Bizim çalışmamızda ergenlere verilen psikoeğitimin oturumlarında kullanılan aktif öğretim yöntem ve tekniklerinin ve ergenlerin parçalanmış aileye sahip olmalarından dolayı olumlu etkileşimlerin ve kişilerarası ilişkilerin olmadığı tek ebeveyn ile büyümeleri nedeniyle yapılan psikoeğitimden yararlandıkları söylenebilir. Çünkü aile çocuğun hayatı yaşayarak öğrendiği ortamdır. Bu zengin öğrenmelerin meydana geldiği ortamda elbette ki sağlıklı aile yapısı, hür iradeyle gerçekleşen sağlıklı ve destekleyici anne baba ilişkileri önemlidir. Bir aile yapısı temelde sağlıklı ve dengeliyse o ortamda yetişen çocuk ve ergenler de her yönden kendilerini geliştirmeye açık olurlar Aile, sağlıklı şartlarda ise çocuk ve ergenler iyi anne-baba modelinden yoksun büyür ve muhtemelen sevgiden, dostluktan, yardımlaşmadan, hoşgörüden, empatiden uzak kalır ve toplumda bu yapıdan zarar görür [143].

Ailenin çocuklarına karşı üstlenmesi gereken görevleri yerine getirememesi, ergenlerin bu dönemdeki gelişim dönemlerini tamamlamasını zorlaştıracaktır [13]. Bu zorluk, ergenlik dönemindeki çocuğun; çok çeşitli sosyal, ruhsal ve akademik problemler yaşamasına; suça yönelme, gelecek kaygısı, güven duygusunda azalma, davranışsal ve sosyal sorunlar yaşamasına yol açar. Parçalanmış aile çocuklarının, bütünlüğünü koruyan ailelerden gelen çocuklara kıyasla daha fazla zararlı ve bağımlılık yapıcı madde kullanmaya yatkın oldukları bilinmektedir. Bu öğrenciler diğerlerine göre arkadaş ve

öğretmenleriyle daha olumsuz iletişim kurabilir sosyal ve ruhsal sorunlara yatkın olabilirler [146]. Bu süreçte çocuklara uzatılan bir uzman elinin bu tür sorunlara yaşamasını engeler. Bizim çalışmamızda da verdiğimiz psiko eğitim onların olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirmesine yardımcı olmuştur.

5.2. Sosyodemografik özelliklere Göre Kişilerarası İlişki Tarzı Puan Ortalamalarının Tartışılması

Ergenlerin cinsiyetlerine göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği alt boyutlarından alınan puan ortalamaları incelendiğinde, kız öğrencilerin besleyici ilişki tarzı puan ortalaması eğitim öncesi $30,50 \pm 7,39$ iken eğitim sonrası düşmesine rağmen ($X=28,78 \pm 7,90$), eğitimden altı hafta sonra yükselmiş ($X=34,92 \pm 6,65$), ancak puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($W=0.661$, $p>0.05$). Erkek öğrencilerde ise eğitim öncesi $36,30 \pm 5,56$ iken eğitim sonrası eğitim sonrası düşmesine rağmen ($X=36,25 \pm 8,36$), eğitimden altı hafta sonra yükselmiştir ($X=36,95 \pm 7,46$). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($W=0.918$, $p>0.05$).

Görüldüğü gibi başlangıçta kız öğrencilerin puan ortalaması erkeklere göre düşük bulunmuştur. Her iki cinsiyette eğitim sonrası izlem ölçümünde yükseliş gözlenmekle beraber bu artış kızlarda daha dikkat çekicidir. Erkek öğrencilerin puanlarındaki yükseliş kızlara göre daha az olmakla beraber eğitimden altı hafta sonraki haliyle kız öğrencilerden yine de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda erkek öğrencilerin kullandıkları ilişki tarzının başlangıçtan itibaren kızlara göre daha olumlu olduğu ve kızların da eğitimi daha iyi içselleştirdikleri söylenebilir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise kızlarda eğitimden önce $12,50 \pm 9,66$ iken, eğitimden sonra $12,07 \pm 6,10$ 'a ve eğitimden altı hafta sonra $9,71 \pm 5,19$ 'a düşmüştür. ($W=0,973$, $p>0,05$). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Erkek öğrencilerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $11,70 \pm 8,33$ iken, eğitim sonrası $9,05 \pm 5,88$ ve eğitimden altı hafta sonra $8,55 \pm 5,66$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,576$, $p>0,05$). Bulgularımız erkek ve kız tüm öğrencilerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düştüğünü ancak bu puan farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir.

Bu sonuçlara dayanarak eğitimler sonucunda kız ve erkek tüm ergenlerin olumlu iletişim tarzı olan besleyici ilişki tarzını daha fazla, olumsuz iletişim tarzını daha az kullandıkları,

yani görüşmelerden her iki cinsiyetin de yararlandığı bulunmuştur. Eğitim öncesindeki ve sonrasındaki her iki cinsiyet arasındaki puan farkları anlamlı düzeyde olmasa da erkeklerin kızlara oranla her iki ilişki tarzını da biraz daha fazla kullandığı görülmektedir. Bu sonuçlar erkek egemen toplumsal yapıda erkeklerin daha dışa dönük oldukları, kendilerini daha rahat ifade ettiklerini düşündürmektedir. Cinsiyetçi bakış açısıyla bakıldığında sosyokültürel ortamda kızların daha sakin, çekingen, şefkatli, fedakâr vb. özellikleri desteklenerek yetiştirildikleri bir gerçektir. Erkekler de küçük yaşlardan itibaren tersi rolleri ön plana çıkarılarak yetiştirilmektedirler. Dolayısıyla bu yetiştirilme tarzlarındaki farklılıkların onlarda farklı kişilerarası ilişkiler tarzlarının ön plana çıkmasında etkili olduğu da söylenebilir. Gül ve arkadaşlarının çalışmalarının sonuçları bizim çalışmamızla benzer şekilde cinsiyete göre kişilerarası ilişki tarzları açısından kız ve erkek ergenler arasında anlamlı farklılık olduğu ve erkek ergenlerin daha çok besleyici ilişki tarzına sahip olduklarını göstermiştir [147].

Dökmen (1994) “kızların sözel ve sözel olamayan ifadelerle daha çok önem verdiğini ve doğuştan empati yeteneklerinin erkeklere göre daha iyi olduğunu bildirmiştir [148]. Bu kızların eğitim sonrası puan ortalamalarının erkeklerden daha çok yükselmiş olmasını açıklayabildiği düşünülmektedir. Bizim çalışmamızla benzer şekilde Gündüz ve Sağlam’ın 2020 yılında yaptıkları çalışmada, kız öğrencilerin kendilerini ifade etmede yetersiz kaldıklarını, içe dönük davranışlarının daha fazla olduğunu ve depresyon düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir [149].

Çalışmamızın aksine Tümkaya ve ark. yaptıkları çalışmada cinsiyete göre, kişilerarası ilişkiler ölçeğinin besleyici ve zehirleyici ilişki tarzları alt ölçek puanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur. Kızlarda, besleyici erkeklerde ise, zehirleyici ilişki tarzının daha fazla olduğu saptanmıştır. Toplam puan açısından cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır [150]. İkinci ve ark. çalışmasında cinsiyet ile kişilerarası ilişkiler ölçeğinin besleyici ve zehirleyici tarz alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır [151].

Tunç ve Kaygas’ın 2016 yılında yaptıkları “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kişilerarası İlişki Tarzları ve Psikolojik Eğilimlerinin İncelenmesi” adlı çalışmada da aynı şekilde kişilerarası ilişki tarzları ölçeğinin alt boyutlarından “zehirleyici ilişki” tarzları alt boyutundan elde edilen puan ortalamalarının da erkekler de yüksek olduğu ve bu farkın

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu bildirilmektedir [152]. Başka bir çalışmada benzer şekilde okula devam eden ergenlerle yaptığı çalışmada, kızların duygusal sorunları, erkeklerin ise; akran sorunlarını ve dikkat eksikliği-aşırı hareketlilik sorunlarını daha fazla hissettiği buna rağmen kızların sosyal davranışları daha fazla sergiledikleri belirtilmiştir [153]. 2013 yılında yapılan “Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme” adlı çalışmada kızların empatik eğilim, açık ilişki tarzı, saygılı ilişki tarzı ve atılganlık düzeylerinin erkeklerinkinden yüksek olduğu; benmerkezci ilişki tarzı, küçümseyici ilişki tarzı, yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeylerinin ise erkeklerinkinden düşük olduğu bildirilmiştir. . Çatal ve Kalkan’ın 2018 yılında yaptıkları çalışmada ise zehirleyici tarz puanının cinsiyete göre anlamlı değişme gösterdiği; romantik ilişkilerde sosyal ilgi düzeyi ve besleyici tarzın anlamlı olmadığı görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğuna bakıldığında ise erkeklerin, kızlara göre ketleyici (zehirleyici) tarz puanlarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir [154]. Literatürde benzer şekilde erkek ergenlerin daha olumsuz ilişki tarzına sahip olduğu ile ilgili çalışmalar vardır [85, 155]. Bizim araştırmamızdaki farklılığın örnekleme alınan kız öğrencilerin sayısının daha az olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Görüldüğü üzere farklı çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar kız ve erkek cinsiyette kişilerarası ilişki tarzını genellemenin zor olduğuna ve daha çok araştırma yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

Ergenlerin yaşlarına göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği alt boyutlarından alınan puan ortalamaları incelendiğinde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları erken ergenlikte eğitim öncesi $32,80 \pm 6,84$ eğitim sonrası $30,70 \pm 9,55$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $32,60 \pm 5,75$ olarak ($W=0,700$, $p>0.05$); orta ergenlikte eğitim öncesi $33,50 \pm 5,36$ eğitim sonrası $32,50 \pm 8,58$ ve izlemde $37,28 \pm 6,87$ ($W=0,755$, $p>0.05$); geç ergenlikte ise eğitim öncesi $35,60 \pm 9,05$ eğitim sonrası $36,60 \pm 8,40$ ve izlemde $38,00 \pm 8,00$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,373$, $p>0.05$). Bu üç grup içerisinde erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin puanları düşerken, orta ve geç ergenlik dönemindekilerde izlem ölçümlerinde puan ortalamalarının yükseldiği gözlenmiş olup, ancak puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise erken ergenlikte eğitim öncesi $13,30 \pm 10,44$ eğitim sonrası $9,70 \pm 6,36$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $8,20 \pm 7,16$ olarak ($W=0,476$, $p>0.05$); orta ergenlikte eğitim öncesi $11,14 \pm 9,67$ eğitim sonrası

8,85±6,49 ve izlemde 9,00±5,51; geç ergenlikte ise eğitim öncesi 12,00±5,90 eğitim sonrası 12,90±4,79 ve izlemde 9,90±3,31 ($W=0,865$, $p>0.05$) olarak tespit edilmiştir. Ancak bu puan farklılıkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Görüldüğü üzere tüm yaş gruplarında zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarında eğitim öncesi ve izlem ölçümleri arasında beklendiği gibi düşüş gözlenmiştir. Diğer bir değişle; erken orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlerin eğitimler sonrasında, olumlu ilişki tarzı olan besleyici ilişki tarzını daha fazla, olumsuz ilişki tarzı olan zehirleyici ilişki tarzını daha az kullandıkları bulunmuştur. Ancak verilen eğitimlerin besleyici ilişki tarzı ve alt boyutlarındaki yükselme için orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlere, zehirleyici ilişki tarzı için erken ergenlik dönemindeki ergenlere daha fazla yararlı olduğu saptanmıştır.

Dolayısıyla erken ergenlik dönemindeki öğrencilerin az da olsa yaşça küçük olmaları ergenlik döneminin ve lise hayatının henüz başında olmaları, duygusal fırtınaları daha şiddetli yaşamaları nedeniyle besleyici ilişki tarzı ve alt boyutlarından aldıkları puanların diğer gruplara göre daha düşük ve zehirleyici ilişki tarzı ve alt boyutlarından aldıkları puanların diğer gruplardan daha yüksek olmasını açıklayabilmektedir. Ergenlerin yaşı büyüdükçe daha olumlu iletişim tarzı kullandıkları sorunlarla daha iyi baş edebildikleri ve verilen psiko eğitimin tüm ergenler için faydalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karaca ve ark “16-20 yaş grubu ergenlerde aile işlevleri ve kişilerarası ilişki tarzının incelenmesi: bir üniversite örneklemi” konulu çalışmalarında bizim sonuçlarımızla benzer şekilde geç ergenlik dönemindeki ergenlerin genel olarak besleyici kişilerarası ilişki tarzına sahip olduklarını belirtmişleridir [147].

Tümkaya ve ark. çalışmalarında yaş değişkeninin besleyici ilişki tarzında değişiklik yaratmadığı yalnızca zehirleyici ilişki tarzı alt ölçek puanı açısından anlamlı bir etkisinin olduğu daha açık ifadeyle yaşça büyük olan ergenlerin, küçük olanlara göre zehirleyici ilişki tarzını daha çok kullandıkları saptanmıştır [150].

Çam ve Karaaslan’ın kişilerarası ilişki tarzı puanlarının hangi faktörlerden etkilendiğine yönelik yapılan çalışmalarında da besleyici ilişki tarzları puan ortalamalarının dördüncü sınıflarda ($X=29.73±0,63$) birinci sınıflardan ($X=31.49±7,44$) daha düşük ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu, bunun yansırı zehirleyici ilişki tarzı ve bunun iki alt boyutu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bildirilmiştir [156].

Ekinci ve ark. çalışmasında yaş ile kişilerarası ilişkiler ölçeğinin besleyici ve zehirleyici tarz alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır [151].

Tunç ve Kaygas'ın çalışmalarında bizim çalışmamızdan farklı şekilde “zehirleyici ilişki tarzı” alt boyutunun ortalamaları yaşla beraber artmış farkın da 4.sınıf ile 1.sınıf öğrencileri arasında, 4.sınıf öğrencileri yönünde olduğu bildirilmiştir [152]. Benzer şekilde Tümkaya ve ark. çalışmasında yaş açısından ergenlerin kişilerarası ilişki biçimleri incelenmiş ve elde edilen sonuçlarda ergenlerin yaşları arttıkça zehirleyici ilişki tarzını daha fazla gösterdikleri tespit edilmiştir.

Çalışmalar arasındaki farkların; bu çalışmalarda denek sayısının fazla olması, çalışmaya katılanların parçalanmış aileye sahip olmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bizim çalışmamızda parçalanmış aileye sahip ergenlerin çevrelerinde olumlu rol modellerinin eksikliği ve olumlu iletişim konusundaki bilgi yetersizlikleri nedeniyle yaş arttıkça olumlu ilişki tarzını kullanma oranlarının arttığı ve verilen psikoeğitimden yaşça daha büyük olanların daha fazla yararlandığı söylenebilir.

Çalışmamıza katılan ergenlerin yaşadığı yere göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları incelendiğinde en uzun süre köy ve ilçede ikamet eden ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $30,00 \pm 7,26$ iken ikinci ölçümde $29,33 \pm 13,76$ ‘a düşmüş üçüncü ölçümde dikkate değer şekilde yükselmiştir ($40,16 \pm 10,30$). Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W= 0,647$, $p>0,05$). Şehir merkezinde ikamet eden ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken, üçüncü ölçümde arttığı ancak bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlenmektedir. (Eğitim öncesi $34,75 \pm 6,67$ eğitim sonrası $34,00 \pm 7,56$ izlem $35,25 \pm 6,13$) ($W= 0,966$, $p>0,05$). Görüldüğü gibi besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları başlangıçta şehir merkezinde yaşayanlarda yüksek bulunmuştur. Her iki grupta da eğitimden sonraki ölçümde hafifçe düşerken, eğitimden altı hafta sonraki ölçümde yükselmiştir. Bu yükselme istatistiksel olarak anlamlı bulunmamasına rağmen köyde yaşayanlarda daha fazla oranda gerçekleşmiştir ($p>0,05$).

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise köy ve ilçede ikamet eden ergenlerde eğitim öncesi $11,33 \pm 8,21$ iken ikinci ölçümde yükselmiş ($13,16 \pm 5,98$) ve eğitimden altı hafta sonra önemli derecede azalmıştır ($7,83 \pm 6,17$) Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak

anlamli bulunmamıştır (W= 1,000, p>0,05). Şehir merkezinde ikamet eden ergenlerde ise giderek düşmektedir. (Eğitim öncesi 12,17 ±9,02 eğitim sonrası 9,67±6,02 izlem 9,28±5,33) Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir (W= 0,681, p>0,05). Her iki grupta beklenildiği gibi eğitimlerden sonra zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları düşmüştür. Bu düşme köyde yaşayanlarda daha fazla oranda gerçekleşmiştir (p>0,05). Bulgulara göre; her iki grup ergenin de verilen psikoegitimden yararlandığı, ancak yararlanma düzeyinin köyde yaşayanlara göre daha fazla olduğu yorumlanabilir. Toplumsal açıdan bakıldığında yaşamın geçirildiği yer ve özellikleri sosyalleşme açısından sunduğu imkânlar bakımından önem arz eder. Yaşanılan çevre aile yapısına, parçalanmış aileye bakış açısına ve orada yaşayana bireylerin tüm davranış kalıplarına etki eder. Bizim çalışmamızda başlangıçta köyde yaşayan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının şehirde yaşayanlara göre daha düşük çıkmasının nedeninin büyük şehir merkezleri ile küçük köy ve kasabalarda çocuklar ve ergenler için eşit fırsatların sunulmaması ve bu durumun onların sosyalleşmelerine olumsuz etki etmesi şeklinde açıklanabilir. Şehirde yaşayan ergenler kent kültürü çerçevesinde sosyal iletişime daha yatkındırlar. Yapılan bir çalışmada yaşanılan çevre karşılaştırıldığında şehir merkezinde yaşayan ergenlerin sosyal ilişkilerinden edindikleri doyumunun, kırsal kesimde yaşayan ergenlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Özyürek (2004) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarının, yaşanılan bölgenin kent veya kırsal olma duruma bağlı olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir [157]. Beşer'in çalışmasında da en fazla şehirde yaşayan ergenlerin kişilerarası ilişkiler ölçeği besleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçeği olan açık ilişki alt ölçeklerinde puan ortalamasının yüksek olduğu, ancak bu puan farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirtilmiştir. Bu iki çalışmanın da sonuçları bizim araştırmamızı destekler niteliktedir.

Çalışmamızda beklediğimiz şekilde gerçekleşen besleyici ilişki tarzı puan ortalamasındaki yükselme ve zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamasındaki düşmenin köyde yaşayanlarda daha fazla oranda gerçekleşmesi kısıtlı sosyal imkânlarda yetişen ergenlerin kendilerini geliştirmeye daha açık olduklarını düşündürmektedir.

Çalışmamıza katılan ergenlerin birlikte yaşadığı kişilere göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları incelendiğinde; annesiyle yaşayanlarda eğitim öncesi 34,21±7,10 eğitim sonrası 33,26±8,79 eğitimden altı hafta sonra 36,43±7,08 olarak bulunmuştur. Diğer bir ifade ile; annesiyle birlikte yaşayan ergenlerde besleyici ilişki

tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmüş ve tekrar üçüncü ölçümde yükselmiştir. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,941$, $p>0,05$).

Babası ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde az miktarda da olsa giderek düşmesine rağmen bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. (Eğitim öncesi $34,83\pm 5,41$ eğitim sonrası $34,66\pm 10,25$ izlem $34,50\pm 7,71$) ($W=0,732$, $p>0,05$)

Büyük ebeveynler, akrabalar ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşüp üçüncü ölçümde yükselmektedir ancak bu istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Eğitim öncesi $31,40\pm 8,38$ eğitim sonrası $31,00\pm 9,16$ izlem $36,60\pm 7,82$) ($W=0,950$, $p>0,05$).

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise anneyle yaşayanlarda eğitim öncesi $11,60\pm 9,62$ eğitim sonrası $10,56\pm 6,10$ eğitimden altı hafta sonra $8,39\pm 5,83$ olarak bulunmuştur. Annesiyle birlikte yaşayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,691$, $p>0,05$).

Babası ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmekte, üçüncü ölçümde sabit kalmakta olup, puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Eğitim öncesi $12,66\pm 5,16$ eğitim sonrası $10,83\pm 5,49$ izlem $10,83\pm 4,02$) ($W=0,885$, $p>0,05$).

Büyük ebeveynler veya yakın akrabalarla yaşayanlarda ise eğitim öncesi $13,20\pm 9,44$ eğitim sonrası $8,40\pm 7,53$ eğitimden altı hafta sonra $9,80\pm 5,20$ olarak bulunmuştur ($W=0,579$, $p>0,05$). Büyük ebeveynler, akrabalar ile birlikte yaşayan ergenlerde ikinci ölçümde düşmüş, üçüncü ölçümde yükselmektedir. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,950$, $p>0,05$). Bulgularımıza göre besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları anne ve baba ile birlikte yaşayanlarda başlangıçta büyük ebeveyn ve akrabalarla yaşayanlara göre daha yüksek ve zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının da daha düşük çıkmış olması bir çocuğun hayatında anne ve babanın çok önemli olduğunu vurgular niteliktedir. Ayrıca bu gruplar arasında besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı olmamasına rağmen eğitimden altı hafta sonra dikkate değer şekilde yükselmiş, zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının da düşmüş olmasına dayanarak eğitimden en fazla yararlanan grubun anne ile birlikte yaşayanlar olduğunu söylemek mümkündür ($p>0,05$).

Ailenin kavramının çocukların yetişmesinde ki rolü ve önemi dikkate alındığında, çocukların iki ebeveynle birlikte yaşamalarının onların gelişimi için daha faydalı ve gerekli olduğu açıktır. Amato (1996) yaptığı çalışmada iki ebeveynin aynı evde yaşadığı aile yapısında yetişen çocuğun, tek ebeveynle büyüyen ya da başka bir ortamda büyüyen çocuğa göre daha iyi olacağını savunmaktadır [53]. Çocuğun yetişmesinde annenin ve babanın rehberlik, destek, bilgi ve tecrübe aktarımı, eğitim, denetleme gibi sayısız görevleri mevcuttur. Çocuğun aynı ortamda anne ve babasıyla birlikte yaşamasının çocuğun her türlü sosyal yetenekleri öğrenmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir [158]. Parçalanmış aile yapısı ve çocuğun hayatında anne, baba ya da her ikisinin birlikte eksikliği, başka bir ortamda(büyük ebeveyn) büyümek zorunda kalması toplumsal hayata adaptasyonunda sorunlara neden olabilmektedir. Çocuklar ya da ergenler aile içindeki parçalanmaktan utanç duyabilmekte, mutsuz ve umutsuz hissedebilmekte veya kendilerini suçlama davranışı gösterebilmektedir. Bu nedenle de bu duygu durumları yaşadıkları ortamdaki kişilerle, sosyal çevresiyle arkadaşları, öğretmenleri ile ilişkilerde bozulmalar ve okul başarısında negatif etkilerin ortaya çıkabildiğini olumsuz ilişki tarzını daha çok kullandıklarını düşünmekteyiz.

Yapılan bir çalışmada bizim sonuçlarımızla paralel olarak ergenlerin anneleri ile ilişkilerini algılama durumlarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalaması dağılımına bakıldığında, anne ilişkileri iyi olanların orta ve kötü olanlara göre besleyici ilişki tarzı ve onun açık ve saygılı ilişki tarzı ilişkisini, zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçekleri olan saygısız ve küçümseyici ilişki tarzı alt ölçeğinden daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup, bu puan farkları zehirleyici, saygısız ve küçümseyici alt ölçeklerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu bildirilmiştir [85].

Araştırmamızda kardeş sayısına göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları tek çocuk olanlarda eğitim öncesi $32,25 \pm 7,85$ eğitim sonrası $32,75 \pm 8,36$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $34,62 \pm 7,68$ olarak bulunmuştur. Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir. ($W= 0,866, p>0,05$).

Bir kardeşi olanlarda puan ortalamaları 2. ölçümde düşmüş, 3. Ölçümde hafif yükselmiştir. Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir (eğitim öncesi $36,15 \pm 5,27$ eğitim sonrası $33,15 \pm 8,60$ ve izlemde $34,53 \pm 6,51$ ($W= 0,949, p>0,05$)); iki

veya daha fazla kardeşi olanlarda ise eğitim öncesi $32,69\pm 7,66$ eğitim sonrası $33,46\pm 10,08$ ve izlemde $38,61\pm 7,14$ şeklinde yükseldiği ancak bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($W=0,726, p>0,05$).

Genel olarak ergenlerin psikoeğitimden yararlandıkları, bir kardeşi olanlarda besleyici ilişki tarzı puan ortalamasında eğitim sonrası düşüş olmakla, beraber eğitimden 6 hafta sonra puan ortalamasının yükseldiği, diğer ergenlerde ise 2. ve 3. ölçümlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamasının yükseldiği görülmektedir. Buradan bir kardeşi olanların besleyici ilişki tarzı puanlarının en yüksek olduğu ve eğitim sonrasında iki veya daha fazla kardeşe sahip olanlarının besleyici puan ortalamalarının diğer gruplara göre daha fazla yükseldiği görülmektedir ($p>0,05$).

Zehirleyici ilişki tarzı puanlarına bakıldığında ise; tek çocuk olanlarda eğitim öncesi $15,00\pm 11,36$ eğitim sonrası $10,50\pm 7,44$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $11,25\pm 8,06$ olarak tespit edilmiş, eğitimden sonra puan ortalamalarının düştüğü ancak bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($W=0,353, p>0,05$). Bir kardeşi olanlarda eğitim öncesi $12,15\pm 9,57$ eğitim sonrası $8,69\pm 6,40$ ve izlemde $8,23\pm 4,54$ olarak bulunmuş olup, puan farklarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($W=0,609, p>0,05$). İki veya daha fazla kardeşi olanlarda ise eğitim öncesi $10,07\pm 5,89$ olan puan ortalamasının eğitim sonrası $11,76\pm 4,79$ ve izlemde $8,46\pm 4,23$ olduğu, ancak bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($W=0,996, p>0,05$).

Bu bulgulara göre ergenlerin tamamının psikoeğitimden yararlandığı, 2. ve 3. ölçümlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamasının düştüğü tespit edilmiştir. Diğer yandan kardeşi olmayan ergenlerin başlangıçta zehirleyici ilişki tarzını daha çok kullandığı ancak eğitimin etkisinin gözlendiği söylenebilir. Bu sonuçlara göre parçalanmış aileye sahip ergenlerde kardeş desteğinin önemli olduğu söylenebilir. Çünkü kardeşi olanlar ve hatta daha fazla kardeşe sahip olanların olumlu ilişki tarzını daha fazla benimsediği gibi eğitimden de daha fazla yararlandığı vurgulanmaktadır.

Gül ve ark. yaptıkları çalışmalarında sosyo-demografik açıdan incelendiğinde cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu ve ailenin gelir durumuna göre ergenlerin algıladığı aile işlevselliği ve kişilerarası ilişkiler tarzında anlamlılık olduğunu; kardeş sayısı, aile yapısı ve ergenin üniversite eğitimi alırken yaşadığı yer ile anlamlılık olmadığını bildirmişlerdir

[147]. Beşer'in çalışmasında ergenlerin kardeş sayılarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalaması dağılımı incelendiğinde, birden fazla kardeşi olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçekleri olan açık ve saygılı ilişki tarzı alt ölçeklerinden, bir kardeşi olan ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçeği olan saygısız ve küçümseyici ilişki tarzı alt ölçeklerinden daha fazla puan almış olduğu bildirilmiştir ($p>0.05$). Tüm bu sonuçlar doğrultusunda; kardeşi olmayan ergenlerin iletişimde olumsuz ilişki tarzı olan zehirleyici, saygısız ve küçümseyici ilişki tarzını daha fazla kullandıkları söylemek mümkündür. Öte yandan bir kardeşe sahip olan ergenlerin ise olumlu ilişki tarzı olan besleyici, sayılı ve açık ilişki tarzını daha fazla kullandıklarını ve diğerlerine göre daha sosyal oldukları düşünülebilir.

Ergenlerin gelir düzeylerine göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği alt boyutlarından alınan puan ortalamaları incelendiğinde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları gelir düzeyi iyi olanlarda eğitim öncesi $37,83\pm 5,33$ eğitim sonrası $36,50\pm 6,45$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $35,50\pm 6,23$ olarak ($W=0,870$, $p>0.05$); gelir düzeyi orta olanlarda eğitim öncesi $31,85\pm 6,98$ eğitim sonrası $31,05\pm 10,00$ ve izlemde $36,85\pm 7,86$ ($W=0,985$, $p>0.05$) olarak bulunmuştur. Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Gelir düzeyi kötü olanlarda ise eğitim öncesi $31,00\pm 7,07$ eğitim sonrası $34,50\pm 3,53$ ve izlemde $32,50\pm 4,94$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,000$, $p<0.05$).

Gelir düzeyi orta olan öğrencilerin besleyici iletişim tarzı puan ortalamalarındaki artışa bakılarak eğitimden en fazla yararlanan grup olduğu göze çarpmaktadır. Gelir düzeyi iyi olanlarda eğitim sonrası ölçümlerde hafif düşme olurken, gelir düzeyi orta olanlarda besleyici ilişki tarzı puan ortalaması eğitim sonrası hafif düşmüş fakat altı hafta sonraki ölçümlerde yükselmiştir. Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Gelir düzeyi kötü olanlarda ise besleyici ilişki tarzı puan ortalaması eğitim sonrası yükselmiş ve 6 hafta sonraki ölçümde hafif düşüş olmuştur. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise gelir düzeyi iyi olanlarda eğitim öncesi $10,91\pm 9,75$ eğitim sonrası $9,66\pm 6,67$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $8,66\pm 6,95$ olarak ($W=0,891$, $p>0,05$); gelir düzeyi orta olanlarda eğitim öncesi $13,35\pm 8,45$ eğitim sonrası $11,05\pm 5,81$ ve izlemde $9,50\pm 4,69$ ($W=0,694$, $p>0,05$) bulunmuştur fakat bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Gelir düzeyi kötü olanlarda ise eğitim öncesi $5,50\pm 0,70$ eğitim sonrası $6,50\pm 6,36$

ve izlemde $6,50 \pm 0,70$ ($W=0,000$) olarak tespit edilmiştir. Bu istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$).

Görüldüğü üzere zehirleyici ilişki tarzı puanları gelir düzeyi iyi ve orta olan öğrencilerde giderek düşmekte ve gelir düzeyi kötü olanlarda ise yükselmektedir. Bu sonuçlara bakarak gelir düzeyi kötü olan ergenlerin diğerlerine göre duygusal sorunları ve davranış problemleri daha fazla yaşadıkları, kişilerarası iletişimde daha başarısız oldukları, güven problemleri yaşayabildikleri dolayısıyla gelir ve refah seviyesinin kişilerarası ilişkilere yansıdığı sonucu çıkarılabilir. Beşer tarafından yapılan çalışmada besleyici ilişki tarzı ve onun saygılı ilişki tarzı alt ölçeğinden orta gelir düzeyine sahip, açık ilişki tarzı alt ölçeğinden iyi gelir düzeyine sahip ergenlerin daha fazla puan almış olduğu bildirilmiştir. Aynı çalışmada zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçekleri olan küçümseyici ve saygısız ilişki tarzı ilişki tarzı alt ölçeğinden en yüksek puanı iyi gelir seviyesindeki ergenlerin almış olduğu saptanmıştır [85]. Tunç ve Kaygas'ın çalışmalarında ise gelir düzeyi yüksek olanların besleyici ilişki tarzı puanları düşük ve gelir düzeyi yüksek olanların zehirleyici ilişki tarzı puanları yüksek olarak tespit edilmiştir. kişiler arası ilişki tarzları ölçeğinin alt boyutlarından “zehirleyici ilişki tarzı” alt boyutundan elde edilen ortalamalar arasındaki anlamlı farkın yüksek gelir düzeyi algılayanlarla düşük ve orta gelir düzeyi algılayanlar arasında, yüksek gelir düzeyi algılayanlar yönünde olduğunu vurgulamışlardır [152].

Tümkiye ve arkadaşları çalışmalarında gelir düzeyine göre ergenlerin, zehirleyici ilişki tarzı alt ölçek puanları anlamlı bir şekilde farklılaştığını, farkın gelir düzeyi orta olanlardan kaynaklandığı ayrıca besleyici ilişki tarzları alt ölçeği ile toplam puanın gelir düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını belirtmişlerdir [150].

Bizim çalışmamızda ekonomik durumu iyi olanların besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları başlangıçta en yüksek seviyededir ve hem besleyici hem zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları düşmektedir. Ekonomik durumu iyi olanların besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları yükselirken zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları düşmüştür. Kötü olanların ise besleyici ve zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları yükselmiştir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz bu sonuçlar, ekonomik durumu iyi olan ergenlerin bu durumun farkında olduklarını, ekonomik seviyenin gücünü kullanarak kişilerarası ilişkilerine yansıtıklarını, gereksinimleri daha kolay karşılandığı için çevreleriyle iletişimde kendilerini daha rahat hissettiklerini düşündürmektedir. Gelir düzeyi arttıkça

bireylerin sosyokültürel seviyelerinin paralel olarak yükselmesi beklenir ancak bazı durumlarda yaşanan çevre, toplumsal yapı nedeniyle ekonomik refah yozlaşmayı da getirebilmektedir. Bu durumda duygu ve davranışlar negatif etkilenecek olumlu ilişki tarzı geliştirmekte zorlandıkları ve ergenlerin zehirleyici ilişki kurma tarzını benimsemelerine neden olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmamızda okul başarısı iyi olan ergenlerin ikinci ve üçüncü ölçümlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının giderek arttığı görülmektedir (Eğitim öncesi 34,62±5,71 eğitim sonrası 35,50±7,31 izlem 36,62±6,46). Okul başarısı orta olan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde azalıp, üçüncü ölçümde artmaktadır. (Eğitim öncesi 33,92±7,31 eğitim sonrası 31,28±10,29 izlem 37,85±6,78). Okul başarısı kötü olanlarda ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi 31,00±10,80 eğitim sonrası 30,50±9,25 izlem 28,00±6,63). Ölçümlerde oluşan puan farkları ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (Okul Başarısı iyi olanlarda $W=0,951$, $p>0,05$, okul başarısı orta olanlarda $W= 0,967$, $p>0,05$ ve kötü olanlarda $W=0,405$ $p>0,05$).

Okul başarısı iyi ve orta olan öğrencilerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının başlangıçta okul başarısı kötü olanlardan yüksek çıkması ve eğitim sonrası ölçümlerde okul başarısı iyi ve orta olanlarda yükselme görülürken, kötü olanlarda düşme olmasının öğrencilerin eğitimlerden faydalanma oranının okuldaki diğer derslere karşı gösterdikleri ilgi ve başarıyla paralel olduğunu düşündürmektedir. Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında okul başarısı iyi olan ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde hafifçe artarken (Eğitim öncesi 9,75 ±4,85 eğitim sonrası 10,06±5,49 izlem 11,00±4,45) ($W= 0,972$, $p>0,05$). Okul başarısı orta ve kötü olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek azalmaktadır (Okul başarısı orta olan eğitim öncesi 13,71 ±11,74 eğitim sonrası 9,35±6,66 izlem 6,57±5,76) ($W= 0,637$, $p>0,05$) (Okul başarısı kötü olan eğitim öncesi 15,25 ±8,77 eğitim sonrası 14,50±5,91 izlem 9,75±5,56 $W=0,395$, $p>0,05$). Cheung yapmış olduğu çalışmada yüksek benlik imgesi puanına sahip öğrencilerin okul başarılarını, düşük ve orta düzeyde benlik imgesi puanına sahip öğrencilerin okul başarılarından anlamlı şekilde yüksek bulmuştur [159]. Ayrıca Yıldırım'ın araştırmasında okul başarısı ile benlik imgesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu bildirilmiştir. Benlik imgesi ergenlikte önemli bir kavramdır. Bireyin öz varlığını, kendiliğini ifade eder ve yaşadığı çevreden dinamik bir

şekilde etkiler alır ve etrafındakilerle kurduğu ilişkilere de yansır [160]. Bizim çalışmamızda okul başarısı kötü olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının iyi olanlara göre düşük olması, zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının ise yüksek olması araştırmacıların sonuçlarını doğrular niteliktedir ($W=0,405$ $p>0,05$ ve $W=0,395$, $p>0,05$).

Anne eğitim seviyesine göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları annesi ilkokul mezunu olanlarda eğitim öncesi $31,50\pm 5,80$ eğitim sonrası $30,75\pm 11,47$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $41,25\pm 8,99$ olarak ($W=0,402$, $p>0,05$); annesi ortaokul mezunlarında eğitim öncesi $35,33\pm 10,06$ eğitim sonrası $33,33\pm 5,68$ ve izlemde $32,00\pm 5,19$; ($W=0,882$, $p>0,05$) olarak; annesi lise mezunlarında eğitim öncesi $33,00\pm 4,57$ eğitim sonrası $32,25\pm 9,63$ ve izlemde $36,00\pm 6,39$ olarak, ($W=0,878$, $p>0,05$) ve annesi üniversite mezunlarında ise eğitim öncesi $34,57\pm 8,53$ eğitim sonrası $33,57\pm 8,15$ ve izlemde $34,78\pm 6,78$. ($W=0,531$, $p>0,05$); olarak tespit edilmiştir. Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Görüldüğü üzere annesi ilkokul mezunu olanlarda besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları en düşük ve ortaokul mezunlarında daha yüksektir. Eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde ise eğitimden en çok faydalanan grubun annesi ilkokul mezunu olan grup olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

Ekinci ve arkadaşları çalışmalarında öğrencilerin besleyici ilişki tarzı alt boyut puan ortalaması ile anne eğitim durumu arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu tespit etmişlerdir [151].

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise annesi ilkokul mezunu olanlarda zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,00\pm 5,09$ eğitim sonrası $10,75\pm 7,58$ izlem $8,25\pm 4,11$) ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. ($W=0,417$, $p>0,05$). Annesi ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $7,33\pm 4,04$ eğitim sonrası $10,00\pm 5,29$ izlem $8,00\pm 0,00$) ($W=0,852$, $p>0,05$). Annesi lise mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $14,08\pm 8,79$ eğitim sonrası $10,25\pm 4,97$ izlem $10,66\pm 5,97$) ($W=0,483$, $p>0,05$).

Annesi üniversite mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $13,07 \pm 10,00$ eğitim sonrası $10,78 \pm 7,12$ izlem $8,50 \pm 5,88$) ($W= 0,752$, $p>0,05$). Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise başlangıçta annesi lise mezunu olanlarda en yüksek olduğu ve eğitimden en fazla faydalanan grubun annesi lise ve üniversite mezunu olanlar olduğu gözlenmiştir. Ancak bu istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu bulgulara göre; parçalanmış ailede yaşasa da ergenin anne eğitim durumunun önemli olduğu vurgulanmaktadır. Gül ve ark. çalışmaları bizim araştırmamızla benzer sonuçları göstermektedir. Ebeveyn eğitim durumunun kişilerarası ilişki tarzlarını etkilemediğini bildirmişlerdir [147]. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında farklı sonuçlara rastlamak mümkündür. Örneğin yapılan başka bir çalışmada annenin eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklar tarafından aile ilişkilerinin daha sağlıklı algılandığı belirtilmiştir[161]. Ebeveynlerin eğitim düzeyinin aile içinde anne baba tutumlarını ve dolayısıyla aile işlevlerini etkileyebileceği düşünülebilir. Aynı şekilde Çam ve Karaaslan'ın çalışmalarında annenin eğitim düzeyinin kişilerarası ilişki tarzları puan ortalamalarını etkilediği bildirilmiştir [162]. Anne eğitim seviyesindeki artışın anne ve çocuk arasındaki ilişkiye yansımaları, güvenli bağlanmanın gerçekleşmesine yardımcı olması ve bu noktadan hareketle çocuk ve ergenlerin daha özgüvenli yetişmesine bu durumun da sosyal hayatta kurdukları ilişkilere yansımalarına neden olduğu düşünülürse bizim çalışmamızda sonuçların anne eğitim seviyesinden beklenen ölçüde etkilenmemesi denek sayımızın azlığından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Baba eğitim seviyesine göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları babası ilköğretim mezunu ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir ve bu istatistiksel olarak anlamlıdır. (Eğitim öncesi $27,50 \pm 2,12$, eğitim sonrası $33,50 \pm 2,12$ izlem $34,50 \pm 7,77$) ($W=0,00$, $p<0,05$).

Babası ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükseldiği, ancak bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığını tespit edilmiştir (Eğitim öncesi $34,50 \pm 5,78$ eğitim sonrası $33,66 \pm 12,33$ izlem $42,00 \pm 7,39$) ($W=0,556$, $p>0,05$). Babası lise mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümler giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $38,45 \pm 5,97$ eğitim sonrası $35,90 \pm 8,59$ izlem $35,54 \pm 7,24$). ($W=0,904$, $p>0,05$). Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Babası üniversite mezunu olan ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde

yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,00 \pm 6,69$ eğitim sonrası $30,69 \pm 8,69$ izlem $33,00 \pm 5,46$). Ancak bu puan değişimleri ($W=0,676$, $p>0,05$) bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir. Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise; babası ilkokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde dikkate değer şekilde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir ve bu durum istatistiksel olarak anlamlıdır. (Eğitim öncesi $7,00 \pm 1,41$ eğitim sonrası $14,00 \pm 4,24$ izlem $10,00 \pm 4,24$) ($W=0,00$, $p<0,05$). Babası ortaokul mezunu olan ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $12,83 \pm 6,36$ eğitim sonrası $13,50 \pm 2,34$ izlem $10,16 \pm 5,70$) ($W=0,916$, $p>0,05$) bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Babası lise mezunu olan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $10,72 \pm 9,46$ eğitim sonrası $9,81 \pm 6,16$ izlem $7,27 \pm 3,31$) ($W=0,529$, $p>0,05$) bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Babası üniversite mezunu olan ergenlerde ise ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $14,07 \pm 10,19$ eğitim sonrası $9,07 \pm 7,38$ izlem $10,15 \pm 7,12$) ($W=0,483$, $p>0,05$) bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlara göre başlangıçta baba eğitim seviyesi ilkokul olanların besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları en düşük, babası üniversite mezunu olanların ise zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları en yüksek olduğu saptanmıştır.

Erdoğan araştırmasında babanın eğitim düzeyi düşükçe çocukların saldırgan davranışlar gösterme eğilimi artmaktayken, babanın eğitim düzeyi ile çocukların aile ilişkilerini algılamaları arasında gruplara göre oluşan farklılık ise anlamlı bulunmadığını bildirmiştir [161].

Ekinci ve arkadaşlarının çalışmasında öğrencilerin babalarının eğitim durumları ile kişilerarası ilişkiler ölçeğinin besleyici ve zehirleyici tarz alt ölçek puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır [151].

Beşer araştırmasında ergenlerin babalarının eğitim durumlarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalaması dağılımı incelendiğinde besleyici ilişki tarzı ölçeğinden babası ilköğretim mezunu olan ergenlerin daha fazla puan almış olduğu saptanmıştır. Zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçekleri olan küçümseyici ve saygısız ilişki tarzı ilişki tarzı alt ölçeğinden babası üniversite mezunu olan ergenlerin daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [85].

Anne babanın eğitim seviyesi, bu kişilerin kurduğu ailenin bütünlüğünü, onların yaşama bakış açısı ve sosyo kültürel ve sosyo ekonomik düzeylerini, mesleklerini doğrudan etkileyeceği için, bu faktörler çocuk yetiştirme tarzlarına yansiyacak ve çocuğun bilişsel duyuşsal işlevlerini etkileyecektir. Bu nedenle anne-babanın eğitim düzeyi düşük olduğu veya yaşanan sorunlar nedeniyle ailenin parçalandığı bir ortamda büyüyen ergenle anne-babasının eğitim düzeyi yüksek olduğu olumlu ilişki tarzlarının kullanıldığı destekleyici bir ortamda büyüyen ergenler arasında sosyal olarak ilişki kurma biçimlerinde, olayları algılama değerlendirme ve biçimlerinde farklılık olacağı söylenebilir.

Çalışmamıza katılan ergenlerin anne mesleğine göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında annesi ev hanımı olanların besleyici ilişki tarzı puanları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde önemli derecede artmaktadır. (Eğitim öncesi 34,40 ±5,96 eğitim sonrası 32,90±8,46 izlem 37,50±6,78). (W=0,862, p>0,05) Annesi memur olanlarda ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek artmaktadır (Eğitim öncesi 33,00 ±7,12 eğitim sonrası 33,23±8,79 izlem 37,23±5,97) (W=0,987, p>0,05) Annesi çiftçi, serbest meslek veya işçi olanlarda ise ikinci ölçümde azalır üçüncü ölçümde hafice artmaktadır. (Eğitim öncesi 34,54 ±7,92 eğitim sonrası 33,36±10,13 izlem 33,54±8,46) (W=0,579, p>0,05). Çalışmamızın bulgularına göre annesi ev hanımı ve memur olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitimler sonrasında annesi çiftçi, serbest meslek veya işçi olanlara göre daha fazla yükselmiştir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise annesi ev hanımı olanların zehirleyici ikinci ölçümde artarken, üçüncü ölçümde önemli derecede azalmaktadır. Bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir (Eğitim öncesi 7,80±4,23 eğitim sonrası 11,30±5,16 izlem 8,80±3,96).(W=0,825, p>0,05).

Annesi memur olanlarda ikinci ölçümde önemli derecede azalırken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir ve bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlıdır (Eğitim öncesi 14,46±9,17 eğitim sonrası 8,15±4,57 izlem 8,38±6,11).)(W=0,269, p<0,05).

Diğer grupta ise ikinci ve üçüncü ölçümde giderek azalmaktadır. Bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir (Annesi çiftçi, serbest meslek sahibi veya işçi olanlarda eğitim öncesi 13,00±10,49 eğitim sonrası 11,90±7,93 izlem 10,00±6,03) (W=0,802, p>0,05).

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise annesi çalışan gruptaki ergenlerin annesi ev hanımı olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilirken eğitimden annesi çalışan ergenlerin daha fazla faydalandığı görülmüştür.

Çalışmamızda annesi çalışanların besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının ev hanımı olanlara göre nispeten düşük olması bulunmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0.05$). Bir ergen için annenin daha ulaşılabilir olması nedeniyle gerçekleştiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda parçalanmış bir aile yapısında üstelik annenin çalışıyor olması nedeniyle ergenlerin daha fazla yalnızlık hissedebilecekleri ve bu durumun onların sosyal ilişkilerine yansiyebileceğini düşündürmektedir. Bizim çalışmamızdan farklı olarak yapılan bir çalışmada ergenlerin annelerinin mesleklerine göre; kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalaması dağılımı incelendiğinde, besleyici ilişki tarzı ve zehirleyici ilişki tarzı ölçeğinden annesi işçi-memur olan diğerlerine göre daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup, bu puan farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur [85].

Babası memur olan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise ikinci ölçümde azalmakta üçüncü ölçümde artmakta olduğu görülmektedir (Eğitim öncesi $32,55\pm 7,29$ eğitim sonrası $31,88\pm 9,46$ izlem $34,77\pm 4,73$), ($W=0,464$, $p>0,05$); babası işçi olanlarda ikinci ölçümde azalmakta üçüncü ölçümde hafifçe artmaktadır (Eğitim öncesi $33,80\pm 7,75$ eğitim sonrası $30,20\pm 6,30$ izlem $31,00\pm 6,20$) ($W=0,435$, $p>0,05$); babası serbest meslek sahibi olanlarda ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek artmaktadır. (Eğitim öncesi $34,20\pm 5,78$ eğitim sonrası $36,00\pm 7,48$ izlem $37,10\pm 7,54$) ($W=0,664$, $p>0,05$);

Geri kalan grupta ise ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde önemli ölçüde yükselmektedir (Eğitim öncesi $34,90\pm 8,03$ eğitim sonrası $33,00\pm 10,96$ izlem $38,90\pm 8,07$) ($W=0,751$, $p>0,05$).

Baba mesleğine göre ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise babası memur olanlarda ikinci ölçümde önemli derecede azalmakta üçüncü ölçümde hafifçe artmaktadır (Eğitim öncesi $12,66\pm 10,60$ eğitim sonrası $6,77\pm 4,96$ izlem $7,22\pm 6,28$), ($W=0,218$, $p<0,05$). Babası işçi olanlarda ikinci ve ölçümlerde giderek azalmaktadır (Eğitim öncesi $14,80\pm 13,46$ eğitim sonrası $14,00\pm 6,20$ izlem $9,80\pm 6,90$) ($W=0,573$, $p>0,05$). Babası serbest meslek sahibi olanlarda ikinci ölçümde hafifçe yükselirken üçüncü ölçümde önemli derecede azalmaktadır (Eğitim öncesi $12,50\pm 7,04$

eğitim sonrası $12,60\pm6,18$ izlem $10,60\pm4,83$). ($W=0,646$, $p>0,05$). Geri kalan grupta ise ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $9,60\pm6,38$ eğitim sonrası $9,30\pm5,57$ izlem $8,70\pm4,66$) ($W=0,661$, $p>0,05$).

Çalışma sonuçlarımız besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının başlangıçta babası serbest meslek sahibi olanlarda daha yüksek olduğunu ve eğitimden babası memur ve serbest olarak çalışanların daha fazla yararlandığını göstermiştir. Ancak bu sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

Baba figürü bir ergenin hayatında önemlidir. Toplumsal yapıda babaların evin ekonomik geçimini sağlamakla ilgili yükümlülüğü olduğu bilinen bir gerçektir. Parçalanmamış bütün bir aile yapısında babanın ona atfedilen görev ve sorumlulukları düzgün bir şekilde yerine getiriyor olması ergen bir çocuk için önemli bir güven kaynağı olmakla beraber tüm sosyal ilişkilerine de yansıyor olacağını düşündürmektedir. Beşer'in çalışmasında ergenlerin babalarının mesleğine göre kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalamasının dağılımı incelendiğinde, besleyici ilişki tarzı ölçeğinden babası memur olan, ergenlerin daha fazla puan almış olduğu saptanmıştır. Zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçeği olan küçümseyici ilişki tarzı alt ölçeğinden babası memur olan, ergenlerin daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı bildirilmiştir [85].

Araştırmamızda besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları aile içi ilişkilerini çok iyi tanımlayan öğrencilerin eğitim öncesi $39,11\pm5,13$ eğitim sonrası $38,44\pm5,45$ izlem $37,11\pm8,08$ ($W=0,406$, $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aile içi ilişkilerini iyi tanımlayan öğrencilerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $35,41\pm5,08$ eğitim sonrası $35,91\pm6,43$ izlem $35,83\pm5,62$ ($W=0,772$, $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aile ilişkilerini orta olarak tanımlayan öğrencilerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $29,87\pm4,73$ eğitim sonrası $29,37\pm9,24$ izlem $36,75\pm8,74$ ($W=0,977$, $p>0,05$) ve bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Aile içi ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları Eğitim öncesi $27,40\pm8,82$ eğitim sonrası $23,20\pm9,44$ izlem $34,00\pm7,51$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,677$, $p>0,05$) ve bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Görüldüğü gibi başlangıçta besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları aile içi ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan grupta en yüksek bulunmuştur. Eğitim sonrası puan ortalamalarına bakıldığında ise eğitimden en çok faydalanan grubun aile içi ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenler olduğu görülmektedir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise aile içi ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puanları ikinci ölçümde yükselmekte ve üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $8,44 \pm 5,22$ eğitim sonrası $9,33 \pm 5,85$ izlem $7,55 \pm 4,00$) ($W=0,832$, $p>0,05$). Bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aile içi ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $10,33 \pm 9,34$ eğitim sonrası $10,08 \pm 7,05$ izlem $9,16 \pm 6,99$. ($W=0,840$, $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aile içi ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $12,50 \pm 7,07$ eğitim sonrası $10,75 \pm 5,99$ izlem $10,25 \pm 4,59$) ($W=0,998$, $p>0,05$). Bu puan farkları ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aile içi ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde Zehirleyici İlişki tarzı puan ortalamaları giderek düşmektedir (Eğitim öncesi $21,80 \pm 9,78$ eğitim sonrası $11,80 \pm 5,58$ izlem $9,40 \pm 5,59$) ($W=0,148$, $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları incelendiğinde de aile içi ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde diğer gruplara göre daha düşük olduğu ancak tüm gruplarda eğitimden sonra dikkate değer şekilde düşme olduğu saptanmakla beraber bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgumuzu destekler nitelikte Kesici'nin yaptığı bir araştırmada altı yedi ve sekizinci sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin ailelerinin ilgisizliği, kuşak çatışması, anne baba kavgası, parçalanmış aileye sahip olma, kardeş kıskançlığı gibi nedenlerden dolayı rehberlik ve danışmaya gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Görüldüğü gibi parçalanmış aileye sahip olmak hayatlarında türlü sorunlar yaşamalarına, çevreleriyle iletişimlerinin de bozulmasına yol açmaktadır [163]. Ergenlerin desteklenecekleri, koşulsuz sevicecekleri huzurlu bir aile ortamına ihtiyacı vardır.

Araştırmamızda arkadaş ilişkisine göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği alt boyutlarından besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları incelendiğinde; arkadaş ilişkisi çok iyi olan grupta

besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $37,84\pm 5,19$ eğitim sonrası $37,61\pm 6,83$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $37,23\pm 7,08$ olarak bulunmuş olup, puan farklarının anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($W=0,646$, $p>0,05$). Arkadaş ilişkisi iyi olan grupta besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $31,40\pm 5,83$ eğitim sonrası $29,60\pm 7,89$ ve izlemde $35,30\pm 7,54$; ($W=0,627$, $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı değildir. Arkadaş ilişkisi orta olan grupta ise besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $31,54\pm 7,87$ eğitim sonrası $31,18\pm 10,25$ ve izlemde $35,54\pm 7,25$ olarak tespit edilmiştir. Ancak puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir. ($W=0,989$, $p>0,05$).

Sonuçlarımıza göre besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları arkadaş ilişkilerinin çok iyi olduğunu ifade eden ergenlerde en yüksek çıkmıştır. Besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek hafifçe düşüş gösterse bile eğitimler sonrasında yine de diğer gruplardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla arkadaş ilişkisi çok iyi olduğunu ifade eden grupta olumlu besleyici ilişki tarzının daha iyi kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Arkadaş ilişkisi iyi ve orta olanların ise eğitimlerden arkadaş ilişkisi çok iyi olanlara göre daha fazla yararlandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bireylerin arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurabilmeleri için dışadönük olmaları, açık ve saygılı biçimde karşısındakinin özelliklerine ve ihtiyaçlarına duyarlı olabilecekleri bu sebeple de besleyici ilişki tarzını kullanabilecekleri düşünülmektedir. Öğrencilerin sahip olduğu iletişim becerilerinin olumlu olması kişilerarası ilişkilerdeki etkililiğinde artışa sebep olabilir. Literatür, bizim çalışmamızı destekler şekilde kişilerarası ilişkilerde becerileri iyi olan besleyici tarzı kullanan gençlerin akranları ile ilişki kurma olanaklarının daha fazla olduğu ve böylece sosyal davranışlarının zengin olduğu belirtilmektedir [162].

Karaaslan ve Çam'ın çalışmalarında öğrencilerin kişilerarası ilişkiler ölçeği besleyici ve bunun açık ve saygılı alt boyut puanları ile girişkenlik puanları arasında istatistiksel olarak oldukça yüksek korelasyonlar saptanmıştır. Besleyici ilişki kuran öğrencilerin bu tarzlarının girişken olmalarına ve çevreleriyle iyi ilişkiler kurmalarına neden olduğu bildirilmiştir. Buna karşın, zehirleyici ilişki kurma tarzı ile girişkenlik arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmamıştır [156].

Karabacak ve Topkaya'nın çalışmasında kişilerarası ilişki tarzlarının besleyici alt boyutu ile kişilik özelliklerinin yaşantıya açıklık, yumuşak başlılık, dışadönüklük ve özdenetim alt boyutları arasında düşük ile orta düzeyde değişen pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu bildirilmiştir [164].

Çalışmamızda arkadaş ilişkisi çok iyi olan grupta zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında eğitim öncesi $12,84 \pm 9,71$ eğitim sonrası $10,76 \pm 6,24$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $9,30 \pm 5,25$ olarak; ($W=0,775$, $p>0,05$). Arkadaş ilişkisi iyi olan grupta zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $9,00 \pm 4,98$ eğitim sonrası $8,90 \pm 6,78$ ve izlemde $7,70 \pm 4,57$; ($W=0,821$, $p>0,05$). Arkadaş ilişkisi orta olan grupta ise zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $13,81 \pm 10,24$ eğitim sonrası $11,00 \pm 5,54$ ve izlemde $9,90 \pm 6,51$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,233$, $p<0,05$). Bu sonuçlara göre arkadaş ilişkisini orta olarak tanımlayan grubun diğerlerine göre olumsuz ilişki tarzı kullanmakta olduğu ve eğitimler sonrasında zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının düştüğünü ve bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yanı sıra diğer gruplarda da eğitimin yararlı olduğu ve zehirleyici ilişki tarzı puanlarının düştüğü söylenebilmektedir. Bu sonuçlar literatürü destekler nitelikte ergenlik döneminin doğası gereği yavaş yavaş aileden bağımsızlaşırken arkadaşlarıyla beraber olmaya başlamanın olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirmeleri üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir.

Ergenlerin öğretmen ilişkilerini tanımlama durumuna göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında; öğretmenleriyle ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde yükselmekte ve üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi $38,75 \pm 4,30$ eğitim sonrası $39,50 \pm 5,20$ izlem $38,50 \pm 6,27$). Ancak puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,499$, $p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $33,66 \pm 5,53$ eğitim sonrası $32,66 \pm 8,21$ izlem $37,58 \pm 6,63$). Ancak puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,879$, $p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $33,09 \pm 7,00$ eğitim sonrası $32,36 \pm 9,10$ izlem $34,54 \pm 7,73$). Ancak puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,716$, $p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerde de aynı şekilde

besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi 25,00±9,64 eğitim sonrası 21,33±6,65 izlem 29,66±6,50). Ancak bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,05$, $p>0,05$).

Bulgularımıza göre öğretmenleriyle ilişkisini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları başlangıçta en yüksektir. Bu onların olumlu ilişki tarzı kurduklarını ancak bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı göstermektedir. ($p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkisi iyi, orta ve kötü olanlar ise eğrimlerden daha fazla faydalanmışlardır ($p>0,05$).

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ise öğretmenleriyle ilişkilerini çok iyi olarak tanımlayan ergenlerde ikinci ölçümde yükselirken üçüncü ölçümde düşmektedir (Eğitim öncesi 8,50±5,07 eğitim sonrası 9,37±4,83 izlem 9,25±3,99) ($W=0,811$, $p>0,05$) ve bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Öğretmenleriyle ilişkilerini iyi olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi 11,08±9,76 eğitim sonrası 8,41±6,11 izlem 8,83±6,39). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,583$, $p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkilerini orta olarak tanımlayan ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi 11,36±5,39 eğitim sonrası 10,81±6,07 izlem 7,36±3,88). Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,839$, $p>0,05$). Öğretmenleriyle ilişkilerini kötü olarak tanımlayan ergenlerin de aynı şekilde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir (Eğitim öncesi 27,66±9,29 eğitim sonrası 18,33±3,78 izlem 15,33±7,37). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,562$, $p>0,05$).

Sonuçlara bakıldığında öğretmenleriyle ilişkisi kötü olan ergenlerin başlangıçta zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları diğer gruba oranla oldukça yüksek olduğu eğitimler sonrasında düşme olmasına rağmen bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Okul tüm öğrenciler için ve özellikle ergenler için yeni bilgilerin öğrenildiği, akranlarıyla ve öğretmenleriyle birlikte iletişim becerilerini de geliştirildiği en önemli sosyal ortamdır. Okullar planlı programlı olarak eğitim faaliyetlerinin sürdürüldüğü, yönetsel bir otoritenin olduğu ancak çocukların bağımsızlaşmasına olanak sağlayan önemli bir

çevredir. Bu anlamda okul ortamı aslında toplumsal hayatın küçük bir modelidir. Ebeveynlerden sonra çocuk ve ergenlerin hayatında en önemli rol modeli olacak kişiler öğretmenlerdir. Ergenlerle ilişkilerini sağlıklı şekilde kuran ve yürüten öğretmenler öğrencilerini sevgiyle desteklemeli, yeri geldiğinde onlarla arkadaş olabilmeli ve yeri geldiğinde de rehberlik ederek yavaş yavaş gelişmesine katkı sağlamalıdır. Çalışmamız sonuçlarında öğretmenleriyle ilişkisi çok iyi olan grubun olumlu ilişki tarzına sahip olmaları literatürü destekler niteliktedir.

Ergenlerin sorunlarını kiminle paylaştığına göre, kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalamaları incelendiğinde; sorunlarını kardeşleriyle paylaştığını söyleyen grupta besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $35,50 \pm 7,10$ iken eğitim sonrası $32,40 \pm 10,57$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $38,20 \pm 7,43$ olarak bulunmuştur. Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,957$, $p>0,05$). Annesiyle paylaştığını söyleyen grupta besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $39,00 \pm 4,89$ eğitim sonrası $38,00 \pm 2,82$ ve izlemde $34,00 \pm 7,90$ 'dir ve puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,129$, $p>0,05$). Babasıyla paylaştığını söyleyenlerde ise besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $36,33 \pm 4,16$ eğitim sonrası $40,66 \pm 7,50$ ve izlemde $40,66 \pm 6,65$ olarak tespit edilmiştir. Ve puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,421$, $p>0,05$). Sorunlarını yakın akrabalarından birisiyle paylaştığını belirten ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir. (Eğitim öncesi $30,00 \pm 4,58$ eğitim sonrası $32,33 \pm 3,05$ izlem $38,00 \pm 4,35$). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,291$, $p>0,05$). Sorunlarını arkadaşlarıyla paylaştığını belirten ergenlerde ise besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde yükselmektedir (Eğitim öncesi $31,07 \pm 7,22$, eğitim sonrası $30,38 \pm 9,29$ izlem $33,84 \pm 6,99$). Ancak puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,916$, $p>0,05$).

Görüldüğü üzere besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesinde sorunlarını annesiyle paylaştığını söyleyen ergenlerde daha yüksek iken eğitimden en fazla yararlanan grubun ise sorunlarını babasıyla paylaştığını belirten ergenlerde olduğu izlem ölçümündeki puanlardan anlaşılmaktadır. Ancak bu durum istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Uzmanlar ailenin çocukların eğitiminde, kimlik kazanmasında, olumlu kişilik yapısının oluşmasında büyük etkisinin olduğu vurgulamaktadır. İyi ya da kötü duyguların düşüncelerin paylaşıldığı, ergenin gelişimine ve bağımsızlığını kazanmasına

yardım edildiği, saf sevginin sunulduğu aile yapısı oldukça önemlidir. Sorunlarını anne ve babayla paylaşan ergenlerin puan ortalamalarının yüksek olması anne ve babanın olumlu rol modeli olabileceğinden kaynaklandığını, parçalanmış aile bile olsa anne ya da babayla kurulan bu ilişkide güven duydukları, sorunlar karşısında daha kesin ve güvenli çözüm yollarına kavuştuklarını anne ya da baba ile saygı ve sevgi çerçevesinde iletişim kurabildiklerini düşündürmektedir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise; kardeşleriyle paylaşanlarda eğitim öncesi $11,00 \pm 10,34$ eğitim sonrası $9,50 \pm 5,35$ ve eğitimden altı hafta sonraki izlem ölçümünde $8,60 \pm 3,86$ olarak bulunmakla birlikte puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur ($W=0,548$, $p>0,05$). Sorunlarını annesiyle paylaştığını söyleyen grupta Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına eğitim öncesi $8,20 \pm 2,94$ eğitim sonrası $9,00 \pm 7,87$ ve izlemde $6,20 \pm 1,48$ olarak bulunmuş ($W=0,135$, $p>0,05$); babasıyla paylaştığını söyleyenlerde ise eğitim öncesi $6,33 \pm 4,93$ eğitim sonrası $4,00 \pm 2,64$ ve izlemde $4,33 \pm 3,21$ olarak tespit edilmiştir ($W=0,035$, $p>0,05$). Aynı şekilde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında da sorunlarını anne ve babayla paylaşan ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarının eğitim öncesinde düşük olduğu ve bu grupların puanlarının eğitim sonrası ölçümlerde giderek düştüğü yani eğitimin etkinliğinin gözlemlendiği ancak bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Bizim çalışmamızdan farklı şekilde Beşer'in çalışmasında ergenlerin sorunlarını paylaşma durumlarına göre kişilerarası ilişkiler ölçeği puan ortalaması incelendiğinde, sorunlarını kardeş-arkadaşları ile paylaşan ergenlerin besleyici ilişki tarzı ve onun saygılı ve açık ilişki tarzı ilişki tarzı alt ölçeklerinden daha fazla puan almış olduğu saptanmıştır. Zehirleyici ilişki tarzı ve onun alt ölçekleri olan saygısız ve küçümseyici ilişki tarzı alt ölçeğinden yine sorunlarını kardeş-arkadaşları ile paylaşan ergenlerin daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup, bu puan farkının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur [85]. Bu farklılığın Beşer'in çalışmasındaki ergenlerin suça yatkın ergenler olması ve bizim çalışmamızda örneklem grubundaki öğrencilerin parçalanmış aileye sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmüştür.

Kişilerarası ilişki tarzları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye bakılan bir başka çalışmada aile işlevleri ölçeğinin tüm alt boyutları ile saygılı ve açık ilişki tarzının oluşturduğu

besleyen ilişki tarzı arasında istatistiksel olarak anlamlı, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzlarının oluşturduğu ketleyen ilişki tarzı arasında anlamlı pozitif ilişkiler saptandığı bildirilmiştir. Araştırmada genel aile işlevselliğinin ergenlerin kişilerarası ilişki tarzlarını anlamlı düzeyde açıkladığı belirlendi. Bu çalışma fonksiyonel aile yapısının ergenlerin kullandığı iletişim tarzları üzerinde ne kadar etkili olduğunu belirtmesi açısından bizim çalışmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir [147].

Araştırmamızda besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları geleceğe ümitle bakan ergenlerde eğitim öncesi $35,16 \pm 5,43$ iken ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek yükselmektedir eğitim sonrası $35,33 \pm 7,24$ ve eğitimden altı hafta sonra $37,83 \pm 6,72$ olarak bulunmuştur. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,832$ $p>0,05$). Gelecekle ilgili umarsız hisseden ergenlerde besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları ikinci ölçümde düşerken üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir (Eğitim öncesi $35,14 \pm 7,01$ eğitim sonrası $31,71 \pm 10,60$ eğitimden altı hafta sonra $37,14 \pm 6,49$). Bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,403$, $p>0,05$). Gelecekte ümitsiz olduğunu belirtenlerde ise besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $30,44 \pm 8,88$ iken ikinci ölçümde düşmekte ve üçüncü ölçümde hafifçe yükselmektedir (eğitim sonrası $30,00 \pm 10,27$ izlem $31,88 \pm 7,28$). Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,571$, $p>0,05$).

Çalışmamızda verilen eğitimlerin tüm gruplarda besleyici ilişki tarzı puan ortalamalarını artırdığını ancak bunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ayrıca gelecekte ümitsiz olduğunu bildiren ergenlerin puanlarının diğerlerine göre düşük olması onların hayata bakış açılarının, kaygı ve endişelerinin sosyal hayattaki ilişki tarzları üzerinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Literatürde ergenlik dönemindeki gençlere gelecekle ilgili umutlu olma, azimli olma ve gayret etme çabalarını destekleyici bir aile tutumunun öneminden bahsedilmektedir [165].

Yılmaz ve Yalçın'ın çalışmasında parçalanmış aileye sahip ergenlerin gelecekle ilgili Beklentileri ele alınmış ve ergen gelecek beklenti ölçeği geneli puanları ile ölçeğin tüm alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlara sahip olduğu saptanmıştır [166].

Parçalanmış aileye sahip ergenlerin hayatlarının en önemli dönemlerinde olumsuz deneyimler yaşamalarının, aile içi huzursuzluklara maruz kalmalarının, ailenin

dağılmasının, anne, baba veya her ikisinin birden yokluğunun, yaşadığı yerin veya birlikte yaşadığı kişilerin değişmesinin onların gelecekle ilgili plan yapmalarına engel olduğunu veya gelecekte ümitsiz olduklarını düşündürmektedir.

Zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise; geleceğe ümitle bakan ergenlerde eğitim öncesi $10,00 \pm 8,39$ iken, eğitim sonrası $8,55 \pm 5,91$ ve eğitimden altı hafta sonra $8,22 \pm 5,29$ olarak bulunmuştur. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,851$, $p>0,05$). Gelecekle ilgili umarsız hisseden ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $11,57 \pm 12,28$ iken, eğitim sonrası $9,14 \pm 6,20$ ve eğitimden altı hafta sonra $7,71 \pm 4,57$ olarak tespit edilmiştir ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,506$, $p>0,05$). Gelecekte ümitsiz olduğunu belirten ergenlerde zehirleyici ilişki tarzı puan ortalamaları eğitim öncesi $16,44 \pm 4,82$ iken eğitim sonrası $14,66 \pm 4,44$ ve eğitimden altı hafta sonra ise $11,66 \pm 5,93$ olarak bulunmuştur ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($W=0,993$, $p>0,05$).

Zehirleyici İlişki tarzı puan ortalamalarına bakıldığında ise katılan tüm ergenlerin zehirleyici ilişki tarzı puanları ikinci ve üçüncü ölçümlerde giderek düşmektedir bu durum eğitimlerin tüm gruplarda işe yaradığını göstermektedir. Ancak bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$). Gelecekte ümitsiz olanların yaşadıkları duygusal bunalımların onların zehirleyici ilişki tarzı puanlarının yüksek çıkmasına ve olumsuz ilişkiler kumalarına neden olduğunu düşündürmektedir.

6. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmamıza katılan ergenlerin %41,2'si orta ergenlik döneminde, %58,8'i erkek, %82,4'ü Niğde il merkezinde % 67,6'sı annesiyle birlikte, %53,5'i tek çocuk olarak tespit edilmiştir. Ergenlerin aileleri %58,8 oranında orta gelir seviyesine sahip, %38,2'sinin babası ve %41,2'sinin annesi üniversite mezunu, %38,2'sinin annesi memur ve %29,4'ünün babası serbest meslek sahibidir. Ergenlerin %35,3'ü aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu %38,2'si sorunlarını en çok arkadaşlarıyla paylaştıklarını ve %52,9'u gelecekle ilgili umutlu düşüncelere sahip olduklarını bildirmişlerdir.

Ergenlerin besleyici ilişki tarzı puan ortalamaları, eğitimden altı hafta sonraki ölçümde yükselmiş olup ölçümler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Zehirleyici iletişim tarzı puan ortalamaları eğitim sonrası ikinci ve eğitimden altı hafta sonraki izlemlerde puan ortalamalarının giderek düştüğü ve bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Zehirleyici iletişim tarzı alt boyutu olan küçümseyici iletişim tarzı puan ortalamaları eğitimden altı hafta sonra düşmüş ve bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca sosyodemografik özelliklere göre kişilerarası ilişki tarzı puan ortalamaları bütün gruplarda olumlu yönde değişim olmuştur, ancak; gelir düzeyini kötü olarak algılayanlar, babası ilkokul mezunu olanlar, annesi ve babası memur olanlar ve arkadaş ilişkisi orta düzeyde olanlarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Sonuç olarak çalışmamızda uygulanan, konuyla ilgili bilgi seviyesini, iletişim becerilerini artırmayı ve kişilerarası ilişkilerde olumlu değişiklik yaratmayı hedefleyen eğitim programımız hedeflenen düzeyde başarıya ulaşmıştır.

Öneriler:

Kişilerarası ilişkiler, sosyal bir varlık olan insan hayatı için yaşam doyumu, sevme sevilme ait olma, arkadaşlıklar kurma ve sürdürme, paylaşma, genel mutluluk hissi için önemlidir. Bu ilişki tarzı ailede ve rol model olan ebeveynlerin birbirleriyle çocuklarıyla ve diğer insanlarla ilişkilerinden edinilir. Nitekim bu kişilerarası ilişkilerdeki olumsuz yönler ve başarısızlıklar topluma yayıldığında sonuçlar kötü olabilmektedir. İnsan hayatının çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan, bir yandan aileden destek görme

ihtiyacının fazla olduğu diğer yandan bağımsızlık mücadelesinin verildiği, karakter gelişiminin en önemli ve yaşamın zorlu dönemeci olan ergenlik döneminde riskli grup olan parçalanmış aileye sahip ergenler tespit edilmeli bu dönemi daha az problemle atlatabilmeleri için ergenlere içinde buldukları gelişim dönemiyle ilgili olarak baş etme stratejileri alanda uzman kişiler tarafından anlatılmalıdır. Sosyal beceri eğitimleri okullarda, gençlik danışma merkezlerinde, sağlık hizmeti sunulan kurumlarda ergenlere ulaşılabilecek her alanda başlatılmalı ve sürdürülmelidir.

Çalışmamızda ergenlere arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle ve anne- babalarıyla ya da beraber yaşadıkları akrabaları ile yaşadıkları iletişim sorunları örneklerle rol play ve vakalarla işlenerek empati yapabilmeleri, alternatif tarzları düşünebilmeleri, gevşeme tekniklerini kullanmaları, problem çözme basamaklarını kullanmaları, sen dili yerine ben dilini tercih etmeleri konularında bilgiler uygulamalı olarak verilmiş öfke yaratan durumlarda nasıl davranmaları gerektiği tartışılmıştır. Ancak ilişki kurmak karşılık bir işlev olduğundan ergenlere verilen eğitimlerin onların muhatap olduğu arkadaş, ebeveyn ve öğretmenlere verilerek de desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ayrıca çalışmamızda kritik olması dolayısıyla ergenlik dönemini ele aldığımız kişilerarası ilişkileri artırmayı hedefleyen beceri eğitimlerinin uygulamalı olarak, aile desteğini yitirmiş tüm yaş gruplarına okullarda öğretmenler, psikolojik danışmanlar, ruh sağlığı hemşireleri tarafından deney kontrol grupları yapılarak verilmesi önerilmektedir.

Ergenlerin hayatlarında en önemli özne olan ebeveynlere destekleyici, gerektiğinde eleştirel ama daima yapıcı bir aile ortamının önemi anlatılmalı, ergenlik dönem özellikleri yaşadıkları sorunların ana kaynakları hakkında bilgi verilmeli, rol model oldukları hatırlatılmalı, topluma karşı sorumlulukları ve sahip oldukları hakları, aile parçalandıysa en az zararla atlatabilmeleri için gerekirse profesyonel yardım almaları gerektiği anlatılmalıdır.

Öğretmenlere verilecek hizmet içi eğitimlerle ergenlerin ihtiyaç ve sorunlarını anlamaya çalışmaları, aileden sonra en önemli rol model olarak destekleyici bir iletişim ortamı sağlamaları herhangi bir problem yaşadıklarında kendileri ile özgürce iletişim kurabilecekleri konusunda onları güçlendirmeleri, akademik bilgi ve beceriyle donatırken iletişimin önemine vurgu yapmaları gerektiği hatırlatılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Parlaz, E., Tekgöl, N., Karademirci, E., Öngel, K., "Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci", *Turkish Family Physician.*, 3(2), 10-16, 2012.
2. İnternet: World Health Organization (WHO) "Newborn, Child and Adolescent Health" http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/en/.
3. İnternet: 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Temel Bulgular" <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/23356>.
4. Şahin, Ş., Özçelik, Ç.Ç., "Ergenlik donemi ve sosyalleşme", *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5 (1), 42-49, 2016.
5. Öngider, N., "Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5 (2), 140-161, 2013.
6. Herdem, F.S., Bozgeyikli, H., "İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 7-35, 2013.
7. Muslu, G.K., Aygün, Ö., "Ergenlerin riskli sağlık davranışlarının ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10 (4), 242-250, 2017.
8. Yavuz, S., Özmete, E., "Türkiye’de genç bireyler ve ebeveynleri arasında yaşanan sorunların “aile yapısı araştırması” sonuçlarına göre değerlendirilmesi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7 (29), 9-27, 2012.
9. İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu "Evlenme ve Boşanma İstatistikleri" <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>.
10. Bedel, A., Işık, E., "A comparison of interpersonal problem solving and life satisfaction level between students with single parents and two parents", *Journal of Theoretical Educational Science*, 8 (1), 70-85, 2015.
11. Şentürk, Ü., "Parçalanmış aile çocuklarının eğitimdeki başarı/başarısızlık durumu (Malatya Örneği 2006)", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(29), 105-126, 2012.

12. Ulusoy, D., Demir, N.Ö., Baran, A.G., "Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: Lise son sınıf gençliği örneği". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 61-66, 2005.
13. Alkan, E.Ö., "Aile parçalanmasının çocuğun okul başarısına etkisi: trabzon örneği", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4 (5), 167-225, 2018.
14. Avcı, M., "Ergenlikte toplumsal uyum sorunları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 39-63, 2006.
15. Türkarlan, N., "Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108, 2007.
16. Eroğul, A.R., Dingiltepe, T., "Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin yaşam doyumu düzeyleri ile yaşam kalite düzeylerinin karşılaştırılması", *İlköğretim online*, 11 (4), 1077-1086, 2012.
17. Karakaya, Ş., "Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, s.46-57, Ankara, 2018.
18. Turgut, F., "Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar", *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1 (1), 93-117, 2017.
19. Yapıcı, Ş., "Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi", *Turkish Studies*, 5(4), 1544-1570, 2010.
20. Danış, M.Z., Sülü, C., "Modernleşme sürecinde aile ve sosyal hizmet: güçlendirme yaklaşımı perspektifinden yapısal bir analiz", *Tarih Okulu Dergisi*, 25 (1), 215-230, 2016.
21. Şenol, M., "Küreselleşme bağlamında ailenin değişen rolü", *Aileye İlişkin Güncel Derlemeler*, Editör, Kabasakal, Z., *İksad Yayınevi*, Ankara, s. 3-59, 2020.
22. İnternet: Türk Dil Kurumu "Sözlük" <https://sozluk.gov.tr/>.
23. Doğan, C., "Eski türk ailesinin yapısı ve fonksiyonları", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8 (8), 73-81, 1996.
24. Ecevit, Y., "Aile, kadın ve devlet ilişkilerinin değerlendirilmesinde klasik ve yeni yaklaşımlar", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(0), 1-26, 2012.

25. Gökçe, B., "Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 46-67, 1976.
26. Kır, İ., "Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 381-404, 2006.
27. Apaydın, H., "Aile içi iletişimin çocuğun dinsel gelişimine etkisi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (12-13), 319-337, 2001.
28. Fiyakalı, N. C., "Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s.12-29, Denizli, 2008.
29. Aslan, K., "Değişen toplumda aile ve çocuk eğitiminde sorunlar", *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 25-33, 2002.
30. Koç, S., "Öğretmen Adaylarının bakış açılarıyla ailenin sosyalleşme sürecindeki yeri ve etkisi", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10 (3), 516-523, 2020.
31. Kaya, M., "Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (9), 193-204, 1997.
32. İsmen, A.E., "Duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(11), 55-75, 2004.
33. Bayer, A., "Ailede yaşanan anlaşmazlıklar ve çözüm önerileri", *Antakiyat*, 1 (2), 215-234, 2018.
34. Camadan, F., Karataş, Z., Bozali, S., "Aile içinde yaşanan anlaşmazlıklar: ebeveynlerin ve çocukların görüşleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (64-Ek sayı), 1510-1530, 2017.
35. Geniş, M., Toker, B., Şakiroğlu, M., "Boşanmanın çocuklara etkisi, çocuğa söylenmesi ve ebeveyn yabancılaşması derleme çalışması", *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199, 2019.
36. Gregory, N.Ö., "Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 275-289, 2016.

37. Karataş, K., "Toplumsal değişme ve aile", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(2):, 89-98, 2001.
38. Ogburn, W.F., "The Changing Family", *The Family*, 19 (5), 139-143, 1938.
39. Nye, F.I., "Emerging and declining family roles", *Journal of Marriage and Family*, 36 (2), 238-245, 1974.
40. Eyce, B., "Tarihten günümüze Türk aile yapısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 1 (4), 223-244, 2000.
41. Taylan, H.H., "Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (22), 117-138, 2009.
42. Yusufoglu, Ö., Kızmaz, Z., "Parçalanmış ailelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Elazığ örneği", *Social Sciences*, 11(1), 27-40, 2016.
43. Ergur, A., Ak, F., Danış, D., İrtiş, V., "Kentleşme sorunsalının açılımlarında bir öncü ve kurucu: barlas tolan'in eserleri ve akademik yaşamına genel bir bakış", *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (14), 1-30, 2012.
44. Şıkel, Ç., Harmancı, H., "Ebeveynin boşanması çocuğun kimlik gelişimini etkiler mi?", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 0 (8), 123-146, 2022.
45. Şentürk, Ü., "Aile kurumuna yönelik güncel riskler", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14 (14), 7-32, 2008.
46. Timur, S., "Türkiye'de aile yapısı", *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, s.235, Ankara, 1972.
47. Demirbaş, E., Dağcı, A., "Ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencileri ile boşanma süreci deneyimleri: nitel bir araştırma", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 13-27, 2020.
48. Evgin, D., "Yüksek riskli ebeveyn", Hemşirelik alanında kullanılan kavram beceri ve modeller, Editörler, Gürhan, N., Sözbir, Ş.Y., Polat, Ü., *Ankara Nobel Tıp Kitabevi*, Ankara, s.731-745, 2020.
49. Boylu, A. A., Öztop, H., "Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve çözüm önerileri", *Sosyoekonomi*, 19(19), 185-198, 2013.

50. Utma , S., "Aile kurumunun dönüşümünde sosyal medyanın etkisi: Aile içi iletişimin dijitalleşmesi", *The Journal of International Social Research*, 13(71), 1-8, 2020.
51. Nock, S., "The divorce of marriage and parenthood", *Journal of Family Therapy*, 22 (3), 245-263, 2000.
52. Wang, H., Amato, P. R., "Predictors of divorce adjustment: Stressors, resources, and definitions", *Journal of Marriage and Family*, 62(3), 655-668, 2000.
53. Amato, P.R., Booth, A., "A prospective study of divorce and parent-child relationships", *Journal of Marriage and the Family*, 58 (2), 356-365, 1996.
54. Erdim, L., Ergün, A., "Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri", *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84, 2016.
55. Koçak, O., Demirel, R., Kırılıoğlu, M., "Çocukların boşanmaya ve ebeveynlerine ilişkin algıları", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 857-892, 2019.
56. Sarpkaya, O. A., " Boşanmış kadınlarda toplumsal baskıya direnme stratejileri: Van örneği", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 6 (26), 29-50, 2012.
57. Amato, P.R., "The consequences of divorce for adults and children", *Journal of marriage and family*, 62 (4), 1269-1287, 2000.
58. Amato, P. R., "Research on divorce: Continuing trends and new developments", *Journal of marriage and family*, 72 (3), 650-666, 2010.
59. Öz, F., "Boşanmış aile çocuklarına hemşirelik yaklaşımı", *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 76-84, 2008.
60. Havermans, N., Botterman, S., Matthijs, K., "Family resources as mediators in the relation between divorce and children's school engagement", *The Social Science Journal*, 51 (4), 564-579, 2014.
61. Anthony, C., DiPerna, J., Amato, P.R., "Divorce, approaches to learning, and children's academic achievement: A longitudinal analysis of mediated and moderated effects", *Journal of school psychology*, 52 (3), 249-261, 2014.
62. Amato, P.R., "Marital conflict, the parent-child relationship and child self-esteem", *Family Relations*, 0 (35), 403-410, 1986.

63. Lampel, A.K., "Children's alignment with parents in highly conflicted custody cases", *Family Court Review*, 34 (2), 229-239, 1996.
64. Tein, J.Y., Sandler, I.N., Zautra, A.J., "Stressful life events, psychological distress, coping, and parenting of divorced mothers: a longitudinal study", *Journal of family psychology*, 14(1), 27-41, 2000.
65. Çınar, Z., "6-10 yaş aralığındaki anne ve babası boşanmış çocuklarda davranış problemi analizi", *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, s.8-30, İstanbul, 2019.
66. Hetherington, E. M., Stanley, H. M., Anderson, E. R., "Marital transitions: A child's perspective", *American psychologist*, 44 (2), 303-312, 1989.
67. Teachman, J.D., "Childhood living arrangements and the intergenerational transmission of divorce", *Journal of Marriage and Family*, 64 (3), 717-729, 2002.
68. Morrison, D. R., Cherlin, A. J., "The divorce process and young children's well-being: A prospective analysis", *Journal of Marriage and the Family*, 3 (57), 800-812, 1995.
69. Huurre, T., Junkkari, H., Aro, H., "Long-term Psychosocial effects of parental divorce", *European Archives Of Psychiatry And Clinical Neuroscience*, 256 (4), 256-263, 2006.
70. Kelly, J.B., "Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research", *Family process*, 46 (1), 35-52, 2007.
71. Westberg, H., Nelson, T.S., Piercy, K.W., "Disclosure of divorce plans to children: What the children have to say", *Contemporary family therapy*, 24 (4), 525-542, 2002.
72. Richardson, S., McCabe, M., "Parental divorce during adolescence and adjustment in early adulthood", *Adolescence*, 36 (143), 467-489, 2001.
73. Kitson, G.C., Morgan, L.A., "The multiple consequences of divorce: A decade review", *Journal of Marriage and Family*, 52 (4), 913-924, 1990.

74. Wood, J. J., Repetti, R.L., Roesch, S. C., "Divorce and children's adjustment problems at home and school: The role of depressive/withdrawn parenting", *Child Psychiatry and Human Development*, 35 (2), 121-142, 2004.
75. Simons, R. L., Lin, K. H., Gordon, L. C., "Explaining the higher incidence of adjustment problems among children of divorce compared with those in two-parent families", *Journal of Marriage and the Family*, 61 (4), 1020-1033, 1999.
76. Koç, M., "Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (17), 231-238, 2004.
77. Aybak, T., Melek, İ., "Ergenlik dönemindeki çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar", *Aydın Sağlık Dergisi*, 7 (2), 141-165, 2021.
78. Bakırcıoğlu, R., "Çocuk ve Ergende Ruh Sağlığı 4. baskı", *Anı Yayıncılık*, s.426, Ankara, 2011.
79. Köknel, Ö., "Çocuk ve Ergenlerde Ruhsal Sorunlar", Ana Baba Okulu- Ana Baba Eğitimi ve Aile İçi İletişim Becerileri", editör, Yavuzer, H., *Remzi Kitabevi*, İstanbul, 177-194, 2016.
80. Canat, S., Uçan, Ö., Yazar, H., "Kriz yaşantısı olarak ergenlik dönemi ve ergenlik döneminde kriz yaşantısı", *Kriz Dergisi*, 17 (3), 1-8, 2009.
81. Kaplan, B., Aksel, E. Ş., "Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi", *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1), 20-49, 2013.
82. Yörükoğlu, A., "Çocuk Ruh Sağlığı, 20. baskı", *Özgür Yayın-Dağıtım*, s.421, İstanbul, 2000.
83. Meydan, B., "Ergenlik", Ergenlik ve Ergen Bireye Yaklaşım 1. baskı, editörler, Akdoğan, R., Çimşir, E., *Anı Yayıncılık*, Ankara, s. 45-70, 2021.
84. Durmuş, A., "Ergenlik Dönemi- Yalnız, Hırçın ve Durgun Gençler 2. baskı", *Nesil Matbaacılık*, s. 240, İstanbul, 2006.
85. Beşer, G. N., Çam, O., "Suça yatkın ergenlerde olumlu kişilerarası ilişkiler geliştirme programının etkinliğinin incelenmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10 (3), 226-232, 2009.

86. Aderinto, A. A., "Social correlates and coping measures of street-children: a comparative study of street and non-street children in south-western Nigeria", *Child abuse & neglect*, 24 (9), 1199-1213, 2000.
87. Rydell, A., Bohlin, G., Thorell, L. B., "Representations of attachment to parents and shyness as predictors of children's relationships with teachers and peer competence in preschool", *Attachment & human development*, 7 (2), 187-204, 2005.
88. Deković, M., Janssens, J. M., "Parents' child-rearing style and child's sociometric status", *Developmental psychology*, 28 (5), 925-932, 1992.
89. Gülay, H., "5-6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 1-10, 2011.
90. Cüceloğlu, D., "İnsan ve Davranışı 42. baskı ", *Remzi Kitabevi*, s. 608, 1998, İstanbul, 2018.
91. Amato, P. R., Keith, B., "Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis", *Psychological bulletin*, 110 (1), 26-46, 1991.
92. Hetherington, E. M., Clingempeel, W.G., "Coping with marital transitions: A family systems perspective", *Monographs of the society for research in child development*, 57 (2/3), 238-244, 1992.
93. Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M., "The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective", *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40 (1), 129-140, 1999.
94. Amato, P.R., "Reconciling divergent perspectives: Judith Wallerstein, quantitative family research, and children of divorce", *Family Relations*, 52 (4), 332-339, 2003.
95. Özdemir, Y., Çok, F., "Ergenlikte özerklik gelişimi", *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4 (36), 152-164, 2011.
96. Serin, B. N., Öztürk, S., "Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 117-128, 2007.

97. Bettemir, D., "Boşanma sonrası ergen yaşantıları ölçeğinin geliştirilmesi ve boşanma sonrası ergenlerin yaşam deneyimleri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, s. 11-39, Ankara, 2020.
98. Sebastian, C., Burnett, S., Blakemore, S., "Development of the self-concept during adolescence", *Trends in cognitive sciences*, 12 (11), 441-446, 2008.
99. Graber, J. A., *Internalising Problems During Adolescence*, Handbook Adolescent Psychology 3th ed., editörler, Lerner, R. M., Steinberg, L., *John Wiley & Sons Inc.*, New Jersey, s. 626-657, 2009.
100. Arifoğlu, B., Richard, Ş. N., Razi, G., "Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri geçerlik ve güvenilirlik çalışması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17 (3), 121-127, 2010.
101. Aydın, R., Nazlı, S., "Yaşam becerileri eğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisinin incelenmesi", *Sosyal Politika Çalışma Dergisi*, 14 (33), 127-153, 2014.
102. Kuru, D. G., "Ergenlerde riskli davranışların yordanması", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, s. 54-65, Ankara, 2010.
103. Hetherington, E.M., "Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families", *Childhood*, 10 (2), 217-236, 2003.
104. Chung, Y., Emery, R., "Early adolescents and divorce in South Korea: Risk, resilience and pain", *University of Toronto Press.*, 41 (5), 855-870, 2010.
105. Krider, D., "Self-esteem in young adults: The effects of parental divorce in childhood", *IU South Bend Undergraduate Research Journal*, 0(5), 52-56, 2002.
106. Feyzioğlu, S., Kuşçuoğlu, C., "Tek ebeveynli aileler", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26 (26), 97-110, 2011.
107. Dennison, R.P., Koerner, S.S., "Post-divorce interparental conflict and adolescents' attitudes about marriage: The influence of maternal disclosures and adolescent gender", *Journal of Divorce & Remarriage*, 45 (1-2), 31-49, 2006.
108. Mahon, N. E., Yarcheski, A., Yarcheski, T. J., "Anger, anxiety, and depression in early adolescents from intact and divorced families" *Journal of Pediatric Nursing*, 18 (4), 267-273, 2003.

109. Winifred, A.D., Awuah-Peasah, D., "The Effects of Parenting on the Self-Esteem of Adolescents: A study at Labadi Presbyterian Secondary School (Ghana)" *Research on Humanities and Social Sciences*, 2 (11), 13-19, 2012.
110. Kim, K.L., Jackson, Y., Conrad, S.M., "Adolescent report of interparental conflict: The role of threat and self-blame appraisal on adaptive outcome", *Journal of Child and Family Studies*, 17 (5), 735-751, 2008.
111. Gültekin A. G., Akduman, B., Cantürk, G., "Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi", *Türk Pediatri Arşivi*, 42 (4), 156-161, 2007.
112. Dmitrieva, J., Chen, C., Greenberger, E., "Family relationships and adolescent psychosocial outcomes: Converging findings from eastern and western cultures", *Journal of research on adolescence*, 14 (4), 425-447, 2004.
113. Sun, Y., Li, Y., "Marital disruption, parental investment, and children's academic achievement: A prospective analysis", *Journal of Family Issues*, 22 (1), 27-62, 2001.
114. Fagan, P. F., Churchill, A., "The effects of divorce on children", *Marri Research*, 0 (1), 1-48, 2012.
115. Demir, S., Çelebi, Ş.G., "Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 111-128, 2017.
116. Stacks, A.M., Goff, J., "Family correlates of internalizing and externalizing behavior among boys and girls enrolled in Head Start", *Early Child Development and Care*, 176 (1), 67-85, 2006.
117. Song, C., Benin, M., Glick, J., "Dropping out of high school: The effects of family structure and family transitions", *Journal of Divorce & Remarriage*, 53 (1), 18-33, 2012.
118. Rebellon, C.J., "Reconsidering the broken homes/delinquency relationship and exploring its mediating mechanism (s)", *Criminology*, 40 (1), 103-136, 2002.
119. Kivimäki, P., Kekkonen, V., Valtonen, H., "Alcohol use among adolescents, aggressive behaviour, and internalizing problems", *Journal of adolescence*, 37 (6), 945-951, 2014.

120. Amato, P.R., Cheadle, J., "The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations", *Journal of marriage and family*, 67 (1), 191-206, 2005.
121. Gunnoe, M. L., Hetherington, E. M., "Stepchildren's perceptions of noncustodial mothers and noncustodial fathers: differences in socioemotional involvement and associations with adolescent adjustment problems", *Journal of Family Psychology*, 18 (4), 555-563, 2004.
122. Pleck, J. H., Masciadrelli, B.P., "Paternal involvement by US residential fathers: Levels, sources, and consequences", 69 (1), 222-271, 2004.
123. Jennings, M., Howe, N., "Siblings' perceptions of their parents' divorce", *Journal of Divorce & Remarriage*, 35 (1-2), 91-106, 2001.
124. Lee, J. Y., Choi, M. S., "The adjusting effect of social support perception in relation to the behavioral problems of the children raised by grandparents and the children raised by parents", *Korean Journal of Child Studies*, 28 (2), 205-216, 2007.
125. Kasuto, M., "Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin incelenmesi", *Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, s.15-21, İstanbul, 2017.
126. Sehlabaka, D. M., "Role of Parental divorce in the psychological functioning of adolescents in North West Province South Africa" Phd thesis, *University of South Africa*, 2014.
127. Sancaklı, D., "Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları", *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi*, s. 2-14, İstanbul, 2014.
128. Pektaş, İ., Bilge, A., Ersoy, M. A., "Toplum ruh sağlığı hizmetlerinde epidemiyolojik çalışmalar ve toplum ruh sağlığı hemşireliğinin rolü", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7 (1), 43-48, 2006.
129. Hoyt, L. A., Cowen, L. E., "Anxiety and depression in young children of divorce" *Journal of Clinical Child Psychology*, 19 (1), 26-32, 1990.

130. Hopper, J. A., "The effects of divorce on children: a review of the literature", *The Educational Resources*, 28 (1), 1-15, 1997.
131. Öngider, N., "Anksiyete düzeyleri açısından bosanmis ve evli anneler ile çocuklarinin incelenmesi/investigation of anxiety levels in divorced and married mothers and theirs children", *Nöro-Psikiyatri Arşivi*, 48 (1), 66-70, 2011.
132. Olofsson, E., "Children of divorce: Long-term psychological effects and neurological consequences", *Bachelor Degree Project in Cognitive Neuroscience*, 22 (5), 11-17, 2019.
133. Deutsch, R., "Divorce in the 21st century: Multidisciplinary family interventions", *J. Psychiatry & L.*, 0 (36), 41-48, 2008.
134. Uçan, Ö., "Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi", *Klinik Psikiyatri*, 10 (1), 38-45, 2007.
135. Cowan, C. P., Cowan, P. A., "An approach to preventing coparenting conflict and divorce in low-income families: Strengthening couple relationships and fostering fathers' involvement", *Family process*, 46 (1), 109-121, 2007.
136. Basit, G., "Bakımın rehberi: hemşirelik süreci", *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 77-90, 2020.
137. Birol, L., "Hemşirelik Süreci 7. baskı", *Etki Matbaacılık*, s. 319, İzmir, 2011.
138. Tanrıverdi, G., Seviğ, Ü., Bayat, M., "Hemşirelik bakımında kültürel özellikleri tanılama rehberi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 793-806, 2009.
139. Ay, F., "Uluslararası alanda kullanılan hemşirelik tanıları ve uygulamaları sınıflandırma sistemleri.", *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 0 (28), 555-561, 2008.
140. Ackley, B., Ladwig, G., Makic, M., "Hemşirelik tanıları el kitabı: bakım planlamasında kanıta dayalı rehber" çeviri editörleri, Gürhan, N., Polat, G., Fidancı, B. E., *Nobel Tıp Kitabevleri*, s. 983, 2017.
141. Koç, B., Kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlık ile ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3 (4), 160-182, 2014.
142. Doğan, T., Sapmaz, F., "Kişiler arası ilişki tarzları ve öznel iyi oluş", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10 (3), 585-602, 2012.

143. Temel, M., Şişman, F., "İletişim becerileri eğitiminin hemşirelik öğrencilerinin sanal ve kişilerarası ilişkilerine etkisi", *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 4 (3), 171-179, 2017.
144. Keçialan, R., Ocakçı, A., "Ergenlere yapılan sosyal beceri eğitiminin iletişim ve öfke kontrolüne etkisi", *Medical Sciences*, 13 (3), 58-65, 2013.
145. Uzamaz, F., Güçray, S., "Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (28), 29-36, 2004.
146. Üreyen, S., Ünal, A., "Ortaöğretim yönetici ve öğretmenlerinin parçalanmış aile çocuklarının eğitiminde karşılaştığı sorunlar", *Trakya Eğitim Dergisi*. 12 (1), 148-164, 2022.
147. Karaca, S., Barlas, Ü., Nevin, O., "16-20 yaş grubu ergenlerde aile işlevleri ve kişilerarası ilişki tarzının incelenmesi: bir üniversite örnekleme", *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 139-146, 2013.
148. Dökmen, Ü., "İletişim Çatışmaları ve Empati 7.baskı", *Sistem Yayıncılık ve Mat. Sanayi Ticaret A.Ş.*, s. 392, İstanbul, 2004.
149. Gündüz, B., Sağlam, N., "Ergenlerde sosyal görünüş kaygısı, ebeveyn ve akrana bağlanmanın depresyonu yordamadaki katkısı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 243-267, 2020.
150. Tümkaya, S., Çelik, M., Aybek, B., "Ergenlerin kişilerarası ilişkilerini etkileyen sosyal yaşantı değişkenlerinin incelenmesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (24), 163-178, 2010.
151. Ekinci, E., Güngörmüş, K., Topçu, G., "Hemşirelik öğrencilerinin kişilerarası ilişki düzeylerinin belirlenmesi", *Bozok Tıp Dergisi*, 2 (3), 33-38, 2012.
152. Erhan, T., Kaygas, Y., "Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kişilerarası İlişki Tarzları ve Psikolojik Eğilimlerinin İncelenmesi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), 53-78, 2016.
153. Keskin, G., "Ergenlerin ruhsal durumları ve ebeveyn tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi", *Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, s. 25-36, İzmir, 2007.

154. Çatal, M. T., Kalkan, M., "Üniversite öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzları ve romantik ilişkilerde sosyal ilgi düzeylerinin incelenmesi", *Turkish Studies*, 13 (11), 1205-1218, 2018.
155. Hasta, D., "Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 64-95, 2013.
156. Karaaslan A., Çam, O., "Öğrenci hemşirelerin girişkenlik ve kişilerarası ilişki tarzlarının incelenmesi", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 38-51, 1998.
157. Özyürek, A., Özkan, İ., "Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi", *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 0 (3), 73-88, 2015.
158. Öcal, A., Yıldırım, E., "Dış göçler sebebiyle parçalanmış aile çocuklarının değer algılarının incelenmesi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 155-183, 2014.
159. Cheung, T., "Sex differences in the effect of academic achievement on self-esteem: A Hong Kong case", *Social Behavior and Personality: an international journal*, 14 (2), 161-165, 1986.
160. Yıldırım, M., "Lise öğrencilerinde kendilik imgesinin okul başarısına etkisi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 43 (43), 157-168, 2016.
161. Erdoğan, M., "Suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3), 106-114, 2005.
162. Çam, O., "Hemşirelikte kişilerarası ilişkiler ve iletişim" konusundaki eğitime ilişkin öğrencilerin görüşleri", *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 45-57, 1997.
163. Kesici, Ş., "Şube rehber öğretmenlerinin görüşlerine göre 6., 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin rehberlik ve danışma ihtiyaçları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (17), 365-383, 2007.

164. Karabacak, Ç., Topkaya, N., "Üniversite öğrencilerinde kişilerarası ilişki tarzlarının yordayıcısı olarak beş faktörlü kişilik özellikleri", *OPUS International Journal of Society Researches*, 9 (16), 138-159, 2018.
165. Vazquez, S., Rapetti, M., "Future time perspective and motivational categories in Argentinean adolescents", *Adolescence*, 41(163), 512-530, 2006.
166. Yılmaz, C., Yalçın, H., "Tek ebeveynli ergenlerin evliliğe yönelik tutumları ile gelecek beklentileri", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 0 (6), 51-72, 2021.

EKLER

EK-1

(EK-1) ERGEN TANITIM FORMU

1. Yaşınız?

2. Cinsiyetiniz?

- a. Kadın b. Erkek

3. Okul başarınızı nasıl değerlendirirsiniz?

- a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü

4 Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

a)Evet.....(Evet ise hangi iş?)

b)Hayır

5. Gelir düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?

- a) Çok iyi b) İyi c) Orta d) Kötü e) Çok kötü

6. Bugüne kadar en uzun süre yaşadığınız yer neresidir?

- a) Köy b) İlçe c) Şehir d) Büyükşehir

7. Kimlerle beraber yaşıyorsunuz?

- a) Yalnız
b) Anne ve baba ile birlikte
c) Anne ve baba ve büyük ebeveynler
d) Akrabaları ile birlikte
e) Arkadaşları ile birlikte
f) Yetiştirme yurdunda
g) Diğer (Belirtiniz).....

8. Kaç kardeşiniz?(kendiniz dışında;.....)

9. Anne ve babanızın eğitim durumu nedir?

Eğitim Durumu	ANNE	BABA
a) Hiç yok		
b) Okur-yazar		
c) İlkokul		
d) Ortaokul		
e) Lise		
f) Üniversite		
g) Bilinmiyor		

10. Anne ve babanızın mesleğini belirtiniz?

Meslek	ANNE	BABA
a. Çalışmıyor		
b. Memur		
c. İşçi		
d. Serbest meslek		
e. Çiftçi		
f. Diğer (.....)		

11. Aile içi ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- a. Çok iyi b. İyi c. Orta d. Kötü e. Çok kötü

12. Arkadaşlarınızla ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- a. Çok iyi b. İyi c. Orta d. Kötü e. Çok kötü

13. Öğretmenlerinizle ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

- a. Çok iyi b. İyi c. Orta d. Kötü e. Çok kötü

14. Sorunlarınızı en fazla paylaşabildiğiniz kişi/kişiler?

- a) Kardeşiniz/kardeşleriniz
b) Anneniz
c) Babanız
d) Yakın akrabalarından biri(Belirtiniz)
e) Arkadaşlarınız

15. Gelecekle ilgili düşünceleriniz hangisidir?

- a. Ümitli
b. Umarsız
c. Ümitsiz

(EK-2)
KİŞİLERARASI İLİŞKİLER ÖLÇEĞİ

Bu ölçek kişilerarası ilişkilerde iletişim stilini belirlemek üzere hazırlanmıştır. Ölçeği, arkadaşlarınızla birlikte olduğunuz sırada genel olarak nasıl davrandığınızı düşünerek işaretleyin. Maddelerin doğru ya da yanlış şeklinde bir yanıtı söz konusu değildir. Ölçekte belirtilen davranışları yapma sıklığınıza göre, “hiçbir zaman”, “bazen”, “sık sık” ve “her zaman” şeklinde yandaki cevap kısmına işaretleyin. Ancak her bir davranış için bunlardan yalnızca bir tanesini seçmeye dikkat edin. Tüm davranışları değerlendirmeye, boş bırakmamaya özen gösterin. Yardımlarınız için teşekkür ederiz.

	Hiçbir zaman	Bazen	Sık sık	Her zaman
1. Kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşımdakine açıkça belli ederim				
2. Fikirlerimde ve söylediklerimde ısrarlı olur, karşımdakilerin görüşlerini pek dikkate almam.				
3. Sözlerimle olmasa da diğer yollarla karşımdakilere saygı duyduğuma ve onları kabullendiğime ilişkin mesajlar veririm				
4. “Neden” ve “niçin” sözcükleriyle başlayan soruları sıkça kullanırım				
5. Neşeli ve yapıcı şakalar yaparım.				
6. İnsanlara sözle sataşmayı severim				
7. Karşımdakilerin görüşlerine ve tutumlarına değer verdiğimi açıkça belli ederim				
8. Kendimi diğerlerinden daha farklı ve üstün görür ve bunu belli etmekten çekinmem				
9. Otomatik tepkilerimi erteleyebilir, kendimi pek kolayca kaybetmem				
10. Karşımdakilerde suçluluk duygusu uyandırmayı severim.				
11. Diğer insanların da kendi görüşlerini ve bilgilerini aktarabilmeleri için onlara şans tanırım				
12. Yaptığım şakalar yersiz olur.				
13. Düşüncelerim diğer kişilerinki ile uyduğunda bunu açıkça belli ederim.				
14. Kendimi kolayca kaybedip öfkelenirim.				
15. Diğer kişilerin sırlarını hiçbir açık vermeden tutarım.				
16. Başkalarını aşağılayıcı ve küçük düşürücü sözleri kolayca söyleyebilirim				
17. İlişkilerimde bir sorun olduğunda, bu sorunla ilgili olarak diğer kişiyle/kişilerle açıkça ve yapıcı biçimde yüzleşirim				
18. Karşımdakilerden bir istekle bulunduğumda, bunu sert bir biçimde ifade ederim				
19. Konuşmalarım yapıcı ve olumludur.				
20. İnsanlarla ilişkilerimde “üzüm yemek yerine bağcı dövmek” için uğraşırım (üstünlük savaşına girerim)				
21. Karşımdakilere içten bir ilgi duyar ve bunu açıkça belirtirim.				
22. Karşımdakileri istemediğim halde pohpohlarım				
23. Karşımdaki insana duyduğum olumlu duyguları, onunla açıkça paylaşabilirim.				

24. Diğerleriyle alay etmeyi severim.				
25. Düşüncelerimi paylaşma konusunda dürüstümdür.				
26. Diğerlerinin fikirlerini onlar adına ve onlar için özetlerim.				
27. Duygularımı paylaşma konusunda dürüstümdür.				
28. Kendi görüşlerimde ısrarlıyım ve bir uzlaşma yoluna gitmem.				
29. Ortada tartışılan bir konu varsa, orada olan herkes görüşlerini belirtinceye kadar tartışılan konuyu kapatmam.				
30. yalnızca kendimden söz etmekten ve böbürlenmekten hoşlanırım.				
31. Karşımdaki kişilere sorduğum sorular, onlara kimin haklı ya da üstün olduğunu göstermek için değil, gerçekten söylediklerini daha iyi anlayabilmek içindir.				

20.09.2019

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Çalışmanın Adı: “Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlere Verilen Psikoeğitimin Olumlu Kişilerarası İlişkiler Geliştirme Tarzlarına Etkisi”

Saygıdeğer Hanımefendi/Beyefendi;

Ergenlik dönemi insan hayatının en zorlu dönemlerinden biridir. Bu dönemde fizyolojik psikolojik pek çok değişiklik sizin büyüme gelişmenize etki eder. Bu süreci en az hasarla atlattık için iyi destek faktörleri sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı sağlıklı arkadaşlık ilişkileri oldukça önem taşır. Siz ve sizin gibi parçalanmış aileye sahip olarak destek faktörlerinden yoksun kalan pek çok ergende ergenliğin doğal zorluklarına ilave olarak istenmeyen davranış ve tutumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle sizden kişilik özelliğinizi, sergilediğiniz davranış ve tutumlarınızı belirlemek için uzmanlar tarafından hazırlanan formları doldurmanızı isteyeceğiz. Bu dönemi en sağlıklı ve mutlu şekilde geçirebilmek için duygu ve düşüncelerinizi fark edebilmemiz, kendinizi ifade edebilmemiz sorunlara yapıcı yaklaşabilmeniz, öfkenizi kontrol edebilmemiz oldukça önemlidir. Bu çalışma ile sizlerde olumlu değişiklikler oluşturabilmek için bir takım sorunlarınızı çözebilmenize yardımcı olabilecek yöntemler hakkında bilgiler verilecektir.

Bu araştırmaya katıldığınız için size ödeme yapılmayacak ve herhangi bir ücret alınmayacaktır. Bu araştırmaya katılmanız size ek bir yükümlülük ya da zarar getirmeyecektir. Sorulara verdiğiniz yanıtların bir kelimesi bile bilimsel yayın oluşturma dışında kullanılmayacaktır. Kimlik bilgileriniz kesinlikle açıklanmayacaktır.

Bu araştırmaya katılmak tamamen sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmayı reddetmek ve araştırmadan çekilme hakkına sahiptir. Araştırmadan kendi isteğinizle ayrıldığınızda ya da araştırmacı tarafından araştırma kapsamı dışında tutulduğunuzda herhangi bir cezai işlem uygulanmayacak ve sizin zararınıza bir durum oluşmayacaktır.

SORUMLU ARAŞTIRMACI

Öğr. Gör. Özlem TEKTAŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Zübeyde Hanım SYO

ÖĞRENCİNİN BEYANI

Araştırmanın amacını anladım. Bu araştırma kapsamında eğitimlere katılmayı kabul ediyorum.

Adı-soyadı

Tarih-imza

Eğitim Planı İçeriği

1. Oturum; Grup Üyelerinin Tanışması, Isınması (Eğitim Öncesi):

İlk karşılaşmada tanışma gerçekleştirilmiş ve olumlu bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Eğitim programının gerekçesi açıklanmış, hakkında bilgi verilmiş ve program sonunda ulaşılmak istenen hedefler anlatılmıştır. Programın mahremiyet gizlilik sınırları açıklanmış, katılımcıların süreç ile ilgili soruları yanıtlanmıştır. Grup üyelerinin birbirleriyle tanışmasını sağlamak ve grup içi sosyal etkileşimi güçlendirmek amacıyla ısınma oyunlarından “Senin özelliğin ne?” oyunu oynatılmıştır. Oyunun kuralları anlatılmıştır. Bazı tanışma oyunlarında sadece isimle tanışmak kalıcı bir etki yaratamayacağından Bu oyunda grup üyelerinin kendilerini isimleriyle ve bir özellikleriyle tanıtmalarını istenmiştir. Katılımcılar çember oluşturacak şekilde dizilip Etkinliğe başlarken kişiler sırasıyla kendi adını ve adının baş harfiyle başlayan bir özelliğini söylemesi istenmiştir. İkinci kişi hem kendisini hem bir önceki kişinin adı ve özelliğini söylemek suretiyle oyun kişi sayısı kadar devam etmiştir. Örneğin birinci kişi Mantıklı Mustafa, ikinci kişi Sınırlı Sibel v.s.

Grup üyelerinin birbirleriyle ve araştırmacıyla tanışması sağlandıktan sonra öğrencilere Ergen Tanıtım Formu ve Kişilerarası İlişkiler Ölçeği uygulanmıştır. Ölçeğe verilen yanıtlar doğrultusunda farkındalık oluşturmaları sağlanmıştır. Bu çerçevede duygu ve düşüncelerini gözden geçirmeleri, olumsuz duyguları yaratan ailevi konular, yaşam tarzlarının etkisi ve çevresel faktörlerle ilgili düşünmeleri sağlanmıştır. Arkadaş ve aile ilişkilerinin iletişim tarzlarına etkileri hakkında kendilerini ifade etmeleri sağlanmıştır. Bir sonraki dersin konusu olan iletişim dersiyle ilgili günlük hayatlarında onları en çok zorlayan en az üç iletişim hatasını not etmeleri için ev ödev verilmiştir.

2. Oturum; İletişim ve İletişim Tekniklerini Öğrenme:

Bu oturumda iletişimin ne olduğu ve sosyal yaşamdaki önemi anlatılmıştır. Oturuma grup üyelerini hareketlendirmek ve ısındırmak amacıyla “tersini yap” oyunu ile başlanmış Oyun oynayacak kişilerin daire oluşturması istenmiştir. Bu oyunda kural olarak oyun yöneticisi ne yaparsa diğer kişiler tersini yapmak zorundadır. Örneğin eğer yönetici ayağa kalkarsa diğerlerinin oturması gerekmektedir. Yönetici montunu giyip eline kitap alıp, ayağa kalkarsa oyunu oynayan montu çıkarıp, elindeki kitabı bırakmak ve oturmak zorundadırlar. Şaşıranlar oyun dışı kalır ve en son kalan kişi oyunun galibi ilan edilir. Bu

oyun için sandalyede, kalem, kitap, bardak, mont gibi malzemeler ve eller, kollar, ayaklar gibi uzuvlar kullanılarak eğlenceli bir şekilde aslında iletişim sürecinin temelini oluşturan kaynak- mesaj –alıcı- geri bildirim gibi ögelere dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Ardından iletişim, ögeleri, iletişim teknikleri, benlik durumlarına göre iletişim özellikleri, beden dili-jest ve mimikler, iletişim engellerini içeren slayt gösterisi sunum içerisinde öğrenciler aktif tutulacak şekilde sunulmuştur. İnsanlar yaşantıları boyunca çevreleriyle sürekli iletişim halinde olmak durumundadır. Doğumla başlayan bu etkileşim yaşamın sonuna dek devam eder. Etkili iletişim kurma konusundaki yeterlilikler bireylerin iletişimi başlatma sürdürme, sonlandırmalarında yardımcı olur. Sağlıklı iletişim kurabilen bireylerin yaşam doyumlarının yüksek olması beklenir. İletişim bilgi üretme aktarma ve anlamlandırma sürecidir. Mesajı gönderen ve mesajı alan birimler arasında gerçekleşir. İletişim sürecinin kaynak-mesaj-kanal-alıcı ve geri bildirim olmak üzere beş ögesi vardır. Kişilerarası iletişimde mesajlar sözel ve sözel olmayan iletişim olmak üzere iki şekilde iletilir.

Sözlü iletişim: konuştuğumuz dil sözlü iletişimin ana ögesidir. Konuşurken, dinlerken, düşünürken, yazarken, görsel iletileri anlamlandırırken bireyler anadillerini kullanırlar. Sözel olmayan iletişim: bir konu ile ilgili duygu düşünce veya bilgiyi aktarırken sözcüklerin yanı sıra beden dilimizle de tepki veririz. Bunlar el kol hareketleri jestler mimikler ve beden duruşudur. İletişimin sağlıklı olması kişiler için ilişkilerin derin, anlamlı ve doyurucu olmasını sağlarken, sağlıksız olması anlaşılama duygusu istenmeyen yalnızlık gibi daha da derinleşen sorunlar yaratır. İletişimin sağlıklı olmasını sağlayan beceriler etkili dinleme, etkili tepki vermedir. İletişimde çekingen, saldırgan ve atılgan modeller vardır. Bu modeller arasındaki farkı anlatabilmek için bir örnek vaka üzerinden öğrencilerin günlük hayatta kendilerinin de karşılaşılabilecekleri bu durum hakkında konuşmaları sağlanmıştır.

Örnek Olay: Grup üyelerine “Okulunuzun kantininde bir şey almak için sırada beklerken bir arkadaşınızın sizi görmezden gelerek önünüze geçtiğini fark ederseniz ne yaparsınız?” sorusu yöneltilerek verilen cevaplar yazılmış ve bu cevaplar üzerinden hangi tavırların çekingen, hangi tavırların saldırgan ve hangi tavırların olması istendik atılgan davranış olduğu konuşulmuştur.

Dersin son bölümünde gönüllü öğrencilerle “Uzaylı” oyunu oynatılarak katılımcıların iletişimin önemi kavramaları hedeflenmiştir. Bu oyunda gönüllü iki öğrenci değişik bir

iletişim tarzına sahip uzaylı rolündedirler. Kendi aralarında uzaylı diliyle diğerleri tarafından anlaşılamayacak şekilde konuşmaya başlarlar. Konuşurlarken kelimelerin anlamları belli değildir ama şaşkınlık, sevinç, üzüntü, kızgınlık, yorgunluk vs. duyguların öne çıkarılması istenir. Ve böylece derste öğrenilenlerin bir özeti olarak iletişimde anlaşılır dil kullanımının önemine dikkat çekilerek oturum sonlandırılmıştır.

3. Oturum; İletişim Becerileri Geliştirme:

Bu oturuma “Bu Ne, Bu Kim?” ısınma oyunu ile başlanmıştır. Sıra ile çocuklara bir nesne verilir ya da resim gösterilerek arkadaşlarına bunu göstermeden ne işe yaradığını vs. anlatmaya çalışmaları istenmiştir. Diğer çocuklar, anlatılanlar doğrultusunda nesneyi tahmin etmeye çalışmaları sağlanmıştır. Bu eğlenceli oyundan sonra öğrencilerin bir önceki oturumda öğrendiklerinin devamı olarak verilen ev ödevlerindeki ya da sözel olarak paylaşmak istedikleri örnek iletişim biçimlerindeki hatalar üzerinde konuşulmuş, ve aslında nasıl olması gerektiği konusunda tartışma ortamı yaratılarak kendilerini ve iletişim konusunda yaşadıklarını ifade etmeleri sağlanmıştır. En etkili ve uygun iletişim biçimini birlikte bulmaya çalışmaları ve hem şimdiki hem de ileriki yaşamlarında karşılaştıkları iletişim problemlerini nasıl çözecekleri konusunda fikirlerin ortaya atılması sağlanmıştır.

Daha sonra “Sen Dili” ve “Ben Dili” hakkında bilgi verilmiş her iki duruma örnek teşkil edecek kısa video gösterimi yapılmıştır. Bireyler iletişimleri içerisinde iki çeşit dil kullanırlar Bunlar ben dili ve sen dilidir. Sen dili ile gönderilen mesajlar karşıdaki kişiyi yargılayan, suçlayan hatta aşağılayan tarzda olabilir. Bu durum savunucu iletişime neden olur. Ben dilinde ise amaç kişinin davranışının bu davranışa maruz kalan karşıdaki kişileri nasıl etkilediğini vurgulayarak kişilerin anlamasını sağlamaktır. Ben dili olumsuz yargılar ve savunucu tarzda iletişim ifadeleri içermez.

Öğrencilerden videolardaki “Sen Dili” ifadelerini “Ben Dili”ne çevirerek iletişim çatışmalarını çözmeleri istenmiştir. Ardından katılımcılara önümüzdeki bir hafta içinde bir sonraki derse kadar iletişimle alakalı sorun yaşadıkları bir olayda “Ben Dili” tekniğini uygulamaları ve bunun işe yarayıp yaramadığını not etmeleri konusunda ev ödevi verilmiştir.

Devamında empati ve hayır diyebilme, kendini ifade edebilme kavramları interaktif şekilde öğrencilerden bu durumlara örnekler vermeleri istenerek anlatılmış ve oturum sonlandırılmıştır.

4. Oturum; İletişimde Problem Çözme Yöntemini Öğrenme:

Bu oturuma “Öykü Örüntüsü ” oyunu ile başlanmıştır. Oyunun kuralı olarak yönetici katılımcıları çember oluşturarak toplar ve bir cümle kurarak hikâyeyi başlatır. Sonra sırası gelen tüm katılımcılar birer cümle daha ekleyerek en sonunda anlamlı bir olay örüntüsü oluşturmaya çalışırlar. Örneğin “Geçen yıl bu zamanlar keyfim çok yerindeydi” dedikten sonra diğerlerinin eklemelerine dikkat edilir. Eğlenceli şekilde oynanan oyunla derse sıcak bir giriş sağlanmıştır. Öykü oluşturma oyunu ardından bir önceki derste verilen ev ödevleri tartışılarak katılımcıların ben dili kullanma durumları ortaya konulmuş ve eğitim programının bu haftaki konusu olan problem ve problem çözme becerileriyle ilgili sunum gerçekleştirilmiştir.

Her insan hayatı boyunca değişik sorunlarla karşılaşır ve bunların üstesinden gelmeye çalışır. Her yaş döneminin kendine özgü sorunları vardır. Burada problem temelde insanların hedefe ulaşmada herhangi bir engel ile karşılaştıklarında yaşadıkları ve hissettikleridir. Sonuçta engellenme hedefe varmayı zorlaştırır veya geciktirir. Böyle bir durumda problem çözmek demek karşılaşılan bu engeli aşmanın bir yolunu bulmak demektir. Problemler karşısında insanlar doğal olarak farklı tepkiler verebilirler. Bu tepkilerden istedik olanı çözüm yolu bulmak olsa da insanlar bazı zamanlarda duruma göre problemi görmezden gelmek, problemin ortadan kalkmasını beklemek ya da bir başka kişinin problemi çözmesini beklemek gibi farklı davranış biçimleri sergileyebilirler. Problem çözmek, hayatta karşılaşılabilecek sorun yaratan, engelleyen değişik durumlarda önceki yaşantılar aracılığı ile öğrenilmiş becerilerin basit biçimde uygulanmasının yanı sıra yeni çözüm yolları da bulabilmeyi kapsar.

Problem çözmeyi içeren temel bilgilerin verildiği ve interaktif biçimde gerçekleştirilen sunumdan sonra ergenlere evde, okulda ve sosyal ortamda parçalanmış aileye sahip olma ile ilgili ve ergen olma ile ilgili yaşadıkları iletişim problemleri ve sosyal problemler sorularak yazılmıştır. Öğrencilere yaşadıkları problemleri açık şekilde ifade edebilme, yaşanan iletişim çatışmalarını belirleyebilme ve bunlarla nasıl baş etmeleri gerektiği anlatılmıştır. Oturum öğrencilere günlük hayatta en sık yaşadıkları sorunlarda en çok

kullandıkları problem çözme yöntemi üzerinde düşünmeleri ve bunları yazarak bir sonraki derse getirmeleri istenmiştir.

5 Oturum; Problem Çözme Becerisi Kazanma:

Bu oturuma öğrencilerin ve ailelerin problem olarak algılayabileceği–örneğin ders çalışma saatlerinin azlığı veya bir sınavdan aldıkları düşük notlarıyla ilgili durumlardan bahsederek başlanmış, beraber yaşadıkları aile üyelerinin bu sorunlar karşısındaki tavırları ve bu tavırlara karşı kendilerinin tepkilerinden bahsetmeleri istenmiştir. Ev ödevi olarak verilen yaşadıkları problemler ve problem çözme yolları konusunda konuşmaları ve tartışmaları sağlanmıştır. Devamında öğrencilere problem çözme basamakları ile ilgili sunum gerçekleştirilmiştir. Bingham’a göre problem çözme basamakları;

1-Problemi tanımlamak ve onunla çözme konusunda istekli olmak

2-Problemi açıklamaya, niteliği tanımaya ve onunla ilgili ikincil problemleri kavramaya çalışmak

3-Probleme ilgili veri toplamak

4-Problemin özüne uygun verileri seçmek ve düzenlemek

5-Veriler ışığında çözüm yolları tespit etmek

6-Uygun olanlar arasından en iyisini seçmek

7-Kararlaştırılan çözüm yolunu uygulamak

8-Kullanılan yöntemi değerlendirmektir.

Sunum sırasında “Altı şapka” tekniği anlatılmış ve hayatta karşılaşılabilecek sorunlarda farklı bakış açıları geliştirebilme konusunda dikkat çekilmiştir. Altı şapka tekniğinde;

Beyaz şapka: sorunları objektif, olduğu gibi,

Kırmızı şapka: duygularını katarak,

Siyah şapka: olumsuz, negatif şekilde,

Sarı Şapka: Gerçekçi ve olumlu bakış açısı ile

Yeşil Şapka: Somut adımlara yönelik, yapıcı açıdan ve

Mavi şapka: Sorun karşısında sakinlik ve hâkimiyet sahibi bakış açısıyla değerlendirir.

Ardından öğrencilere ilgili renklerde şapkalar dağıtılmış ve örnek olay üzerinden fikirleri yazılmıştır. Örnek olay “ Aydın hafta sonu vakit geçirebilmek için arkadaşlarıyla plan

yaparak evden çıkıyor arkadaşlarıyla buluşmadan hemen önce cüzdanını ve telefonunu kaybettiğini fark ediyor. Aydın bu durumda ne yapmalı?

6. Oturum; Öfke ve stres yönetimi:

Bu oturuma “Şarkılı Şapka” oyunu ile ısınarak başlanmıştır. Bu oyunda gönüllü öğrenciler çember olurlar. Bir şapka müzik eşliğinde kafadan kafaya dolaşır. Müzik durduğunda şapka kimdeyse bir şarkı söylemesi veya güncel bir olaydan bahsetmesi istenir. Bu ısınma oyunundan sonra bu dersin konusu olan öfke kontrolüne geçilmiştir. Öncelikle duygulardan bahsedilmiş ve Öfke, öfke yaratan sorunlar, öfke sırasında vücudun tepkileri ve öfke kontrolü ile ilgili sunum interaktif bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Öfke günlük hayatta hissettiğimiz önemli duygulardandır. Negatif gibi algılansa da aslında doğaldır. İnsanlarda istek ve ihtiyaçları engellendiğinde, haksızlık ve kendi benliğine yönelmiş bir tehdit algılandığında yaşanan temel duygulardandır. Öfke durumluk ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır. Durumluk öfke sinir sisteminin uyarılmışlık durumuyla ortaya çıkan hafiften kuvvetliye değişebilen subjektif bir duygudur. Sürekli öfke ise çok sayıda durumu can sıkıcı ya da engelleyici olarak kabul etme ve buna bağlı sıklıkla öfke patlamaları yaşama halidir. Korku, endişe, üzüntü gibi duyguların sonucunda ortaya çıkan öfke hoş olmayan bir duygu gibi görülse de çoğu zaman kişiyi tehlikeli durumlara hazırlayabilir. Öfke ifade tarzlarına bakıldığında genellikle üç biçimle karşılaşıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi içe yönelik öfke: öfkeyi baskılama, doğru şekilde ifade edememektir. İkincisi dışa yönelik öfke: nesnelere veya kişilere zarar verme, vurma bağırıp çağırılmayı kapsar. Üçüncüsü ise öfkenin kontrol edilmesi: soğukkanlı ve anlayışlı bir tutumda olması ve sakin kalabilmesidir.

Devamında ergenlerin okul, ev ve sosyal yaşamlarında öfke yaşamalarına neden olan olaylar hakkında konuşulmuştur. Öfke yaşamalarına neden olan otomatik düşünceleri bulmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Öfke durumunda verdikleri zihinsel tepkiler ve davranışsal tepkiler konuşulmuş diğer derse kadar bir hafta boyunca onları öfkelendiren bütün olaylar hakkında günlük tutmaları istenerek oturum sonlandırılmıştır.

7. Oturum; Öfke ve stres yönetimi

Bu oturuma bir önceki oturumda verilen ödevler üzerinde konuşularak başlanmıştır. Bir örnek olay üzerinden öfke kontrolleri konusunda farkındalık geliştirmeleri sağlanmıştır.

Örnek olay: “Aslı arkadaşları ile hafta sonu vakit geçirmek ailesinden izin almadan plan yapıyor evden çıkmak üzereyken birlikte yaşadığı aile üyelerinin izin vermemesi üzerine çok öfkeleniyor. Aslı bu durumda ne yapmalı?”

Sonrasında stresin tanımı yapılmış yaşamlarında stresör olarak algıladıkları olaylar, yaşantıların konuşulması sağlanmıştır. Stresle baş etme ve öfke kontrolünde gevşeme ve nefes egzersizleri anlatılmıştır. Hayatta sık karşılaşılabilecek örnekler üzerinden olumlu düşünme geliştirmeleri, empati kurmaları, uygun iletişim teknikleri kullanarak (kendini ifade edebilme, hayır diyebilme, doğru kişilerden yardım isteme vb) öfkelerini yönetebilmeleri, stresle baş edebilmeleri konusunda önerilerde bulunulmuştur.

8. Oturum Hedefler ve Kazanımlar (Eğitim Sonrası): İlk oturumda belirlenen hedefler, hedeflere ne kadar ulaşılabildiği ve oturumlar sonucunda kazandıkları bilgi ve beceriler konuşulmuş, örnek yaşantılardan yola çıkarak oturumların kısa tekrarları yapılmıştır. Oturumlarla ilgili duygu ve düşünceleri alınmıştır. Grup üyelerinin birbirine iyi dileklerini iletmeleri sağlanmıştır. Grup üyelerinin kendilerindeki oluşan gelişmeleri fark etmelerini ve öğrendiklerini bütün yaşamında uygulamaları için geri bildirimler verilerek teşekkür edilmiştir. Katılımcılara bütün bu oturumlar sonrasında Kişilerarası İlişkiler Ölçeği ikinci kez uygulanmıştır.

9. Oturum (Eğitim Sonrası İzlem): Seansların tamamlanmasından 6 hafta sonra Kişilerarası İlişkiler Ölçeği son kez tekrar uygulanmıştır.